

Evin Turizm İnşaat ve Yayıncılık
Ticaret Limited Şirketi Adına
SAHİBİ
Veddat Mavlay

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

M. Salih Sevinç

HUKUK MÜŞAVİRİ

Av. Erhan Aslaner

YAZIŞMA ADRESİ

Tarlabası Cad.
No: 232 Daire: 4
Beyoğlu - İstanbul
Tel: 0 (212) 235 38 62
Fax: 0 (212) 235 53 82

TEMSİLCİLİKLER

DİYARBAKIR

Kurt İsmail Paşa 3. sok. Aydınlar Apt
A Girişi Zemin Kat No: 1
Tel-Fax: (0 412) 221 99 93
Ofis - DİYARBAKIR

ALMANYA

Postfach: 131831, 42045
Wuppertal/ALMANYA
Tel: 0 (202) 370 25 05
Fax: 0 (202) 370 25 60

ABONE KOŞULLARI

Altı Aylık: 1 500.000 TL Yıllık: 3.000.000 TL
Avrupa: 60 DM ABD: 40 \$
Avusturalya: 45 Avusturalya Doları

İLAN TARİFESİ

Arka Kapak: 80.000.000.-TL
İç Kapak: 60.000.000.-TL
İç Sayfalar: 45.000.000.-TL
Yarım Sayfa: 25.000.000.-TL
1/4 Sayfa: 12.500.000.TL

BASKI

Yön Matbaası
Tel: 0 (212) 544 66 34
Topkapı / İSTANBUL

İçindekiler

DENG'den Sunu.....1

OLAYLAR ve GÖRÜŞLER

Barış ve Demokrasi Üzerine

PKK ne diyor, biz ne diyoruz

Kemal Burkay.....2-9

Politik durum ve görevlerimiz

Yılmaz Çamlıbel10-18

TC'nin yeniden yapılanması ve Kürt
sorununun çözümü etkileri

Mahmut Kılınc19-26

Kapitalizmde sanayiinin dönüşümü

Haluk Demir27-34

Dersim tarihi mi, resmi tarih mi? - 1

Munzur Çem.....35-48

Deng'ten sunu

Merhaba!

Geçen sayımızda ifade ettiğimiz belirsizliklerin birçoğu hala devam ediyor. Türkiye'de resmi gündemle halkın gündeminin çeliştiği bilinen bir gerçek. Bunun tarihsel nedenleri kadar güncel nedenleri de var. Ancak bir konu var ki, adı ifade edilsin ya da edilmesin, yıllardır halkın gündeminin yanı sıra hükümetlerin gündeminden de hiç düşmedi; devletin zirvelerinde, kapalı kapılar ardında, özel gündemlere hep konu oldu.

Egemenlerin "doğu ve güneydoğu sorunu" diye adlandırdığı, Kitlelerin ise "Kürt ulusal sorunu" olarak bildiği bu sorun, yeniden gündemin ilk sıralarına fırlamış görünüyor.

"Demokratik cumhuriyetin inşa sürecine katılım" adı altında başlatılan kampanya sürüyor. PKK'ye bağlı iki grubun devlete teslim olması ve PKK'nin silahlı mücadeleden vazgeçmesiyle birlikte, demokratikleşme yönünde yapılacağı söylenen iyileştirmeler bir türlü gerçekleşmedi. Beklenenin aksine Öcalan hakkında verilen idam kararı Yargıtay tarafından onandı.

Kitlelerin şaşkınlığından yararlanan rejim, sistemin çürüten vidalarını ve aşınan inkarcı politikaları yenileme çabasını sürdürüyor. Barış, demokrasi ve insan haklarını istiyormuş gibi görünerek, sınırlı özgürlük alanlarını da bir bir kapatmaya çalışıyor. Parlamento görülmemiş bir hızla çalışarak, peş peşe emek ve özgürlük karşıtı yasalar çıkarıyor.

Hazırlanan af yasasıyla çete üyeleri ve kamu mallarını yağmalayan siyasetçilerin salıverilmesi öngörülürken, düşüncüyü açıklama özgürlüğü kapsam dışı bırakılıyor. Rejimin yaptıklarını ve yapmak istediklerini sıralamak gereksiz. Rejim, anti demokratik, baskıcı ve inkarcı karakterini korumaya özen gösteriyor.

Bütün bu çağdışı tutum ve uygulamalara rağmen, Türk hükümeti geçtiğimiz ay içinde AGİT Zirvesi'ne ev sahipliği yaptı. Bu durum, gelişmiş kapitalist ülkelerin demokratik ilke ve normlara ne ölçüde bağlı olduğunu bir kez daha ortaya koydu. Uluslararası barış ve güvenliği, insan hakları ve demokrasiyi geliştirmeyi önüne görev olarak koyan bir örgütün, bütün bunları ihlal eden bir ülkede toplanmayı kabul etmesi, anti demokratik uygulamalarıyla ünlenen Türkiyeli egemenleri cesaretlendirici bir adım olmuştur.

Son ayların diğer bir gündemi de peşpeşe yaşanan depremler oldu. Hükümet verdiği sözleri tutmak bir yana, deprem felaketiyle büyük kayıplara uğrayan halkın bu durumundan faydalanmaya, deprem gerekçeyle yeni vergiler koyarak bütçe açıklarını kapatmaya çalışıyor.

Bu sayımızda tarihsel boyutları olan güncel konulara yer verdik.

PSK Genel sekreteri Kemal Burkay, "Barış ve Demokrasi Üzerine, PKK Ne Diyor, Biz Ne Diyoruz" başlıklı yazısında, Öcalan ve PKK çevrelerinin "demokratik cumhuriyete katılım ve devleti güçlendirme" tezleriyle yarattıkları kafa ve kavram karışıklığını irdeliyor ve partisi PSK ile PKK arasındaki farklı yaklaşımları değerlendiriyor.

DBP Genel Başkanı Yılmaz Çamlıbel, "Politik Durum ve Görevlerimiz" başlıklı yazısıyla genel politik durumu ve Kürt sorununun çözümüne ilişkin partisinin görüşlerini açıklıyor.

Yazarımız **Mahmut Kılınç, "TC'nin Yeniden Yapılanması ve Kürt Sorununun Çözümüne Etkileri"** başlıklı yazısıyla, Kürt sorununun doğuşuna etki eden nedenleri irdeliyor ve sorunun çözümüne ilişkin görüş ve önerilerini sunuyor.

"Kapitalizmde Sanayinin Dönüşümü" başlıklı yazısıyla yazarımız **Haluk Demir**, kapitalizmin üretim teknikleri ve ilişkilerinde yaşanan değişimi sorguluyor. Uluslararası ilişkilerin "Yeni Dünya Düzeni" çerçevesinde yeniden düzenlendiği günümüzde, yazının aydınlatıcı olacağını düşünüyoruz.

Kürtleri yok sayan tezlerle her gün bir yenisi ekleniyor. "Araştırma-inceleme" adı altında yapılan bu çalışmaların ortak bir amacı var: Gerçekleri çarpıtarak Kürtlerin tarihini karartmak. Yazarımız **Munzur Çem "Dersim tarihi mi, resmi tarih mi?"** başlıklı değerlendirmesiyle, sözkonusu "çalışmalardan" birisine yanıt veriyor. Yazının birinci bölümünü yayınlıyoruz.

İlgiyle okuyacağınızı umuyoruz.

Önceki sayılar gibi 53.sayımız da toplatıldı.

Olgu ve olayların üzerine örtülmek istenen sis perdesinin dağıtılması için, ısrarla sürdürdüğümüz yayın çizgisi, tüm baskı ve engellemelere rağmen devam edecek.

Gelecek sayıda buluşmak dileğiyle.

Barış ve Demokrasi Üzerine **PKK NE DİYOR, BİZ NE DİYORUZ**

Kemal BURKAY

Son bir yılda Kürt ulusal hareketi bakımından önemli gelişmeler yaşandı. Ben, hem bu gelişmelere, hem de 25 yıllık mücadelemize ilişkin özet bir değerlendirme yaptım ve bunlar Deng dergisinin 53. sayısında yayınlandı.

Öte yandan, son dönemde olup bitenlere ilişkin tartışmalar devam ediyor. Özellikle PKK çevreleri bizim görüşlerimizi çarpıtmayı, kendi tabanlarını ve kamuoyunu yanlış bilgilendirmeyi sürdür-

rüyorlar.

Bunlardan biri, PKK'nın sözde barış ve demokrasi mücadelesine yöneldiği, bizimse karşı çıktığımıza ilişkin iddiadır. PKK çevreleri "dün savaşa, bugünse barışa karşı" çıktığımızı iddia ediyorlar..

Dün savaşa karşı çıktığımız elbet doğrudur. PKK'nın silahlı mücadeleyi temel alan görüşlerine karşı çıktık ve siyasal mücadelenin temel olduğunu söyledik. Yine PKK'nın 1984 Ağustosunda başlattığı partizan savaşını yanlış

bulduk. Bize göre, acımasız sömürgeci rejime karşı silahlı mücadele meşru olmakla birlikte, ülke ve bölge koşullarında bunun başarı şansı yoktu. Bunun nedenlerini onlarca kez söyledik ve yazdık, tekrarı gerekmez. 15 yıllık silahlı eylemin sonunda geline nokta da bunu kanıtladı. Ödenen bedel ağırdır, ama bir kazanım sağlanamamıştır.

Diğer yandan bugün barışa karşı olduğumuz iddiası tam bir çarpıtma olmaktan öte gülünçtür. Biz 15 yıllık savaş boyunca hep diyalogu, sorunun barışçı çözümünü savunduk. PKK'nın tek yanlı ateşkeslerini destekledik ve rejimi de silahları susturmaya çağırdık. Son olarak PKK'nın, tek yanlı da olsa, silahları tümünden bırakmasına karşı değiliz. Bize göre bu savaşın sonuç vermesi olanaksızdı ve sürdükçe Kürt halkının kayıpları artmaktaydı.

PKK'nın silahları bırakması, ister istemez, yıllardır savaşa ve şiddete koşullanmış rejimin de bu kirli savaşı sürdürmesini zorlaştıracaktır. Böylece, gerici güçlerin tüm direnmesine karşılık toplumun barış ve demokrasi güçleri önündeki engeller ortadan kalkacak, mücadele siyasal alana yönelecektir. Biz bunu, son bir yıl içinde birçok kez dile getirdik.

Geçmişte PKK çevreleri barış istemlerini alaya alırken biz yıllarboyu kararlıca barış istedik, bugün de istemimiz budur: Silahlar tümünden sus-

malı ve Kürt sorunu barışçı yöntemlerle çözümlenmelidir.

Bu herkesçe bilinirken, şimdi kamuoyunu budala yerine koyup gerçekleri bu denli çarpıtmak, bizi barışa karşı olmakla suçlamak, akıl alacak şey değil.

Öte yandan biz barışı, Kürt halkının tüm meşru haklarını tanıyacak, en azından, bu yolda atılacak ciddi, köklü adımlarla, adil bir çözüme yolu açacak bir barış olarak düşündük ve öyle dile getirdik. Biz ne pahasına olursa olsun barış demedik. Barış adına Kürt halkının haklı istemlerinden vazgeçmeyi önermedik. Gerçek barışın ancak eşitlik temelinde oluşacağını savunduk.

Demokrasi konusundaki iddia da bunun benzeri. Kurulduğu günden bu yana demokrasi mücadelesini politikasının temel taşlarından biri yapmış, her zaman "Türkiye'ye demokrasi, Kürdistan'a özgürlük" demiş Kürdistan Sosyalist Partisi (PSK) gibi bir partiyi demokrasi istemine karşı çıkmakla suçlama da, yine kamuoyunu aptal yerine koymadır. Böylesi bir iddia da ancak onu yapanları gülünç duruma düşürür.

"Demokratik cumhuriyet" kavramı, Amerika'yı yeni yeni keşfeden bazıların sandığı gibi, Öcalan'ın veya PKK'nın yarattığı bir kavram değildir. Biz çok daha önce bu kavramı yüksek sesle kullandık. Ama bizden önce de besbelli bilinmekteydi. Türk rejimi, 1998 yılında

**! Dün savaşa karşı
! çıktığımız elbet
! doğrudur. PKK'nın
! silahlı mücadeleyi
! temel alan görüşlerine
! karşı çıktık ve siyasal
! mücadelenin temel
! olduğunu söyledik.
! Yine PKK'nın 1984
! Ağustosunda
! başlattığı partizan
! savaşını yanlış
! bulduk. Bize göre,
! acımasız sömürgeci
! rejime karşı silahlı
! mücadele meşru
! olmakla birlikte,
! ülke ve bölge
! koşullarında bunun
! başarı şansı yoktu.
! Bunun nedenlerini
! onlarca kez söyledik
! ve yazdık, tekrarı
! gerekmez. 15 yıllık
! silahlı eylemin
! sonunda geline
! nokta da bunu
! kanıtladı. ödenen
! bedel ağırdır,
! ama bir kazanım
! sağlanamamıştır.**

cumhuriyetin 75. yılını büyük gürültülerle kutlayıp iç ve dış kamuoyunun gözlerini boyamaya çalıştığı bir zamanda, partimiz de bu cumhuriyetin gerçek yüzünü sergilemek için birhayli çaba gösterdi. 1998 sonbaharında Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde düzenlenen konferanslarda yaptığım konuşmalarda bu konuyu işledim. Örneğin Hamburg'da KOMKAR'la Alevi Kültür Merkezi'nin birlikte düzenledikleri toplantıda yaptığım konuşmada şöyle demiştim:

"Bu devlet ne çağdaş ne de uygardır. Onun yerine bizim, Türkü ve Kürdü, Alevisi, Sünnisi ve emekçisiyle yeni bir devlet kurmamız lazım. Bu üniter değil, federal bir devlet olmalıdır. Anadolu'nun ve Trakya'nın çok renkli mozayikine uygun, herkese hak ve özgürlük tanıyan, demokratik bir devlete ihtiyacımız var." (Bak 3 Ekim 1998 tarihli ve 97 sayılı Hâvi Gazetesi).

Aynı dönemde, Evrensel Gazetesi'nin benimle yaptığı bir söyleşide ise bu konuda şöyle diyordum:

"Bu dönemde işçilerin temel görevi kirli savaşa karşı çıkmak, barış için ve Türkiye'nin demokratikleşmesi için çalışmaktır. İşçi hareketi bu görevini kavramadığı zaman hiçbir sorununa çözüm bulamaz. Enflasyonla da başa çıkamaz, ücretlerini de yükseltemez, işsizlik sorununu

da çözemez. Dolayısıyla sosyalist ve marksist partiler için de, işçi sınıfı için de -İster Kürt ister Türk olsun- bugün hayati görev demokrasi sorunudur. Hepimizin böylesine asgari bir program üzerinde birleşmemiz gerek. Buna demokrasi ve barış programı diyoruz." (12-13 Kasım 1998 tarihli Evrensel Gazetesi).

Yine Ekim 1998'de, TC'nin kuruluşunun 75. yıldönümü nedeniyle Partimizin yayınladığı bildirinin başlığı şöyleydi:

"Ucube değil, demokratik cumhuriyet istiyoruz".

Bu bildiride cumhuriyet görünümü altındaki bu baskı rejiminin özellikleri bir bir sayılıyor; bu rejimde emekçilerin, aydınların, Kürt halkının her zaman ağır baskılar altında olduğu, toplumun düşünce hayatının Kemalist dogmalara göre şekillendiği, ülkenin ne demokratik ne de laik olduğu belirtiliyor ve sonunda şöyle deniyordu:

"Bize, işçiye-köylüye, aydına, Kürt ve Türk halklarına, değişik dilden, değişik inançtan insanlara gerekli olan, salt adı ve etiketi 'cumhuriyet' olan böylesi bir ucube değil, gerçek demokratik bir cumhuriyettir.

"Öyle bir cumhuriyet ki Kürt ve Türk halkı, yeni ve demokratik bir yapılanma temelinde, eşit ve özgür koşullarda, birarada barış içinde yaşasın. öteki azınlıklar da kimliklerini özgürce dile ge-

tirsın ve bunun gereği olan kültürel, yönetsel haklarını özgürce kullansınlar. Bu demokratik bir federasyondur.

"Öyle bir cumhuriyet ki Alevisi-Sünnisi, Hristiyanı-Yezidisi, tüm dinler ve inançlar, hiçbir baskı altında olmasın.

"Öyle bir cumhuriyet ki çağdaş bir demokrasi, tam bir düşünce, basın ve örgütlenme özgürlüğü olsun."

Bizim barış ve demokrasi anlayışımız, demokratik cumhuriyetten kastımız işte böyledir.

Peki PKK çevreleri bunu bilmezler mi? Onlar partimizin yıllar yılı, demokrasi ve Kürt sorununun barışçı çözümünü için verdiği mücadeleden habersizler mi? Ve biz bunu yaparken kendilerinin barış mücadelesini de demokasiyi de küçümsediklerini, alaya aldıklarını unuttular mı? Besbelli değil. Ama politikada bazıları için her yöntem mübahtır. Çarpıtma, akı kara gösterme günlük işlerdendir.

PKK çevreleri bunu, aynı zamanda kendi durumlarını gizlemek, eleştiri yöneltenleri karalamak ve kamuoyunu yanıltmak için yapıyorlar. Çünkü bizim ve onların barış anlayışı da demokrasi anlayışı da tümüyle farklıdır. özellikle de Öcalan Türklerin eline geçtikten ve İmralı duruşmalarından bu yana..

PKK'nın sözde barış ve demokrasi hatırına önüne

Oysa PKK'nın bizim görüşlerimize yaklaşması, söylenenler eğer bir "taktik" ürünü değil de samimiyse, yalnızca bir yönüyledir. Biz yıllar yılı, ülkemizin içinde bulunduğu özgün koşullar nedeniyle silahlı mücadelenin başarı şansı olmadığını söyledik, mücadeleyi siyasal ve barışçıl kanallarda yürütmeyi önerdik. PKK silahlı eyleme başladığında bunu macera olarak niteledik, başarı şansı olmadığını söyledik. Zaman bunu kanıtladı. 15 yıl sonra, ülkemiz alt üst olduktan, halk olarak moral ve maddi planda bunca büyük kayıplar verdikten ve karşılığında hiçbir şey elde edemedikten sonra, öngörümüzde haklı çıktık diye mutlu değiliz. Keşke bu yanlış yol izlenmeseydi. Keşke rejimin bizi kendi minderine çekme oyununu boşa çıkarabilseydik.

koyduğu yeni politikalar üzerinde uzun söze gerek olmadığını sanıyorum. Bunlar kamuoyunun gözleri önündedir. Bunlar tümüyle rejimin istemlerine uygundur. Bununla PKK'nın silah bırakmasını kastetmiyorum. Kaldı ki PKK henüz tümüyle silah bırakmış değil. Sınır dışındaki, özellikle Güney Kürdistan'daki silahlı güçleri duruyor. İçerdeki güçlerinin bir bölümünü de sınır dışına çıkardı. Görünen o ki, PKK'nın silahlı güçlerinin nihayi kaderi önümüzdeki dönemde, asıl olarak da Öcalan'ın yaşamına endeksli olarak belli olacak. Ama PKK politikalarındaki asıl ve önemli değişiklik siyasal plandadır. Öcalan daha yakalandığı gün rejime hizmet önerdi. Duruşmalar sırasında, önceki tüm temel istemlerini geri aldı. Üniter devleti, Kemalist ideolojiyi savunur oldu. PKK bu politikalara tümüyle angaje oldu.

Bu, rejimin koyduğu çerçevede bir barıştır ve o çerçevede bir demokrasidir. Gerçekte bu ne barış ne de demokrasidir. Bunda Kürt halkının meşru haklarını tanıma, ya da eşitlikçi, federal bir çözüm sözkonusu değil. Kemalizm tabusuyla düşünce ve inanç özgürlüğünün ve demokrasinin bağdaşması olanaksız.

Sonuç olarak bizim ve PKK'nın barış ve demokrasi anlayışı birbirinden çok farklı. PKK'nın yeni politikaları

rejime ve düzene entegre olma türündendir. Ne Öcalan ne de PKK bunu gizlemiyor. Aksine, açık açık "devleti güçlendirme" istek ve çabalarını dile getiriyorlar. Daha devlet en küçük bir değişim, en küçük bir demokratikleşme belirtisi bile göstermeden.. Barış yolunda en ufak bir adım bile atmadan. Hatta artık silah kullanmayan ve sınır dışına çıkmaya çalışan partizanları yok etmek için operasyonlarını aralıksız sürdürürken ve sözde barış ve demokrasi için gelip teslim olanlara, hiç değilse pişmanlık yasasının gerektirdiği tarzda hoşgörü ile davranmazken..

■ PKK bizim

çizgimize mi geldi?

Geçmişte barış ve demokrasi için yürüttüğümüz kararlı mücadele nedeniyle kimileri, aradaki büyük farkı gözetmeden, bizimle PKK'nın politikalarını karıştırıyorlar. PKK PKK'nın çizgisine geldi diyenler bile var.

Oysa PKK'nın bizim görüşlerimize yaklaşması, söylenenler eğer bir "taktik" ürünü değil de samimiyse, yalnızca bir yönüyledir. Biz yıllar yılı, ülkemizin içinde bulunduğu özgün koşullar nedeniyle silahlı mücadelenin başarı şansı olmadığını söyledik, mücadeleyi siyasal ve barışçıl kanallarda yürütmeyi önerdik. PKK silahlı eyleme başladığında bunu macera olarak niteledik, başarı şansı

olmadığını söyledik. Zaman bunu kanıtladı. 15 yıl sonra, ülkemiz alt üst olduktan, halk olarak moral ve maddi planda bunca büyük kayıplar verdikten ve karşılığında hiçbir şey elde edemedikten sonra, öngörümüzde haklı çıktık diye mutlu değiliz. Keşke bu yanlış yol izlenmeseydi. Keşke rejimin bizi kendi minderine çekme oyununu boşa çıkarabilseydik.

Gelinen noktada Öcalan da, silahlı eyleme yönelmekle yanlış yaptığını, bunu ancak 20 yıl sonra, şimdi anladığını söylüyor. O şimdi siyasal mücadelenin öneminden söz ediyor ve barışçıl yöntemleri savunuyor. Bunlar elbet bizim dünden bugüne savunduğumuz görüşler. Bu kapsamda, eğer samimiye Öcalan'ın ve eğer samimiye, onun dediklerini tekrarlayan PKK'nın bizim çizgimize yaklaştığı doğrudur. Biz bundan memnunuz.

Öte yandan, salt bu kadarı, yani siyasal ve barışçıl mücadeleyi savunmak iki örgütün artık aynı çizgiye geldiğini göstermiyor. Önemli olan yalnız yöntemler değil, aynı zamanda amaçlar ve hedeflerdir. PKK uzun yıllar bağımsız Kürdistan'ı mutlaklaştırdı, federasyon ve otonomi istemeyi bile ihanet saydı. Zamanla önce federeasyona, sonra otonomi istemine kayd. Şimdi ise bunları bile istemiyor, hatta gericilik sayıyor. Diğer bir deyişle,

PKK Kürt halkının kendi geleceğini özgürce belirleme hakkından, bu en temel haktan vazgeçmiştir. PKK Türk devletinin resmi ideolojisini, "çözüm" olarak da onun sunduğu çerçeveyi benimsemiştir. Bu ise çözümsüzlükten, statükonun sürdürülmesinden başkası değil.

Özetle, biz dünkü amaçlarımızı, eşitlik temelinde adil bir çözümü, ve bunun biçimlerinden biri olan federasyonu savunmaya devam ederken PKK en temel ulusal istemleri bir yana bırakmıştır. Bugün, yoğun biçimde kullandığı barış ve demokrasi kavramlarının ise içini boşaltmıştır. Bu, bizim çizgimize gelme değil, bir uçtan diğer uca savrulmadır.

Bu nedenle PKK'nın bizim (PSK'nın) çizgisine geldiği tarzındaki ifadelerin gerçeikle hiçbir ilgisi yoktur. PKK ne yazık ki bu politikalarla kendisini yenileyememiş, savrulmuş, rejimin bir yedek gücü olma yolunu tutmuştur.

İnsanlar haklı olarak Öcalan'a ve PKK'ya soruyorlar: Madem sonunda gelip isteyeceğin yalnızca Kürt kimliğinin tanınması ve birtakım kültürel haklardı, o halde neden silaha başvurdun? Neden 20 yıldır silah kullanıyorsun ve bunca yıkıma, göçe, ölüme yol açtın? Bunu pekala barışçı siyasal mücadele yöntemleriyle de yapmak mümkündür. 12 Eylül öncesinde

30-40 bin satan Kürtçe-Türkçe yayınlar vardı. Bu konular Kürt ve Türk solu ve demokratik çevrelerinde en yoğun biçimde tartışılıyordu. İkiyüz bin üyeli Türkiye Öğretmenler Örgütü TÖB-DER'in düzenlediği Demokratik Eğitim Kurultayı'nda, Roja Welat gazetesi üzerindeki baskılar kınanıyor ve anadilde eğitim hakkı savunuluyordu. Demek ki, silah kullanmaya gerek kalmadan da kitleleri örgütlemek, mücadeleyi yükseltmek ve bu hakları elde etmek mümkündü.

Kaldı ki Kürt ve Türk devrimci ve demokratik güçleri, 12 Eylül ve 12 Mart öncesi, Kürt halkı için bundan çok daha fazlasını istiyorlardı. Eşitlik temelinde bir çözümü, Kürt ulusunun kendi kaderini tayin hakkını savunuyorlardı.

Gelinen durumda, eğer PKK silahlı eylemle bir sonuç alamıyacağını anlamış, yanlış yaptığını farketmişse, yapılacak şey rejime karşı günah çıkarmak ve onun dümen suyuna girmek midir, yoksa mücadeleyi başka yöntemlerle sürdürmek mi?

■ PKK Demokrasiyi İçine Sindirebilmiş mi?

Öcalan da, onu gözü kapalı izleyen PKK da yeni dönemde demokrasiden çokça söz ediyorlar. Bu olumludur. Eskiden demokrasiden söz edenleri alaya alan, hatta ihanetle suçlayanların bu çizgiye gelmiş olmaları ne garip bir

tecilli ve ne iyi!

Öte yandan, Öcalan da, PKK da gerçekten demokrasiyi içlerine sindirebilmişler mi?

PKK rejime karşı "tek yanlı barış" ilan etmiş durumda. Bu ne denli gerçekçi ya da değil, ayrı bir konu. Bizce, buna rağmen, silah bırakma Kürt halkı için de yararlıdır. PKK, bunun yanı sıra, artık sabah akşam demokrasinin ve "demokratik cumhuriyet"in erdemlerinden söz ediyor. Bu da güzel! Peki demokrasi yalnız Türk rejimini ilgilendiren bir iş midir? Demokrasiden söz edenlerin önce kendilerini yenilemeleri, kendi evlerinin içini düzenlemeleri gerekmiyor mu?

Demokrasi herşeyden önce de düşünce ve örgütlenme özgürlüğü demektir. Biz, bu hakları tanımadığı için yıllar yılıdır Türk rejimini eleştiriyoruz. Bu açıdan PKK ne kadar demokratik bir örgüttür? O, düşünce özgürlüğünü bizzat kendi üyelerine ve kendisinin dışındaki Kürtlere, başka örgütlere, aydınlara tanıyor mu?

PKK'nın, ortaya çıktığı günden bu yana izlediği politikayı kamuoyu iyi biliyor. O kendisi gibi düşünmeyeni düşmandan saydı. Başka Yurtsever ve devrimci örgütlerin varlığına katlanmadı, onları yok etmeyi bir görev ve hak gibi gördü! Parti içinde de tek kişinin, Öcalan'ın

dedikleri geçerli oldu. Üyeler düşüncelerini dile getirme, üstten belirlenen politikaları eleştirme hakkına asla sahip olmadılar ve bunu yaptıkları zaman şiddetle cezalandırıldılar.

Şimdi başkalarına demokrasi dersleri veren PKK, acaba bu yanlışlarını da görmüş müdür, görmüşse dile getirmiş midir? Yaptığı yanlışlardan, can kaybı da dahil, başkalarına ve en başta Kürt ulusal mücadelesine verdiği zararlardan dolayı özür dilemiş midir? Bundan böyle başka yurtsever ve devrimci örgütlerle kardeşçe ve demokratik ilişkilere açık mıdır? Eleştiriye uyarca katlanabiliyor mu? Üyelerinin hak ve özgürlüklerine, örneğin görüşlerini dile getirme hakkına saygılı mı? Tehdit ve şiddet yöntemlerini artık bir yana bırakmış mı?

Hayır, böyle birşey yok. PKK hala eleştiri kabul etmiyor. İçine düştüğü duruma bile bakmadan, kendisine eleştiri yöneltenleri, eski üslubu ve huyu ile "ajan ve işbirlikçi" ya da şunun bunun adamı olmakla suçluyor, tehditler savuruyor. Kendisine eleştiri yönelten aydınlar da bu karalama, tehdit, hatta fiili saldırıların hedefi oluyorlar.

Varsayalım ki PKK'ye yönelik eleştiriler haksızdır. Bunlara uyarca cevap vermek mümkün değil mi? Haklı olanların kendilerine

İnsanlar haklı olarak Öcalan'a ve PKK'ya soruyorlar: Madem sonunda gelip isteyeceğin yalnızca Kürt kimliğinin tanınması ve birtakım kültürel haklardı, o halde neden silaha başvurdu? Neden 20 yıldır silah kullanıyorsun ve bunca yıkıma, göçe, ölüme yol açtın? Bunu pekala barışçı siyasal mücadele yöntemleriyle de yapmak mümkündü. 12 Eylül öncesinde 30-40 bin satan Kürtçe-Türkçe yayınlar vardı. Bu konular Kürt ve Türk solu ve emokratik çevrelerinde en yoğun biçimde tartışılıyordu. İkiyüz bin üyeli Türkiye Öğretmenler Örgütü TÖB-DER'in düzenlediği Demokratik Eğitim Kurultayı'nda, Roja Welat gazetesi üzerindeki baskılar kınanıyor ve anadilde eğitim hakkı savunuluyordu. Demek ki, silah kullanmaya gerek kalmadan da kitleleri örgütlemek, mücadeleyi yükseltmek ve bu hakları elde etmek mümkündü.

güvenmesi gerekmez mi? Üstelik PKK'nın elinde televizyon ve günlük gazete gibi etkili araçlar var.

Kaldı ki, PKK son dönemde politikalarında 180 derece bir dönüş yaptı ve şimdi tüm Kürtleri bu yeni politikaya uymaya çağırıyor. Böyle bir durumda Öcalan ve PKK Başkanlık Konseyi gibi düşünmeyenlerin de görüşlerini serbestçe dile getirmeleri hakları değil mi?

PKK dün bağımsız Kürdistan istemini ve buna ulaşmak için silahlı mücadeleyi mutlaklaştırdı, bu politikayı benimsemeyenleri ihanetle suçladı. Şimdi ise bağımsızlık, hatta federasyon veya otonomi istemeyi gericilik sayıyor. Dün Türk devletini Kürdistan'da yıkma adına, gariban devlet memurlarını ve öğretmenleri kurşuna dizdi, şimdi ise aynı devleti güçlendirme gereğini savunuyor ve buna karşı çıkanları ihanetle suçluyor; bu olacak şey mi?!

Acaba, birkaç yıl öncesi, Öcalan'ın bugün dediklerinin onda birini başka bir yurtsever parti ya da lider söyleseydi Öcalan ve PKK ne derdi? Yurtsever kamuoyu ne derdi?

■ PKK'nın Yerini Almak İsteyen Kim?

PKK, kendisine eleştiri yönelten örgüt ve kişileri "yerimde gözleri var, mirasıma konmak istiyorlar" diye suçluyor. Bu iki açıdan gülünç ve saçmadır.

Bir kere, politik mücadelede her partinin kendi yeri vardır. Örneğin biz, Kürdistan Sosyalist Partisi, kurulduğumuz zaman PKK henüz sahnede yoktu. Bizden önce kurulmuş partiler vardı ve bizden sonra da oldu.

Partiler arasında bir rekabet olması ise doğaldır. Siyasi partiler bunun için vardır. Her örgüt kendi ideolojisi, programı doğrultusunda güç kazanmak, kitleleri kendi çevresine toparlamak ve siyasal olaylara yön vermek ister. Farklar olmasa, ayrı örgütlere de gerek olmazdı.

Ulusal mücadelemizde, Kürdistan'ın her parçasında olduğu gibi kuzey parçasında da birden çok yurtsever parti oluştu. Bu doğaldır. Doğal olmayan, bu partilerin birbirlerinin varlığına katlanamaması ve düşmanı bir yana bırakıp öteki örgütleri ortadan kaldırmaya yönelmesidir. Ne yazık ki PKK, ortaya çıktığı zaman bunu yaptı, öteki örgütlerin tümünü düşmandan saydı ve yok etmeye çalıştı. Hala da bu huyunu tümünden bırakmış değil. Bu tutum yurtsever harekete geçmişte çok büyük zararlar verdi ve eğer terkedilmezse bundan sonra da verecek.

İkincisi, bizim PKK'nın yerinde gözümüz yok. Çünkü PKK'nın yeri dün yanlış bir yerdi ve bugün de öyledir. Bizim politikalarımız dün PKK'nunkinden farklıydı, bugün de öyledir. Böyle bir fo-

bileri varsa -ki var- yürekleri rahat olsun, bizim onların yerinde hiç gözümüz yok! Biz hiçbir zaman PKK'nın yerinde olmak istemedik ve istemeyiz. Bizim kendi yerimiz var ve ondan memnunuz. Ayrıca, Kürdistan geniştir, orada bize de başkalarına da yer var..

Ama elbet, dün olduğu gibi bugün de kendi politikalarımızı kitlelere anlatmak, onları PKK'nın yanlışlarından kurtarıp kendi politikalarımıza kazanmak isteriz, bunun için çaba gösteririz ve bu bizim hakkımız. Aslında PKK'nın rahatsız olduğu da budur. PKK hiçbir zaman kendi politikalarına inanmadı, hiçbir zaman kendine güven duymadı. O, tarihi kendisiyle başlatırsa da, yaptıklarını çok abartılı biçimde kitlelere sunsa da, gerçekte içten içe yanlış yaptığının ve yanlışın bir sonu olduğunun farkındandır. Bunun için de hep kuşkuludur. Israrla, "mirasıma konmak istiyorlar" demenin başka anlamı yoktur.

Bu korkuyu anlıyoruz. PKK'nın ömrü ya da geleceği ne olur, bunu zaman gösterecek. Ama birşey var: örgütler günü gelir, ya işlevlerini tamamladıkları için, ya da başka nedenlerle sahneden çekilirler. Bu PKK için de bir başkası için de böyledir. Mirasa gelince, eğer iyi şeyler yapmışsanız, bu deneyim ve ürün olarak geleceğe kalır. Eğer kötü şeyler yapmışsanız, ge-

leceği miras kalmasın daha iyi!

Biz PSK olarak, nasıl PKK'nın yerinde gözümüz yoksa, onun mirasının da asla taliplisi değiliz! Eğer bundan kastedilen kitlelerse, kitleler Kürt halkıdır ve kimsenin babasının mülkü değildir. Örgütler yitip gitse de Kürt halkı ve onun mücadelesi sürecektir. Yanlış yapan çekilecek ve mücadele sağlıklı kanallara yönelecektir.

PKK söylediklerine ve yaptıklarına güven duymadığı için, tüm haksızlar gibi, zorla tehditle başkalarını susturmaya, onları engellemeye, sahneden silmeye çalışıyor. Türk devletinin emekçilere, aydınlara, Kürt halkına yaptığını, PKK da kendi çapında yapıyor.

Her eleştiriye karşı "yerrimde gözünüz var" diye tepki gösteren PKK, aslında tüm yeri kendisi kaplamak, başkalarına hiçbir yer bırakmamak istiyor.

Bu yöntem demokratik değildir ve yanlış bir yöntemdir. Bu yanlışların sonunda PKK, gele gele işte bugünkü duruma düştü. Bu yöntemlerle bundan sonra da daha iyi bir yere gidemez.

PKK'nın yapması gereken, Türk devletinden istediği barışı ve demokrasiyi, Kürtlerin kendi aralarındaki ilişkilerde ve bizzat örgüt

içinde de hayata geçirmek için çaba göstermektir. PKK açısından asıl yenilenme, asıl değişim bu olacaktır. Bu Kürt halkı bakımından da önemli bir kazanım olacaktır.

PKK yönetimine düşen, herşeyden önce, yaptıkları yanlışlar nedeniyle -sömürgeci rejimden değil- Kürt halkından, onun yurtsever güçlerinden, hatta kendi üyelerinden özür dilemektir. Hiç değilse bundan sonra öteki yurtsever örgütlerin varlığına tahammül etmek, onlarla demokratik ilişkileri içine sindirmek ve -eğer vakit kaldıysa- parti içinde de demokrasiyi hayata geçirmektedir. Çağdaş bir parti olmak ve Türk devletine değil, ama Kürt halkına hizmet etmek ancak böyle mümkündür.

PKK üzerindeki etkisi hala süren Öcalan'a düşen başlıca yurtsever görev kaimıca budur. Eğer o, yapılan yanlışlar konusunda kamuoyuna açık ve net bir açıklama yapsa, hiç değilse bundan sonra yurtsever güçler arasında barışçı ve demokratik ilişkilerin inşası için örgütüne çağrıda bulunsa, bu çok olumlu bir tavır olurdu. Böylece o, geçmişteki büyük yanlışlarının yol açtığı tahribatın omuzlarına yüklediği ağır yükü bir dereceye kadar hafifletebilirdi.. Ve bu

gerçekten tarihsel bir çağrı olurdu.

Rejimin PKK'dan ne beklediği belli; ama Kürt halkının, devrimci ve yurtsever güçlerin beklediği budur.

Bundan öte, "asrın davası", "tarihi dava" ve bu davada yer alan aktör ve figüranlar üzerine söylenenler ise bir lafu güzafıdır. Tarih asıl sözünü ilerde söyleyecek..

Şimdi başkalarına demokrasi dersleri veren PKK, acaba bu yanlışlarını da görmüş müdür, görmüşse dile getirmiş midir? Yaptığı yanlışlardan, can kaybı da dahıl, başkalarına ve en başta Kürt ulusal mücadelesine verdiği zararlardan dolayı özür dilemiş midir? Bundan böyle başka yurtsever ve devrimci örgütlerle kardeşçe ve demokratik ilişkilere açık mıdır? Eleştiriye uyarınca katlanabiliyor mu? Üyelerinin hak ve özgürlüklerine, örneğin görüşlerini dile getirme hakkına saygılı mı? Tehdit ve şiddet yöntemlerini artık bir yana bırakmış mı?

Politik Durum ve Görevlerimiz

Yılmaz ÇAMLİBEL
DBP Genel Başkanı

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan beri, ciddi ekonomik, sosyal, kültürel ve politik sorunlarla boğuşuyor. Dışa bağımlı kalkınma modeli, toplumsal gerçekliklerle uyum olmayan resmi ideolojisi, çağdaş normlara uymayan devlet anlayışı, ırkçı şoven kültürel yapısı dolayısıyla, sorunları çözmede zorlanıyor. Üstelik eski sorunlara yenileri ekleniyor.

Devleti yönetenler, düzen muhalifi olan toplumsal gruplara karşı, demokratik legal alanları kapalı tuttular. Bazı düşünceleri ve bu düşüncelerin örgütlenmesini yasakladılar. Devlet bazı

kimliklere yandaş, bazılarına ise karşıt bir politika izledi.

Bu politika yüzünden toplum olarak hep gerginlik, tedirginlik, güvensizlik ve dışlanmışlık içinde yaşadık. Son 15 yılda yaşadıklarımızın en önemli sebebi de bu politik anlayıştır.

Belli bir süredir tek yanlı da olsa silahlar susmuş görünüyor. Kürt sorunu başta olmak üzere, tüm toplumsal sorunların barışçı diyalog ve uzlaşmalarla çözülmesi artık toplumsal bir özlem ve istek durumuna gelmiş bulunuyor. Düzene yönelik eleştiriler, toplumun ve devletin çağa uyacak şekilde yeniden yapı-

landırılması geniş halk kitlelerinin de özlemi haline gelmiştir.

Son deprem felaketi sonucunda, geniş halk kitleleri devleti, yönetim anlayışını ve sistemi sorgulamaya başlamıştır. Çünkü son yıllarda yaşanan toplumsal olaylarda, sistemin beceri, birikim ve gücü kitleler tarafından görülmeye başlanmıştır.

Türkiye'yi; hızlı kalkınma, sanayileşme, bunlar için sıcak para bulma, Avrupa Birliği'ne üye olma gibi sebeplerle birlikte, iç hukukunu altına imza attığı uluslararası sözleşmelere uygun hale getirerek insan haklarına dayalı çağdaş bir sosyal hukuk devleti olmaya zorluyor.

İç ve dış konjonktürün bir-biriyle bu denli çıkışmasından yararlanarak, devlet ve toplumu sorunlarımızı daha rahat ve nesnel bir şekilde çözecek çağdaş bir yapıya kavuşturabiliriz. Bu tarihi fırsatı kaçırmamalıyız.

Demokrasi ve Barış Partileri olarak bu konuda bize de önemli görevler düşüyor. Biz, bu yeniden yapılanma konusuna çok ciddi katkılar sunabiliriz. Çünkü biz, Kürt sorunu başta olmak üzere tüm toplumsal sorunların adil, eşitlikçi bir şekilde ve demokratik barışçı uzlaşmalarla çözülmesini önüne koyan bir partiyiz. Bunun da ancak temel insan haklarına dayalı çağdaş bir sosyal hukuk devletiyle sağlanabileceğini söylüyoruz.

Osmanlı döneminde Kürtler, kendi kimlikleriyle diğer halklarla eşit bir şekilde yaşı-

yorlardı. Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında da varlıkları inkar edilmiyordu. Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte Kürtlerin varlığı inkar edildi ve her konuda yasak, baskı ve asimilasyon uygulamasına geçildi. Cumhuriyet herkese önemli kazanımlar sağlarken, Kürtlerin sahip oldukları herşeyi geri almaya çalıştı. Böylece Kürt sorunu Türkiye'nin gündemine oturmuş oldu.

Mevcut sorunların çözülmemesi nedeniyle 1919-38 yılları arasında meydana gelen 28 isyan kanlı bastırıldı. Bölgenin önemli bir alanı yakılıp yıkıldı.

Takrir-i Sükun, mecburi iskan, tihcir, İzale-i Şekavet, Şark İslahat Planı gibi Kürt kimliğini hedef alan yaşalar çıkarıldı. Özgürlüklerin sınırları daraltıldı. Binlerce insan batıya sürüldü. Kurulan İstiklal Mahkemeleri'nde yüzü aşan Kürt ileri gelenleri idam edildi.

1961 Anayasası'yla birlikte sağlanan demokratik ortamda, Kürtler için de bir bilgilenme ve aydınlanma dönemi başladı. Ortaya çıkan özgürlük ortamında Kürt aydınları arasında da toplumsal bilinç artmaya başladı.

Türk ve Kürtler ortak yapılar, daha demokratik, eşitlikçi ve özgürlükçü bir düzenin kurulması için çalışmaya başladılar. İşçi sınıfı ve Kürtler arasında hızlı bir uyanış başladı.

Bu uyanıştan rahatsız olan egemenler, demokratik legal alanda politika yapma yollarını tıkadılar. Özellikle, öğrenci

**Belli bir süredir tek
yanlı da olsa silahlar
susmuş görünüyor.
Kürt sorunu başta
olmak üzere, tüm
toplumsal sorunların
barışçı diyalog ve
uzlaşmalarla
çözülmesi artık
toplumsal bir özlem
ve istek durumuna
gelmiş bulunuyor.
Düzene
yönelik eleştiriler,
toplumun ve devletin
çağa uyacak
şekilde yeniden
yapılandırılması
geniş halk
kitlelerinin de
özlemi haline
gelmiştir.**

gençliği bu demokratik barışçı değişimden uzaklaştırıp halk ayaklanmasıyla devrim yapma siyasetine özendirdiler. Demokratik legal siyasetten uzaklaştırılan bu gençlerin, 12 Mart 1971 askeri darbesiyle nasıl ezildiğini hepimiz biliyoruz.

1974'lerden sonra Türkiye politikasında önemli ayrışmalar yaşandı. Bunlardan iki ayrışma; maddi temeli olan ve günümüzün politikasını şekillendiren ayrışmaydı. Önce Türk ve Kürt sosyalistleri birbirinden ayrıldı. Daha sonra, Kürtler kendi aralarında sosyalistler ve milliyetçiler diye ikiye ayrıldılar. 1980'li yıllarda bir ayrışma daha yaşandı. Bu, sorunun demokratik barışçı uzlaşmalarla çözmekten yana olanlarla, sorunun şiddet ve savasla çözülmesini savunanlar biçiminde oldu.

12 Eylül faşist cuntanın toplumsal sorunları zor, yasak ve şiddetle çözme anlayışını kitleye dayatması sonucunda Kürt sorununun şiddetle çözülmesi fikri, o görüşü savunanlar tarafından Kürtlere kolayca benimsetildi. Ayrıca, Kürt kültüründeki şiddet öğeleri de buna yardımcı oldu.

Düşüncenin geriye itilip heyecanın öne çıkarılması sonucunda halk altından kalkmayacağı bir yükün altına konuldu. İçinde bulunulan maddi koşullarda gerçekleşmesi olanaksız projeler, bugünden yarına ulaşılacak hedefler şeklinde halka sunuldu. Halk fazla düşünme fırsatı ve olanağı bulmadan iyimser duygularla

omuz verdiği bu yük altında ezilip kaldı. Bu konuda kusuru halka yüklemek doğru bir davranış değildir. Bu suç, halkı heycana getirerek, gerçekleşmeyecek projelerin peşine takan, kısacası halkı yanıltan politikacılar ve sözde politik önderlerindir.

Sosyal mücadeleler tarihine baktığımızda, egemenlerin, barışçı, demokratik zeminlerde, toplumsal muhalefet güçleriyle başa çıkamadıkları zamanlarda, mücadeleyi kazanacakları şiddet zeminine çektiklerini ve bu zeminde güç farkına dayanarak muhalefeti ezdiklerini görüyoruz. İşte bu evrensel strateji gereği, Kürtlere ve işçilere demokratik legal zeminler kapatılıyor. Onlar planlı ve programlı bir şekilde şiddet ve illegaliteye itiliyorlar. 12 Mart'ta Türk gençlerine, 12 Eylül'de Kürtlere kurulan tuzağın sebebi bu staretijidir. Aynı oyun son günlerde İslami kesime karşı sahneye konuluyor. Egemenler dindar kesimi şiddet ve illegaliteye yöneltip onları da ciddi bir kıyıma uğratıp geriletmek istiyorlar. Türkiye'nin çözüm bekleyen dev sorunları dururken, türbanlı öğrenciler konusunda yaratılan anlamsız gerilim, bu projenin bir parçasıdır.

Türkiye'deki tüm Kuran Kursları, İmam Hatip Liseleri, İlahiyat Fakülteleri, dinin okullarda öğretilmesi mecburiyeti günümüzde onlardan rahatsız olanlar tarafından yürürlüğe konulmuştur.

İşçi ve Kürt uyanışının önünü kesmek için egemenler,

1946 yılından bu yana İslam dinini planlı bir şekilde örgütleyip güçlendirdiler. Onlar bu gücü kontrollerinde tutup Kürtlere, işçilere, Alevilere ve kadınlara karşı kullanmaya çalıştılar.

Ama kendi elleriyle besledikleri bu güç kendi kontrollerinden çıkmaya başladı. Şimdi de laik, Kürt, Türk, Alevi ve kadınları kışkırtıp, bunlara karşı saldırtmak istiyorlar.

Toplumsal grupları birbirine karşı kullanmak, işi bitince tutup bir tarafa atmak, bunları birbirine karşı kışkırtmak gerektiğinde vuruşturmak, böylece toplumu gerilim ve güvensizlik ortamında tutarak yönetmek isteyenlerin oyununa gelmemeliyiz.

Cumhuriyeti kuranlar, bir emirle padişahlığa ve halifelliğe son verdiler. Güya feodalizmi yıkıp, ulus devlet kurdular. Demokrasi ve Cumhuriyet rejimini ülkeye yerleştirdiler. Buna göre ilk yapmaları gereken şey toprak reformu yaparak feodalizmi tasfiye etmek olmalıydı. Ama, onlar bunu bilinçli olarak yapmadılar.

Küçük burjuva radikallerinin anlayamadığı bir konu da budur. Onlar feodalizmin bir altyapı sorunu olduğunu ve egemenlerin bu yapıyı korumaya çalışan politikalarını kavrayamıyorlar. Feodallere saldırarak, onları öldürerek bu kurumu çökerteceklerini düşünüyorlar. Sorunun, en önemli üretim aracı olan toprağın mülkiyet değiştirmesine bağlı olduğunu, bunun yapılması halinde bile feodalizmin uzun

erimli bir mücadele sonunda tasfiye olacağını kavrayamıyorlar. Bu yüzden feodallere saldırarak, onları egemenlerin kucağına itiyorlar ve çözülme sürecine girmiş feodalizmin kendini toparlayıp güçlendirmesine yardım etmiş oluyorlar. Ayrıca, aşiret şemsiyesinden uzaklaşmaya başlayan emekçileri de egemen çevrelerin kucağına itmiş oluyorlar. Türkiye Cumhuriyeti'ni yönetenler planlı ve programlı bir biçimde halkımızın siyasal bilince kavuşmaması için, onları aşiret ve feodal yapı içinde kalmalarına yönelik gerekli herşeyi yapıyorlar. Şiddet ise, bu projenin pratiğe geçirilmesine uygun bir ortamı yaratıyor.

Böylece halkımızın bireyselleşip özgürleşmesini ve diğer insanlarla eşit haklara sahip olma bilincine kavuşmalarını engelliyorlar. Sonuçta biz, tarihin çöplüğüne atılmış bu köhne toplumsal yapı ve kültür içinde hala debelenip duruyoruz. Siyaset, sosyalist olduğunu söyleyen bazı çevrelerde bile bu kültürel yapı yüzünden hala şeyh-mürüt ilişkisine dayalı bir anlayışla yürütülüyor.

Bilindiği gibi, küçük burjuva radikalizmi, tarihi nedenlerle oluşmayan burjuva sınıfının adına, millî demokratik devrim gerçekleştirmeye çalışır. İşte bu yüzden, kitleleri motive etmek için partiyi, onun programını ve liderini fetiş haline getirirler. Böylece kitlelerin millî, dini, duygularını, özlem ve beklentileriyle, heyecanlarını muncıklayarak onları fanatize ederler. Özellikle toplumda,

ezik lümpen unsurları bir üst kimliğe çıkarak militanlaşırlar. Böylece kutsal parti ve lideri uğrunda ölümü göze alan bir cemaat oluşur. Beyni geriye atılmış, duygularıyla hareket eden bu yapı içinde giderek emir-komuta zinciriyle, şeyh-mürüt ilişkisi oluşur. Artık liderin sözü keramet haline gelir. Hiç kimse bu söylemler üzerinde düşünme gereği duymaz. Herkes kendini ülkeyi kurtaracak liderin "hikmetinden sual edilmez" kerametine ve emrine bırakır.

Tüm önlemlere karşın, Türkiye'deki sanayileşme ve kapitalistleşmeye paralel olarak doğuda feodalizm çözülme sürecine girdi. Aşiret şemsiyesinin dışına çıkmaya başlayan Kürtler, altına girecek yeni bir siyasi şemsiye aramaya başladılar. Bunların gidecek iki yeri vardı. Ya uzun erimli barışçı demokratik politikaya yönelecektiler, ya da şiddet ve zora dayanan radikal politikaya yöneleceklerdi.

Barışçı demokratik politik mücadele bir maraton koşusudur. Bilgi, beceri, sabır ve ciddi bir entellektüel birikim ister. Radikalizm ise, 100 metre koşusu gibidir. Heyecanlı, sabırsız, herşeyi kolay ve kısa yoldan elde etmek isteyenlere hitap eden bir politikadır...

Feodalizmin tamamen tasfiye olmadığı dolayısıyla, kapitalist üretim ilişkisinin tam olarak oluşmadığı toplumumuzda modern sınıflar ortaya çıkmadı. Toplumumuzun en dinamik unsuru küçük burjuvazidir. bu toplumsal katman,

sağ-sol uçlar arasında gidip-gelen kaypak bir karaktere sahiptir. Koşullara göre sağ sapmadan sol saptmaya, sol saptmadan sağ saptmaya savrulan bir görünümüdür.

Küçük burjuvazi, daha uzun yıllar toplumumuzda dinamik bir toplumsal katman olarak varolmaya devam edecektir. Dolayısıyla küçük burjuva devrimciliği de var olacaktır. 15 yıl boyunca bu politikanın sağ-sol uçlar arasında nasıl gelip, gittiğini hep beraber izledik.

Unutmamak gerekir ki, politika en büyük alış-veriştir. Kâr ve zarar kefielerindeki ağırlığa göre değerlendirilir. Bunun için, 15 yıl süren şiddet ortamında halkımız açısından kâr ve zarar hanesine bakmak gerekiyor.

Günümüzde Kürt sorununun, ülke ve dünya gündemine oturmuş olması, şüphesiz önemli bir kazanımdır. Ancak, kaybedilenler karşısında bu kazancın öyle abartılacak bir şey olmadığı ortadadır. Ayrıca, bu kazanımı son 15 yıllık sürecin bir sonucu olarak göstermek gerçekçi bir görüş değildir. Bu kazanım, yüzyılı aşkın bir süre içinde ortaya çıkan mücadeleden ve birikimin bir sonucudur.

Son 15 yılın zarar bilançosu ise oldukça ağırdır. Bilanço ise şöyledir.

Yıkılmış 3 bin yerleşim birimi. Göçmen konumuna düşmüş, gittiği metropollerde kriminal işlere bulaşmış, ciddi bir ahlaki kültürel ve politik yozlaşmayla karşı karşıya gelmiş 4 milyon Kürt. Sıfır noktasına

Sosyal mücadeleler tarihine baktığımızda, egemenlerin, barışçı, demokratik zeminlerde, toplumsal muhalefet güçleriyle başa çıkamadıkları zamanlarda, mücadeleyi kazanacakları şiddet zeminine çektiklerini ve bu zeminde güç farkına dayanarak muhalefeti ezdiklerini görüyoruz. İşte bu evrensel strateji gereği, Kürtlere ve işçilere demokratik legal zeminler kapatılıyor. Onlar planlı ve programlı bir şekilde şiddet ve illegaliteye itiliyorlar. 12 Mart'ta Türk gençlerine, 12 Eylül'de Kürtlere kurulan tuzağın sebebi bu staretijidir. Aynı oyun son günlerde İslami kesime karşı sahneye konuluyor. Egemenler dindar kesimi şiddet ve illegaliteye yöneltip onları da ciddi bir kıyıma uğratıp geriletmek istiyorlar. Türkiye'nin çözüm bekleyen dev sorunları dururken, türbanlı öğrenciler konusunda yaratılan anlamsız gerilim, bu projenin bir parçasıdır.

gelmiş bir ekonomi. 200 bine yakın ajanlaştırılmış insan. Çözülme sürecine girmişken, yeniden diriltilmiş feodalizm. Toprağa gömülmüş ve toplumun en seçkin insanlarını oluşturan 25 bin elit genç. On binlerce dul ve yetim. Tek parti, tek ideolojiye dayalı olarak, geleceğin toplumsal çatışmalarının nifak tohumlarını içinde barındıran resmi bir görüşe uygun şekilde hayata siyah beyaz bakan bir kültür ve yaşam felsefesi. Savaş içindeki ölümlere dayandırılan sistematik propagandalar sonucunda kamplara bölünmüş, içine kapanarak cemaatleşmiş bir toplumsal yapı. Hoşgörünün ortadan kalktığı, birbirini dinlemeye ve anlamaya sırtını dönmüş, herkesin herkesten korkup çekindiği, barışçı diyalog ve uzlaşma anlayışının tahrip olduğu bir politik ortam. Kurtuluşu silahlı bir ayaklanmay endeksleyerek, farklı çözümlerin olabileceğini düşünemeyen bir anlayış. Bu politikanın tıkandığı süreçte de "bununla da olmuyorsa, artık bize kurtuluş yok" diyen umutsuz bir savrulma.

15 yıl sonra gelinen noktada ise, yine gerçeği dayanmayan yorumlar, politikalar ve çözüm önerileri insanların kafasını karıştırmaya devam ediyor. Egemenler de bu kavram kargaşasını besleyerek Kürtlerin doğruyu bulmalarını ve hatalarından dönmelerini engelliyorlar.

Örneğin; altı doldurulmamış ve bu yüzden herkesin farklı anladığı "Demokratik Cumhuriyet Ekseni" bu konuya gösterilecek önemli bir örnek

tir.

Şiddetin revaçta olduğu süreçte, kitlelerle ciddi bir bağı olmayan Türk sosyalist çevrelerinin tutumu da unutulmaması ve üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Bu çevreler, ideolojileri gereği; Türk işçi sınıfı içindeki Kürt düşmanlığını yok etmek, onlara sınıf bilinci taşıyarak halkların kardeş olacağı bir sosyalist düzen kurma çalışması yapmaları gerekirken, şiddet ve savaşın yarattığı toplumsal dalgalanmalardan yararlanma yoluna gittiler. Sorunların barışçı, demokratik uzlaşmalarla çözülmesini savunan Kürtlere dayanışma ve destek vermediler. Kürt siyasi çevreleri arasında birine yandaş, diğerine karşı çıkarak, bunların arasında mevcut olan çelişki ve gerilimlerin artmasına sebep oldular. Bu politika sonucunda, ne Türkiye işçi sınıfına ve sosyalizme, ne de destek vermeye çalıştıkları Kürtlere hiç bir şey kazandıramadılar. Tersine çok zarar verdiler.

Son 15 yıllık şiddet ortamında sağ uçtan-sol uca, sol uçtan-sağ uca gidip gelen siyasi anlayış ve bunun sonucunu çok önceden tahmin eden ve söyleyenler hariç, herkesi şaşırtmış durumdadır. İmralı olayından sonra kafaları iyice bulanılanlar, bu bulanıklığı giderme yerine, kafalardaki bulanıklığı kitlelere de bulaştırmaya çalışıyorlar. Yalpalanmalarını, savrulmalarını, yanlış politikalarını ve halka verdikleri zararları gözden uzak tutmak için hedef şaşırtmaya çalışıyorlar.

Bu kimseler tarafından sürekli olarak devletle pazarlık yapıldığı, bu pazarlık sonucunda, devletin demokratik açılımlar yapacağı, Kürt sorununu çözeceği söylentileri sistematik bir biçimde kitlelere enjekte ediliyor. Dolayısıyla, halkın kafasını daha da bulandırmaya çalışıyorlar.

Gözlerimizle gördüğümüz ve yaşadığımız olaylar, tüm bu söylenelerin kitleleri kandırmak, uyutmak, susturmak ve pasifize etmeye yönelik bir politika olduğunu bize gösteriyor. Bu şekilde kitleler, daha önceki kazanımlarının da gerisine çekilmeye çalışılıyor.

Devleti yönetenler, daha önce serbest olan kasetleri topluyor, film, kitap, gazete, dergilere ceza yağdırıyor. Toplantılara izin vermiyor. Cezaevlerindeki baskıyı daha da arttırıyor. Tahkim yasası, mezarda emeklilik, hayvan pazarlarını yasaklama, IMF ve Dünya Bankası'yla varılan anlaşmalar, cezaevlerindeki ölümler, faili meçhul cinayetler, çıkarılan af yasası, halen cezaevinde bulunan gazeteci ve aydınlar devletin bırakın demokratik adım atma, aksine insan hakları ve özgürlükleri çemberini daha da sıkıştırdığını gösteriyor.

Bu tuzağa dikkat ederek, düzene muhalif toplumsal grupların direngenliğinin devamı için gereken çabayı göstermeye devam etmeliyiz. Son gelişmelere uygun gerçekçi, uygulanabilir, ciddi kazanımlar elde edeceğimiz yeni politikalar geliştirmeliyiz.

Zira halkımız bu son geliş-

meleri kavramakta zorlanıyor. Herkesin kafası ve yüreğinde fırtınalar kopuyor. Bu gelişmeleri gözlerden uzak tutmak için kafa bulandıran, hedef şaşırtan bir çok şey yapılıyor. Bunların en önemlileri şunlardır:

“Artık şiddeti kutsayanlar”da barış istiyor. O halde, “farklı kesimler bir partide birlik sağlayıp beraberce mücadele etmelidir”. Bu davet, partiler arasındaki gereksiz sürtüşmelerden bıkmış halkımıza çok cazip gelen bir söylemdir.

Bu davet gibi görünen takkiye, toplumu bir resmi ideoloji çemberi içine sıkıştırmak isteyen jekoben bir görüşür. Bu anlayış çoğulcu bir toplumu tek renk, tek koku, tek sese indirgemeye çalışan resmi bir ideoloji oluşturmayı önüne koyan politikadır.

Unutmamak gerekir ki, her birlik iyi, her bölünme kötü değildir. Örneğin; sarı sendikacılığa karşı, sınıf sendikacılığı için işçileri bölmek iyidir. Yani, birlik ve bölünmeler içinde bulunan maddi koşullarla birlikte değerlendirilmelidir. Neyin gerçekten iyi ve ya kötü olduğu ancak böyle anlaşılabilir.

Bu açıdan, heterojen olan toplumumuzda çok partililik yanlış değil, sağlıklı bir bölünmedir. Bu çoğulcu politik ortam içinde, mevcut partiler birbirine düşmanlık yapmamalıdır. Aksine birbirini, halka hizmet eden bir partner olarak görmelidir. Çoğulcu topluma, çok partili bir demokratik düzen uygun düşer. Bu partiler, toplumumuzda çok sesli, çok renkli, katılımcı, paylaşımcı bir kültü-

**Yıllardan beri
formüle edip
savunduğumuz Barış
ve Demokrasi
Platformu da hala
doğruluğunu koruyor.
Emekçiler, Kürtler,
dindarlar, Aleviler,
kadınlar ve aydınlar
egemen düzene
muhalafet eden
önemli toplumsal
dinamiklerdir.
Yıllardan beri içinde
yaşadığımız şiddet ve
anti demokratik
ortam yüzünden
bu dinamikler
kabuğuna çekilip
“cemaatleşmiş” bir
konumdadır.
Böylesi bir
yalıtılmışlık yüzünden
oluşan çelişkilerden
yararlanan
egemenler, toplumsal
dinamikleri birbirine
karşı kullanarak
toplumu yönetiyorlar.**

rel dokunun oluşmasına katkı sunarlar. Bizler, Ortadoğu'da insanları yasadık, baskı ve şiddetle yöneten diktatör yönetimleri taklit etmemeliyiz. Çoğulcu demokratik bir yaşam kurmayı amaçlamalıyız. Bunun için tek parti, tek ideoloji, tek sınıf vs. gibi toplumu dar bir resmi ideoloji içine sıkıştırmak isteyenlere karşı çıkmalıyız. Bunun geleceğimize zarar veren çağdışı bir politika olduğunu anlatmalıyız. Halkımızın, çağdaş, demokratik bir yapıya kavuşmasının önünü tıkayan bir anlayış olduğunu söylemeliyiz. Amacımız; resmi bir ideolojinin dar alanına sıkıştırılmamış, çoğulcu, barışçı, demokratik, çağdaş bir yaşamı organize etmek olmalıdır.

Bu sürekli emek ve çaba gerektiren uzun erimli bir yoldur. Bu hedefe ulaşmanın en önemli şartlarından biri de ilkel, gerçekçi bir birliktir. Böyle bir birliğin temel amacı, hem farklılığını muhafaza etmek, hem de toplumun genel çıkarı için el ele tutuşmaktır.

Bazı insanlar, günümüzde farklılıkların birliği bozan unsurlar olduğunu, bu açıdan görmemezlikten gelinmesi gerektiğini söylüyorlar. Bu görüş gelecekte oluşabilecek resmi ideolojiye alt yapı oluşturmaya zemin hazırlayan bir görüştür.

Yapılması gereken şey birlik çalışmaları içinde, toplumda mevcut farklılıkları da tartışıp bir toplumsal konsensüs sağlamak olmalıdır. Kurulacak birlik; hem tek tek kişileri, hem toplumsal kesitleri, hem de toplumun genel çıkarlarını bir-

biriyle uyumlu bir hale getirmelidir. Çelişerek de beraber iş yapma ve yaşama anlayışı birliğin temeli olmalıdır.

Bugün Türkiye'de, düzen muhalifi olan bir çok parti var. DBP olarak bu partilerle benzer yönlerimiz olduğu gibi, farklılıklarımız da var. DBP olarak diğer partilerle aramızdaki farklılıkların bazıları şunlardır:

1991'de Kürt sorununun demokratik, barışçı çözümü demokrasi ve insanca yaşam için bir kitle partisi kurma önerilerimiz; diğerleri tarafından mücadeleyi sulandırma, pasifizm, parlamenterizme teslim olma biçiminde değerlendirildi.

Önerimizi ihanet olarak değerlendirdiler. Attığımız adım kitleler tarafından büyük bir onay bulunca, bu haksız eleştiriyi yapan çevreler HEP'in kuruluşuna katıldılar. Daha sonra da partiyi işlemez hale getirdiler.

Biz partinin tüm ırk, cins, sınıf ve dini ve felsefi inanç gruplarının ortak çıkarını savunan bir kitle partisi olmasını savunduk. Bazıları ise, partiyi bir görüşün izdüşümü yaparak, partiyi ortak amaçları doğrultusunda çalışmasını engellediler. Sonuçta parti önüne koyduğu amaçları gerçekleştiremez bir duruma düştü ve işlevsiz hale geldi onbinlerce insanın emeği heder edildi.

DÉP'in kuruluş sürecinde, HEP'te yapılan yanlışlıkların tekrarlanmayacağı sözleri üzerine yeniden yanyana gelindi. Ama aynı yanlışlıklar, yine ay-

nı insanlar tarafından tekrarlandı. Bu parti de önüne koyduğu hedefleri gerçekleştiremedi.

Biz farklı inanç ve düşüncede olan insanları bir araya getiren bu partilerin oluşmasından sonra, artık düzen partileri içinde çalışmanın düşünülmemesi gerektiğini savunduk. Ama diğerleri HEP'i götürüp SHP'ye kattılar. Bu yanlışlığa karşı çıkan ve SHP'ye katılma-yanları hain ilan ettiler.

Bu yanlış politikaya ortak olmamak için bağımsız adaylarla seçime girenleri "bölücülük" itham ettiler. Seçimden sonra da SHP'den ayrıldılar. Bu sefer de SHP'den ayrılmayanları ihanetle suçladılar.

Onbinlerce insanın emeğiyle kurulan bu partiler, kendi hiyerarşik otoritesiyle, tüzük ve programına uygun hedefleri gerçekleştirmek için demokratik merkezîyetçi bir anlayışla yönetilmedi.

Seçimi kazanıp parlamento-ya girme, Kürtler için çok önemli bir kazanımdı. Ama ne yazık ki, bu kazanım gereksiz ve anlamsız tavırlarla heder edildi. Halkın istem beklenti ve özelemlerine yanıt verecek çalışmalar yerine hiçbir yarar sağlamayan çıkışlarla ele geçirilen bu zemini kullanma basiretini gösteremediler. Biz insanların beyin fonksiyonunun öne çıkararak, okuyarak, öğrenerek, yorum yaparak siyaset bilimi ışığında politika yapmasından yanayız. Bazıları ise, duygu ve heyecana dayalı bir politika yapmayı yani kolayı tercih ediyorlar.

Biz kendimizi halkımız adına politika yapan kurumlardan biri olarak görüyoruz. Bazıları ise, örgütlülük düzeyini ve aldıkları oyu göstererek halkını temsilcisi olduklarını, bu yüzden herkesin onlara tabi olması gerektiğini söylüyorlar. Diğer kişi, kurum ve partileri görmemezlikten gelip küçümseyiyorlar.

Biz benzer zeminlerde politika yapan tüm kurum ve siyasi partilerin tüzel kişiliğine saygılı davranıyor, ayrıca aykırılıklarımız konusunda ise, seviyeli eleştirilerde bulunmaya özen gösteriyoruz. Başkalarını küçümseyerek ve görmemezlikten gelmiyoruz. Ama ne yazık ki, aynı karşılığı görmüyoruz. Biz her alanda, her ke-

simin kendi kimliğini ve farklılıklarını koruyarak ilkeli, kalıcı birliktelikler kurulmasını savunuyoruz. Ama, bazıları platformlarda demokratik kitle örgütlerinde bizi dışlayan bir politika izliyorlar. Hatta bu konuyu kurum ve kuruluşlara dayatan bir politika izliyorlar.

Biz farklı çevrelerle birlikte politika yapmayı sürekli dile getirdik. Üstelik HEP, DEP'te bunu denedik ama olmadı. Bu her iki denemede bazı çevrelerle aramızda benzerlikler olduğu gibi, ayrılıklarında olduğunu çok somut biçimde ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu süreci gözden geçirerek tek partide

birlikten bahsetmek, toplumu durmadan zik-zak çizen bir politikanın kuyruğuna takma çabalarıdır.

Bizler hem farklılığımızı, hem de somut projelerimizi kitlelere anlatma konusunda daha fazla çaba göstermek zorundayız. 15 yıl boyunca "vur kurtul" politikasına endekslenen Kürtler, bu politikanın yanlışlıklarının ortaya çıkması üzerine şoka girmiş durumda-

"Yıllarca sürdürülen şiddet yöntemiyle de sorun çözülemediğine göre, artık halkımızın kurtulması mümkün değildir" biçimindeki pasifizim ve umutsuzluk, bir virüs gibi kitleler arasında hızla yayılıyor. Bu çok tehlikeli bir gelişmedir. İnsanlar defalarca yenilebilir. Ama umut varsa kurtuluş da vardır. Umutsuzluğa, şiddete doğru savrulan kitlelere, başka bir kurtuluş yolunun olduğunu anlatmak bize düşüyor.

lar.

"Yıllarca sürdürülen şiddet yöntemiyle de sorun çözülemediğine göre, artık halkımızın kurtulması mümkün değildir" biçimindeki pasifizim ve umutsuzluk, bir virüs gibi kitleler arasında hızla yayılıyor. Bu çok tehlikeli bir gelişmedir. İnsanlar defalarca yenilebilir. Ama umut varsa kurtuluş da vardır. Umutsuzluğa, şiddete doğru savrulan kitlelere, başka bir kurtuluş yolunun olduğunu anlatmak bize düşüyor.

Şiddetin prim yaptığı dönemde, barışçı demokratik çözüm önerilerimizin halkımız tarafından duyulması önlen-

Duyanlar ise önemsemedi. Ama artık söylediklerimizin doğruluğu ortaya çıktı. Doğrularımızı kitleye hatırlatıp, bu projeyi beraberce yaşama geçirmek için, onları elele tutuşmaya çağırmalıyız. Her gün daha hızlı bir sesle ve daha kararlı biçimde.

Yıllardan beri formüle edip savunduğumuz Barış ve Demokrasi Platformu da hala doğruluğunu koruyor.

Emekçiler, Kürtler, dindarlar, Aleviler, kadınlar ve aydınlar egemen düzene muhalefet eden önemli toplumsal dinamiklerdir. Yıllardan beri içinde yaşadığımız şiddet ve anti demokratik ortam yüzünden bu dinamikler kabuğuna çekilip

"cemaatleşmiş" bir konumdadır. Böylesi bir yalıtılmışlık yüzünden oluşan çelişkilerden yararlanan egemenler, toplumsal dinamikleri birbirine karşı kullanarak toplumu yönetiyorlar.

Düzen karşıtı tüm toplumsal muhalefet dinamiklerinin, ortak çıkar doğrultusunda oluşturacakları bir muhalif cephe hepsinin kurtuluşu olacaktır. Hiç kimse kendini diğer muhalif gruplardan soyutlayarak tek başına kurtulamaz. Dolayısıyla Barış ve Demokrasi Platformu ilkemizi savunmaya ve anlatmaya devam etmeliyiz.

Acaba Kürt sorununun barışçı demokratik çözümünün temel ilkeleri nedir? Son 25-30 yıl içinde sorunu ve çözümüyle ilgili çok tartışmalar yaşandı, önemli belirlemelerde bulunuldu. Bu konuda tutarlı ve istikrarlı bir politika izlediğimizi rahatlıkla söyleyebiliriz.

Türkiye’de Kürt sorunu üç temel eksenle ele alınıyor. Birincisi; Kürtleri ret ve inkar eden görüştür. İkincisi; bu sorunu ekonomik veya kültürel bazda ele alan görüştür. Üçüncüsü ise, sorunun ekonomik, kültürel ve politik boyutlarıyla çözülmesi gerektiğini savunan görüştür.

Kürtleri yok sayan görüş, artık kimseye inandırıcı gelmiyor. Ama ikinci görüşün savunucuları oldukça fazla. Örneğin; Ecevit, Kürt sorununun bir ekonomik sorun olarak görüyor. Ona göre bölgeler arası dengesizlik giderildiğinde, bu sorun çözülmüş olacaktır. Zira o zaman feodalizm çözülecek, köylüler feodal ilişkilerden kurtulup özgür bireyler haline gelecektir. Böylece hak hukuk istemleri artacak ve insanlar daha çok politize olacaktır.

Liberal demokratik kesimler ise, Kürt sorunu bir kültür sorun olarak görüyorlar. Çünkü Kürtleri bir azınlık kabul ediyorlar. Kürt dili ve kültürü üstündeki yasakların kaldırılmasıyla bu sorunun ortadan kalkacağını söylüyorlar.

yorlar.

Abdullah Öcalan’da, İmralı’da Kürtlerin bir halk olmadığını söyleyip, sorunu Kürtçe’nin serbest bırakılması şeklinde ortaya koydu. Bu eksik bir tespittir.

Zira Kürt sorununun üç temel boyutu vardır. Bu sorun ekonomik, kültürel ve politik boyutlarıyla ele alındığında, gerçek anlamda kökten çözülmüş olacaktır.

Kürt sorununun çözümünde samimi ve kararlı olanlar arasında bile, ne yazık ki bazı şartlanmalar sonucunda sekteler ve hedef şaşırtan söylemlere de rastlıyoruz. Sosyalist politikanın ivme kazandığı yıllarda, Kürt sorununun gündeme getirdiğimizde “sosyalizm geldiğinde bu sorunun zaten çözüleceğini, bu yüzden Kürt sorunu yerine sınıf sorununa yoğunlaşmamız gerektiği” söylenirdi. Biz de sosyalist enternasyonalizm gereği buna uyardık. Çok sonra bunun eksik bir belirleme olduğunun farkına vardık. Zira bu sorun sosyalizm gelmeden de çözülebilir.

Günümüzde ise, “demokratik cumhuriyet, insan hakları ve demokrasi geldiğinde Kürt sorunu çözülecektir” deniliyor. Bazı çevreleri kızdırmamak için Kürt sorununa fazla vurgu yapma yerine, “insan hakları ve demokrasi mücadelesine ağırlık vermiyoruz” deniliyor. Bununda hedef şaşırtan bir ifade olduğu

açıktır.

Elbette Kürt sorunuyla işçi sınıfı mücadelesi, Kürt sorunuyla insan hakları ve demokrasi mücadelesi birbirini besleyen ve destekleyen mücadelelerdir. Ama bizler için, Kürt sorun öncelikli bir sorundur. Kürt sorunu çözülmeden diğer sorunların çözülmesi mümkün değildir.

Bunun için her şeyden önce Kürt kimliği kabul edilmeli ve bu Türk hukuk sisteminin içine yerleştirilmelidir. Bunun sağlanabilmesi için, devletin gerçek anlamda bir sosyal hukuk devleti olması gerekir. Türk iç hukukunun, altına imza atılan tüm uluslararası sözleşmelere uygun bir hale getirilmesi gerekir.

Devletin kutsal bir varlık olmaktan çıkarılıp; yönettiği toplumda ki mevcut tüm kişi ve toplumsal gruplara eşit mesafede duran, bir teknik aygıtla dönüştürülmesi gerekiyor. Ancak böyle bir yapıda insan hakları, demokrasi köleşir. Düşünme, düşünceyi örgütleme, basın yayın, sanat ve edebiyat özgürlüğü gelişir.

Böylece çok sesli, çok renkli, katılımcı, paylaşımcı bir demokratik çağdaş düzen kurulabilir. Ve ancak böyle bir yapıda insan hakları ve özgürlükler güvencede olabilir. Kürt sorunu da böylece birçok anlamda çözülür ve güvenceye kavuşmuş olur.

TC'nin yeniden yapılanması ve Kürt sorununun Çözümüne etkileri

Genel olarak Kürdistan halkının, toplumsal-siyasal gelişimi, örgütlülüğü, belli bir ulusal hedef etrafında toplanmakta karşılaştığı sorunlar ve iç bölünmüşlüğü, sorunun çözümünü bölge düzeyinden çıkararak, ilgili ülkelerin sınırlarının içerisine çekmektedir. Bundan, Kürdistan sorunun, bir bölge sorununun, hatta bir uluslararası sorun olmadığı sonucu çıkarılmamalıdır.

Mahmut KILINÇ

Konumuza bir soruyla başlayabiliriz: Türkiye'nin son yüz yılına her yönünle damgasını vuran ve özellikle son 15 yıldır Kürdistan coğrafyasında haksız ve kirli savaşın sürdürülmesine kaynaklık eden ve kökleri tarihin derinliklerine kadar sarkan Kürdistan sorununun veya kamuoyuna mal olmuş tanımla "Kürt sorununun" çözülmesi, TC'nin "yeniden yapılanması" sınırları içerisinde kalmakla olanaklı mıdır? Eğer olanaklı ise, TC'nin alacağı yeni siyasi, ekonomik ve idari şekil ne olmalıdır? Değilse, başka bir ifadeyle sorun, TC sınırlarının dışına çıkarak, bir bölge sorunu olarak görülüyorsa, bu durumda nasıl çözümlenmelidir?

AB'ye tam üyelik perspektifi alan TC, eğer "ev ödevini" zamanında yerine getirir ve gü-

venli bir şekilde sürdürürse, bu süreç, "yeniden yapılanması" üzerinde belirleyici değişimlere neden olacaktır. Bu durumun da ışığında, nasıl bir değişim ve dönüşüm sağlanmalı ki, sorun barışçı ve demokratik yollarla çözümlenebilsin? Ancak buna geçmeden önce, bir bölge sorunu olarak, bugün ki süreçte nasıl algılanması gerektiği üzerinde kısaca durmakta yarar vardır.

Kürdistan coğrafyasının, Kürdistan halkının iradesi dışında, batılı emperyalist devletler tarafından dört ülke arasında bölüşülmesiyle sorun, bir bölge sorunu haline getirilmekle kalmamış, aynı zamanda her defasında ileri sürülen "çok karmaşık bir sorun" gibi, belli amaçlara yönelik belirlemelere de zemin hazırlanmıştır. Bu bölünmeyle birden fazla devlet ve

birden fazla uluslararası güç odağı, çok kaygan bir zeminde bulunan Kürdistan coğrafyasıyla direk veya endirek bir şekilde ilintili bir duruma gelmiştir. Kürdistan sorununun çözümü'nün zorluğuna işaret eden gerek işgalci devletler ve gerekse bölgeyi denetimleri altında bulundurmak isteyen güçler, çözümünden söz edildiğinde, tarihi haksızlık ve hukuksuzluktan kaynaklanan bu durumu öne sürerek; sorunun, çok karmaşık ve çözümünün çok zor olduğunu ileri sürmekte ve bölgede bir Kürt devletinin kurulmasının imkansızlığından dem vurmaktalar.

Bir tarafta, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ulusların, halkların kendi geleceklerini belirleme hakkına sahip çıkarak bu coğrafyada yeni pek çok devlet uluslararası arenada yerini aldı. Buna karşın, aynı zaman dilimi içerisinde, Balkanlar ve Kafkasya'da aynı sorunsaldan dolayı kanlı çatışmaların yaşandığı, ayrıca Yeni Dünya Düzeni'nin giderek kurumlaştığı süreçte, kendi geleceğini belirleme hakkı mücadelesinin bazı bölgelerde daha da alevlenerek devam ettiği görülmektedir. Ancak yine de, geride bıraktığımız yıllara oranla silahlı çatışmaların giderek azaldığına da tanık olmaktadır. Ayrıca bu süreçte, özellikle farklı halkların ulusal demokratik haklarının baskı altına alınması, demokratik olmayan süreçler, insan hakları, savaş suçları gibi sorunların çözümü, artık ülkele- rin sınırlarını aşmakta, bu nedenle de pek çok yerde uluslararası müdahaleler söz konusu olmaktadır. Kürdistan halkının

örgütlülüğü, mücadele yöntemleri ve ulusal talepleri de bu gelişmelerden mutlaka etkilenecektir.

Genel olarak Kürdistan halkının, toplumsal-siyasal gelişimi, örgütlülüğü, belli bir ulusal hedef etrafında toplanmakta karşılaştığı sorunlar ve iç bölünmüşlüğü, sorunun çözümünü bölge düzeyinden çıkararak, ilgili ülkelerin sınırlarının içerisinde çekmektedir. Bundan, Kürdistan sorununun, bir bölge sorunu, hatta bir uluslararası sorun olmadığı sonucu çıkarılmamalıdır. Ancak konjonktür, Kürdistan halkının uzun vadeli talep ve hedeflerini öne çıkarmaktan çok, kısa vadeli ve sonuç alınabilecek olanları öne çıkararak yol alınmasına daha uygun görülmektedir.

Böylece Kürt veya Kürdistan sorunlarının, bir bölge sorunu olmakla birlikte, sorunun bu aşamadaki çözümünün ilgili ülkelerin sınırları içerisinde daha olanaklı ve bunun daha gerçekçi olduğu ileri sürülebilir. Sorunun çözümünün bu düzeyde talep edilmesiyle, bir tarafta Kürdistanlı siyasi ve askeri güçlerin arasındaki sorunların asgariye inmesine yarayacağı gibi, diğer tarafta işgalci devletlerin durmadan ileri sürdükleri "bölgedeki dengelerin bozulacağı" iddiasını ellerinden alacaktır. Diğer yanda, bölgede çıkarı olan, burayı denetlemek isteyen devletlerin, "boğuşamayacakları kapsamda bir sorunlar yumağıyla karşılaşacakları" savı da boşadır. Böylece, başta TC olmak üzere, diğer devletler de sorunun çözümünü bir öcü gibi göstermekten geri adım atmak zorunda kalacaklar,

veya en azından uluslararası alanda bu iddiaları destek bulamayacaktır.

Bu yeni hat üzerindeki konumlanma, özellikle 90'lı yıllarda Güney Kürdistan'da meydana gelen iç çatışmalar dikkate alındığında, önemi bir kez daha anlaşılacaktır. Burada, her parçadaki Kürdistanlı örgütlerin bir "ulusal strateji" üzerinde iş ve güç birliği içinde olmalarının altını hemen çizelim. (Bir sürecin ulusal olması için mutlaka dört parçayı kapsamı gerekmiyor, bunu; sürecin ulusa hizmet edip etmediği belirleyecektir.) Böyle bir gelişme, son yıllarda tahribat ve acılarına tanık olduğumuz gibi, herhangi bir örgüte, diğer parçalarda bir iktidar hevesine kapılmalara eğilimine de kapıyı kapatacaktır. Gördük ki, bu yanlış ve tehlikeli sevdâ, sadece o parçada değil, diğer parçalarda da bir örgütsel ve toplumsal tahribat yaratmaktadır. Acı ama, biz Kürtler yaşayarak öğreniyoruz, hiç olmazsa son yılların acılarından dersler çıkarmalıyız.

Kürdistan sorununun her ülkenin sınırları içerisinde çözümünü istemek, hiç bir zaman Kürdistan halkının kendi toprakları üzerinde, yani Kürdistan coğrafyasında kendini yönetme hakkından özveride bulunmayı, bundan vazgeçmeyi gerektirmeyecektir. Başka bir ifadeyle, kendi geleceğini belirleme hakkının Kürdistan halkı için geçerli olmadığı anlamına gelmeyecektir. Böyle bir yorum, eğer bir art niyet taşımıyorsa, bunu yapanların, son yıllardaki gelişmelerden nasibini alamadıkları anlamına gelecektir. Mevcut sınırlar içerisinde kendi geleceğini belirleme hakkı: işte çözüm bu-

radadır. Kürdistan'ı işgal eden devletlerin, bu ilkeyi gözeterek, sistemlerini demokratik bir temel üzerinde yeniden yapılandırmaları, sorunun çözümü için son derece önemlidir. Bu da, tabii ki hem Kürdistan halkına ve hem de o devletlerin kendi halklarının çıkarına olacaktır.

Ancak burada, bazı çevrelerin bilerek ya da bilmeyerek ileri sürdükleri bir eksik tanımlamaya, ya da yanlışla işaret etmekte yarar vardır: Bir kere, Kürt sorununun çözümünün ilgili devletlerin demokratikleşmeleriyle ilgili olduğu doğrudur; ancak, yalnızca bununla sınırlı tutmak yaklaşımı, nedeni ne olursa olsun kabul edilemez eksiklikler taşımaktadır. Sadece TC'nin sınırları içerisinde değil Irak, İran ve Suriye'de de sorunun çözümü bu durumu aşmakta, ancak bu temel üzerine şekillenecek yeni, çağdaş bir idari yapılanma çözüm yönünde yol almayı sağlayacaktır. Ancak süreç gelişmelidir. Çünkü her şeyden önce, sorunu çözmek isteyen devletin bu demokratik temel üzerinde alacağı yeni bir model olmalıdır. Bu, bir sistem değişimini gerektirecektir. Yani, yeni bir idari yapılanma söz konusu olacaktır. Demokrasileri çok gelişkin olmasına karşın, sistemleri sorunun çözümüne uygun olmadığı için benzer sorunların varlığını sürdürdüğü ülkeler çok uzağımızda değiller. Nitekim, demokrasi ve insan hakları alanlarında gelişmiş ve birer refah ülkeleri olan İspanya'nın Bask, İngiltere'nin de Kuzey İrlanda sorununa çözüm bulmakta zorlandıklarına tanık olmaktayız. Buna karşın, hazır

bir altyapıya sahip Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin, AB'ye tam üyelik sürecinde, azınlık sorunlarının çözümünde gösterdikleri performansın da altını çizmekte yarar vardır. Ayrıca Yugoslavya coğrafyasında, benzer sorunun çözümü, çok geniş bir alanda barışı olumsuz etkileyecek bir kanlı çatışmaya dönüşmesinin önemli bir nedeni, demokratik süreçlerin çalışmaması olmuştur. Burada altı çizilecek olan; ülkelerin demokratik birer toplum olmalarıyla sorunun çözümünün önündeki engellerin önemli bir bölümünü kaldırdığı, ancak tek başına yeterli olmadığı; bunun yanında, farklı halkların hak eşitliği temeli üzerinde şekillenen bir idari modelle, bir arada ve barış içerisinde yaşayabildiklerinin görülmesidir. Böylece, sorunun çözümü, çağdaş bir demokrasinin kurumlaşmasıyla ne kadar ilgili ise, o kadar da, gelişmenin önünü kapatmayan çağdaş bir idari yapılanmayla ilgilidir.

Devletin yönetim şeklinin ne olduğundan önce, gerçek bir demokratik hukuk devleti ve farklılıkların bir arada ve barış içinde yaşamaya uygun olup olmadığı daha önemlidir. Tabii ki TC, cumhuriyet yönünde tercihini ortaya koymuş ve bundan geri de dönmeyecektir. Ancak birer cumhuriyet olmadıkları halde, birer gelişmiş demokrasi olduklarına tanık olduğumuz pek çok Batı Avrupa ülkesi bulunmaktadır. Bu ülkelerde de sorunlar vardır. Ancak sorunların önünde çözümü engelleyecek dar ve geri tutum ve politikalar dikiş tutmamakta, sürekli yaşanan ileriye doğru bir dönüşüm ve gelişim; bir tarafta so-

Devletin yönetim şeklinin ne olduğundan önce, gerçek bir demokratik hukuk devleti ve farklılıkların bir arada ve barış içinde yaşamaya uygun olup olmadığı daha önemlidir. Tabii ki TC, cumhuriyet yönünde tercihini ortaya koymuş ve bundan geri de dönmeyecektir. Ancak birer cumhuriyet olmadıkları halde, birer gelişmiş demokrasi olduklarına tanık olduğumuz pek çok Batı Avrupa ülkesi bulunmaktadır. Bu ülkelerde de sorunlar vardır. Ancak sorunların önünde çözümü engelleyecek dar ve geri tutum ve politikalar dikiş tutmamakta, sürekli yaşanan ileriye doğru bir dönüşüm ve gelişim; bir tarafta sorunların çözümünü sağlarken, diğer tarafta elde edilen yeni dinamizmle toplum hızlı bir gelişme göstermektedir.

runların çözümünü sağlarken, diğer tarafta elde edilen yeni dinamizmle toplum hızlı bir gelişme göstermektedir.

Devleti yeniden yapılandırırken, cumhuriyet, demokrasi, devlet ve bunların ilişkilerine dikkat çekmek gerekiyor. Toplumsal ortak iradenin en üst örgütlenmesi olan devletin, yönetim şekilleriyle, demokrasi bir ilinti içinde bulunmaktadır. Ancak bu cumhuriyeti belirleyecek bir faktör değildir. Diğer bir değişimle, her cumhuriyet için mutlaka demokratik demek doğru değildir. Eğer yönetim şekillerini basit olarak tanımlarsak; en tepede bir kimse ve onun altında da bir kurul varsa, burada tepedekinin söylediğinden çok, yasarlar uygulanıyorsa bunun adı monarşidir. Tepede bulunan kimsenin her söylediği yasa yerine geçiyor ve bunlara mutlak bir itaat isteniyorsa bunun adı diktatörlüktür, despotizmdir. Bunların aksine, tepede birden fazla kimse bulunuyor ve yönetim erki bunların elinde bulunuyorsa, bunun adı cumhuriyettir. Bu yönetim şekillerinin yanında, eğer iktidar erki halkın direk elinde ya da seçtiği temsilcilerin elindeyse, azınlığın da hakları korunuyorsa bunun adı da demokrasidir. Böylece demokrasi, halkın direk veya dolaylı kendisini bizzat yönetmesidir. Bu yönetim şekilleri içerisinde, çağdaş olanı, cumhuriyet denilen yönetim modelinin içinin hukuk ve demokrasiyle doldurulmasıdır. Böyle olduğu zaman, söz konusu demokratik bir cumhuriyet olacaktır. Yoksa cumhuriyetin demokrasiyle özdeş tutulması, her ikisinin sınırlarının kesiştiğinin sanılması bir yanılgıdır.

Ne yazık ki, bu yanılgı, TC sınırları içerisinde pek de yaygındır; burada insanlara cumhuriyetin bir demokrasi olduğu öğretilmiştir. Hatta bu yanlış anlayış, en azından bu eksik inanış aydın, entelektüel, elit denilen kesimlerde de pek yaygındır.

TC'nin demokratik bir devlet olarak yeniden yapılanması, sahip olduğu sorunların çözümünün önündeki engelleri kaldıracaktır. Ancak değişim, dönüşüm Anadolu ve Kürdistan coğrafyasındaki farklı halkların varlığı ve bunların hak eşitliği temelinde bir arada yaşamasını sağlayacak bir düzeye ulaşmak zorundadır. TC, kurulduğu günden bu yana güttüğü "tek devlet", "tek ulus", "tek bayrak" gibi demokratikleşmenin önünü tıkayan tekçi, jakoben (tepeden inme) anlayış daima sorun yaratmıştır. Nitekim bu tekçi anlayış, 82 Anayasası'nın ilk 5 maddesinde yerini almış; bu maddelerin, hiç bir güç ve kimse tarafından değiştirilmesi dahi teklif edilememektedir. Devlet, toplumu kendi özgürlüğü ve refahına değil, bu tekçi hedeflerin belirlediği ideolojik dar sınırlar içerisinde kurumsallaşmaya zorlamıştır. Okuldan camiye, işyerinden aileye kadar giren bu anlayışın yarattığı sistemin, yeniden demokratik bir evrimleşmeyle hızla yol alması gerekiyor. Ancak gelişmelerin, çatışmalı ve parçalanmış bir toplumsal ortamda karınca adımlarla olması da, yeni sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Böyle olunca demokrasi, hukuk, bilim ve diğer alanlarda sağlanan gelişmelerin yarattığı aradaki mesafe giderek büyümektedir. Türkiye'nin içinde bulunduğu bu durum; bize, ağır,

karınca adımlarla yapılacak değişikliklerin bu açığı kapatamayacağını, hele yapılan kozmetik değişikliklerin ise, daha da bir yozlaşmayı ve güvensiz bir ortamı yaratacağını göstermektedir. O halde bu değişimi yakalamak, demokratikleşme yolunda gerçekten yürümek için radikal değişimlere ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumsal dinamiklere bakıldığında, bunun bir kılıç darbesiyle olamayacağı da görülüyor. Öyleyse, tüm demokrasi güçlerinin Kürt dinamizmiyle yapacakları ilkeli bir ittifakla siyasete ağırlığını koyan bir aksiyon yaratmaları ve toplumu ayağa kaldırmalarıyla mümkün olabilecektir.

Böyle bir mücadelede, Kürtlerin talepleri ve konuları önemlidir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, genel ortak talebi olan demokratikleşmenin içinde, kimliğiyle yer alacak Kürt halkının ulusal demokratik haklarını özgürce kullanabileceği idari model de tartışmaya açılmalıdır. Sadece bir demokrasi söylemi Kürtlerin sorununu çözmez. Bir tarafta, devlet olmanın ve çoğunluğa sahip bulunmanın gücü dururken, diğer tarafta elinde hiç bir yönetim erki bulunmayan ve sadece sınırlı dil ve kültür özgürlükleriyle yetinen bir topluluk bir güç olamaz, sorunlarını çözemez, giderek ezilme ve çürüme riskiyle daima karşı karşıya kalacaktır. Bir yönetim erkine sahip olmak, bir toplumun geleceğidir. Devlet olmak halkları, tarihin karanlığına gömmek yerine ayakta tutmakta, onu kayıp olmaktan kurtarmaktadır. Toplumsal gelişmenin temel dinamizmi de, bir yönetim erkine sahip olmakla oluşur. Nitekim bir devletin sınırla-

Anayasanın pek çok maddesi değiştirilmeden durduğu sürece, yasalarda istenilen değişiklikleri yapmak olanaksızdır. Kaldı ki, Anayasa'nın da bazı maddelerinde yapılacak değişikliklerle, bir bütün olarak yasanın ülkeye hakim kıldığı anti demokratik atmosfer dağılmayacağından, yeni bir anayasa yapmak gerekir. Bu eski elbise, dikiş tutmuyor ve artık çıkarılıp atılması gerekiyor. Her ülkede yapıldığı gibi, Türkiye'de de yeni anayasa bir toplumsal mutabakat üzerine oturmalı, ancak bu toplumsal mutabakatın oluşabilmesi için gerçekten demokratik yöntemler kullanılmalıdır. Kürt halkının da iradesini yansıtmalıdır. Bunun en geçerli yolu bir referandumdur.

rı içerisinde, bölgesel yönetim erklerinin kurulması ve bununla o bölge halkının sorunlarını çözmesi ve geleceğini belirlemesi, bugünün toplumsal gelişmesinin temel dinamizmini oluşturmaktadır. Her alanda katılımın sağlandığı tek yol budur.

Her halk gibi Kürdistan halkının da kendi kaderini belirleme hakkı vardır ve bu vazgeçilmezdir. Ancak bunu doğal olarak değişen şartlara göre yorumlamak gerekir. Bugün TC'nin mevcut sınırları içerisinde, Kürdistan halkının bu hakkını kullanması pekala mümkündür. Bu hakkın istenmesi karşısında, devletin bölünme paranoyasıyla hareket etmesi anlaşılır değildir. Kaldı ki, kendi kaderini belirleme hakkının yaşama geçme şekilleri BM belgelerine yansımıştır. Gerek BM belgelerinde ve gerekse diğer uluslararası sözleşmelerde yer alan, sosyalizmin de pratik bir zenginlik kattığı bu ilke, hiç bir yerde ve zamanda "moda" olmadı. Böyle bakılmalıdır. Ayrıca, hiç bir halkın ulusal mücadelesi önünde bir "açmaz" da yaratmadı. Şekli ne olursa olsun, bir halkın kendisini yönetme hakkından vazgeçmesini istemek, yaşama uyuşmadığı gibi, söz konusu halkın, onu parçalamak, yok etmek isteyen canavarın eline savunmasız olarak teslim edilmesi olacaktır. Bu siyasi bir sorundur. Bunu sadece demokratik ve kültürel kimlik boyutuna indirgemek, Kürdistan halkının davasının haklı temelini zehir verir.

Kürdistan halkının kendini yönetme hakkında yapacağı ısrarı, psikolojik bir ruh haline de bağlanamaz. Aksine coğrafyasındaki her türlü sorunun çö-

zümü bu hakkın kullanılmasına bağlıdır. Bugün Kürt ve Türk toplumu arasında her düzeyden çok derin farklılıklar oluşmuş bulunuyor. Her alandaki insani gelişme endeksleri arasında uçurumlar bulunmaktadır. Kürdistan dışında yaşayanlar da dahil Türkiye nüfusunun yaklaşık % 27'sini teşkil eden Kürdistan halkı, bu oranda hiç bir kurumda temsil edilememektedir. Ayrıca bu oranla, devletin hiç bir imkanından da yararlanamamaktadır. Yaşam standartlarında veya toplumsal gelişmede dengenin sağlanması bir demokrasi sorunu olmakla beraber, daha önce bir idari sorundur. Burada, uygulanacak ekonomik, sosyal ve idari politikalar belirleyicidir. Bu ayrımın çok iyi bir şekilde anlaşılması gerekir.

■ Kürdistan hep farklı yönetildi

Yukarıda da izah etmeye çalıştığımız gibi, bir demokratik federatif cumhuriyet TC'nin tek kurtuluş yoludur. Bunu bir parçalanma, bölünme olarak algılamak gelişmelerden habersiz olmak veya bir kasıt içinde olmak gerekir. Esasen TC, kurulduğu günden bu yana hiç bir dönemde K ü r d i s t a n ' - ı Anadolu'nun diğer bir bölgesi gibi yönetememiştir. Bu durum Osmanlı döneminde de böyledir. Örneğin, bir Manisa'yı, Zonguldak'ı, Konya'yı yönettiği gibi, Diyarbakır'ı yönetememiştir. Cumhuriyet tarihinin yaklaşık üçte ikisini, Kürdistan bölgesi, normal olmayan bu yönetimlerin zulümleri altında kalarak geçirmiştir. Bölge Müfettişlikleri, Sıkıyönetimler, Olağanüstü Bölge

Yönetimleri ve bunların, sadece bölgede oluşturdıkları kurumları bölgenin kaderi olmuşlardır. Koruculuk, Özel-Tim, Jitem, valilerin bu bölgede kullandıkları geniş yetkiler, ekonomik ayrıcalıklar ve benzeri pek çok kurum sadece bölgeye özgüdür. Hatta Türkiye, uluslararası sözleşmelerden aldığı yükümlüklerini de Anadolu ve Kürdistan'da farklı uygulamıştır. Örneğin İnsan Hakları Sözleşmesi'nin bazı maddelerini, Kürdistan'da askıya aldığını açıklamıştır. Diğer tarafta pek çok sözleşmenin bazı maddelerine de, Kürdistan'da uygulanmasına engel olmak için çekince koymuştur. Bunlar, Kürdistan bölgesinin Anadolu'nun diğer bölgelerinden yönetilme farklılığını ortaya koymaktadır.

Yönetim modeline çerçeve kazandıran, onu sınırlayan yasalarlardır. Yasalar, her dönemde toplumdaki egemenliklerini sağlamak için bir tartışmanın odağını oluşturmuşlardır. Yasaların uygulamasında sorunlar yaşanmaktadır. Ancak esas olan, bu yasaların, önce evrensel hukuk normlarına ne kadar uygun oldukları, daha sonra da yürütmeyi objektifliğidir. Türkiye, sahip olduğu anti demokratik yasalar bakımından da çok zengin bir laboratuvar oluşturmaktadır. Ayrıca bu yasaların uygulanmasında, genelde Kürtlere ve özelde Kürdistan bölgesinde objektif kriterlere uyulmadığı bilinmektedir. Kürt sorunun çözümü ve genel bir demokratikleşmenin sağlanması için, başta anayasa olmak üzere, tüm mevzuatta köklü değişiklikler gerekiyor. Kimilerine göre 750'den fazla yasada, anti demokratik hükümler yer almakta bu nedenle bun-

ları bir süzgeçten geçirmek gerekiyor. Hata bazı yasaların maddelerinde yapılacak değişikliklerin yeterli olmayacağı için bunların tümü değiştirilmelidir.

Anayasanın pek çok maddesi değiştirilmeden durduğu sürece, yasalarda istenilen değişiklikleri yapmak olanaksızdır. Kaldı ki, Anayasa'nın da bazı maddelerinde yapılacak değişikliklerle, bir bütün olarak yasanın ülkeye hakim kıldığı anti demokratik atmosfer dağılmayacağından, yeni bir anayasa yapmak gerekir. Bu eski elbise, dikiş tutmuyor ve artık çıkarılıp atılması gerekiyor.

Her ülkede yapıldığı gibi, Türkiye'de de yeni anayasa bir toplumsal mutabakat üzerine oturmalı, ancak bu toplumsal mutabakatın oluşabilmesi için gerçekten demokratik yöntemler kullanılmalıdır. Kürt halkının da iradesini yansıtmalıdır. Bunun en geçerli yolu bir referandumdur.

Ne var ki Türkiye, bu gerçeğe çok uzaklarda bulunuyor. Ancak, AB'ye tam üyelik sürecinde diğer ülkelerin tam üyelik görüşmelerinde olduğu gibi, eğer derin devlet engeline takılmazsa, Türkiye için de azınlık hukuku da dahil yeni bir hukuk oluşacaktır. Burada, Kürdistan halkının hakları yer almalıdır. Belki bu bir geçiş sağlayabilir.

Türkiye için en geçerli çözüm modeli, her iki halkın bir federe devletin çatısı altında yer almasıdır. Kaldı ki Türkiye, hem federe devlet modeline hem de azınlık hukukunun oluşması gibi süreçlere yabancı değildir: Federasyondan da ileri bir model olan konfederasyon modelini Kıbrıs için savunmakta, azınlık

haklarıyla ilgili yaklaşımlarını da Batı Trakya Türkleri, Bulgaristan'daki soydaşları, Irak ve Güney Kürdistan'daki Türkmenler ve son olarak Kosova'daki soydaşları için savunmaktadır. 25 yıldır Kıbrıs hadisesi kamuoyunun gözlerin önünde cereyan etmektedir: İki bölgeli toplum modelinden, bağımsız bir devlet ilanına kadar geldi ve üstelik bu süreci Kıbrıs'daki Türkler değil, Türkiye, Türkiye halklarının çıkarlarına zarar vermesine karşın ısrarla omuzlamaktadır. Türkiye, Kürdistan halkının onurunu incitecek kadar, açıkça çifte standarda başvurmaktadır. Süleyman Demirel, kısa bir zaman önce Kosova'ya yaptığı gezisinde bakın ne diyor: "Farklılıklar bir zenginlik kaynağı olarak görülmelidir. Bunun için demokrasiye ve demokratik değerlere bağlılık gerekmektedir. Esasen demokrasi farklı dil, din ve etnik orijinden halkların korkudan ve baskıdan uzak biçimde birlikte yaşayabilecekleri tek yönetim biçimidir. Demokrasi olmazsa, barışı muhafaza etmek de mümkün değildir. Farklılıklara saygı göstererek ortak amaçlar etrafında birleşmek mümkündür. Bu başaramadığı taktirde, etnik temizlik gibi belalar bölgemizi tehdit etmeye devam edecektir..."

"Türkçe eğitime önem vermeniz, kültürünüze sahip çıkmanız, kendi basın-yayın organlarınızı koruyarak sayılarını artırmaya çalışmanız, varlığını sürdürmenin vazgeçilmezleridir. Dili ve sesi olmayan millet kaybolmaya mahkumdur..."

Aslında Demirel'in bu sözleri bir tarafta Kürdistan halkının ulusal direnişine hak verirken, diğer tarafta TC'nin, Kürdistan

sorunu karşısında götüğü politikasının iğrençliğini de sergilemektedir. Doğrudur, dili ve sesi olmayan milletler, tarihin derinliklerinde kaybolmaya mahkumdürler. Kürdistan halkının da ödediği bu bedeller, Demirel'in söylediği gibi, kaybolmamak için değil mi? Bir milletin dili ve sesi de, ya arkanızda bir "dayı"nız olacak, ya da kendi geleceğinizi belirleme hakkını kullanmakla koruyabilirsiniz.

Bugün, dünyanın pek çok bölgesinde kendi geleceğini belirleme hakkı veya azınlık hakları kaynaklı çatışmalar sürmesine karşın, demokratik bir devletin çatısı altında sorunu çözenlerin sayısı da giderek çoğalmaktadır. Geçmişte de, farklı ulus, din, dil veya ırk kaynaklı sorunlar çatışmalara neden olmuş, ne var ki bu devletlerin demokratik çözümünü öne çıkarmalarına bağlı olarak, çözüm yönünde önemli mesafe alınmıştır. İspanya, İngiltere, Belçika, Kanada bunlardan bir kaçıdır. Ayrıca, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılmasından sonra, Yugoslavya'daki çatışmaların dışında, bir dizi bağımsız devlet ortaya çıktı. Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri, yalnız bağımsız olmakla kalmadılar, ayrıca sınırları içerisindeki azınlıkların ulusal demokratik haklarını da tanıdılar ve gelişmesini sağladılar. Bunlar, demokratik süreçlerle sağlandı. Bu süreç, aynı zamanda Avrupa Birliği'ne katılmanın koşullarını da hazırlamaktadır. Kaldı ki, günümüzde azınlıkları veya halkları asimilasyon veya şiddetle ortadan kaldırmak olanaklı değildir. Örneğin, İngiltere'nin Kanada'da Fransız toplumuna karşı, onları eritmek için

güttüğü politikaya rağmen, Fransız toplumu ortadan kaldıramamış ve federal bir sistemle sorun çözümlenmeye çalışılmıştır.

Belçika iki federe bölge şeklindeki yapılanmaya barış içerisinde varmıştır ve bugün, her iki toplumun sorunları giderek çözümlenmektedir. İspanya örneği son derece ilgi çekicidir: Bugüne kadar demokratik süreçler uygulanmasaydı, Bask sorununun daha karmaşık ve çatışmaları besleyen bir sorun olarak kalacaktı. Bask sorunun çözümü yönünde bütün zorluklara karşın mesafe alınıyorsa, bu İspanya'da yerleşen demokrasinin başarısıdır. İrlanda sorunu da benzer bir durumdur: İRA, silahları bırakmadığı halde barış yönünde yol alınmaktadır. Yalnız İrlanda değil, Galler ve İskoçya bölgelerine, İngiltere hükümeti kendi bölge parlamentolarını kurma hakkı tanıdı. Kurulan bu parlamentolar, kendi bölgelerindeki sorunlara daha hızlı ve kalıcı çözümler üretmektedirler. Bununla İngiltere bölünmediği gibi, İngilizce de ortadan kalkmadı.

Almanya ve Avusturya tek uluslu olmalarına, dil, ırk ve dinin devletin siyasi sınırlarına denk düşmesine karşın, daha hızlı kalkınmak ve demokrasi için eyalet sistemini benimsemişlerdir. Almanya ve Avusturya'da eyalet sisteminin bir bölünmeye neden olacağını söylemek, ancak bir deli saçmalığı olabilir.

Bölgemizde de değişmez denilen siyasi coğrafya değişmektedir. Nitekim Kıbrıs'ta Türkiye'nin dayatmasıyla bir konfederasyon ve belki de bağımsız iki devlet gündeme gelecektir. Nite-

Son yaşanan deprem felaketi de, devletin bu tükenmişliğini bütün yönleriyle gözler önüne serdi. Türkiye'nin gelişmesi için bu değişim zorunludur: Türkiye'nin, çok kültürlü ve çok uluslu gerçeğine uygun idari ve siyasi bir yapıya, zaman kayıp etmeden yönelmesi gerekir. Başka bir ifadeyle; yakaladığı şansı iyi kullanarak, bir demokratik federal cumhuriyet yolunda ilerleyerek sorunlarını çözebilir, bu sanıldığının aksine bölücülük olmayacaktır. Türkiye'nin geleceği bundadır.

kim Türkiye, Kıbrıs'ta, "ayrılmanın kalkınma ve huzur" getirdiğini söylemekte ve Başbakan Ecevit'in sözüyle Kıbrıs'daki Türkler, "bağımsız devlet kurmaya dünyada en fazla hak kazanmış halk" olarak görülmektedir. Bu açıkça sınırların değişmesi olacaktır. Kültürel hakların tanınmasını bir bölünme, parçalanma nedeni sayan Türkiye'nin, Kıbrıs'ta ileri sürdüğü konfederasyon modelini hatta bağımsız devlet önerisini kim, nasıl yorumlayacaktır!

Yine bölgemizde, bir Filistin devleti ufukta görünmeye başlamıştır. İsrail ve Filistin, barış içerisinde bir arada yaşamının dışında bir yollarının kalmadığını uzun bir savaştan sonra anlamışlardır. Filistin devletinin ilanından sonra, mevcut sorunların yeniden çatışmalara neden olmaması için uzun vadeli politikalar üzerinde durulmaktadır.

Güney Kürdistan sorunu, belli bir seviye kadar da olsa çözüm yoluna girmiştir. Türkiye, İran ve Suriye'nin engellerine rağmen federal bir modelle çözülecektir. Yapılması düşünülen genel seçimle, çözüme bir temel adım daha atılmış olacak ve kurumlaşma giderek hızlanacaktır.

Ayrıca, Çeçenistan'ın bağımsızlığı yakın bir konuma gelmesi, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Karabağ sorunun çözümüyle yine sınırların değişimi söz konusu olacaktır. Bütün bunlar, sorunların çözümüne bağlı olarak, bölgede önemli değişimlerin olacağını gösteren yeni gelişmelerdir.

Avrupa ülkelerinin geneli eyalet veya federal devlet şeklindedirler. Fransa ve İtalya ise eyalet sistemli bir yapılanma yolunda hazırlıklar içinde bulunmaktalar. Zaten eyalet sistemi veya federal olmayanlar da,

bu dengeyi yerel yönetimlere verdikleri geniş yetkilerle sağlamışlardır. İsviçre örneği daha da gelişmiş ve bir zenginlik arz etmektedir. Bu ülkede de, başta özellikle din esaslı ayrılıklar iç çatışmaya neden olmuştur. Ancak daha sonra, Liberal ve Protestanların başarısı olarak ortaya çıkan mutabakatla, dört ayrı dili ve farklı mezhepleri bulunan bu toplumların kendi değerlerini koruyarak bir arada yaşamaları sağlanmıştır.

Yalnız Avrupa'da değil diğer kıtalarda da, eyalet sistemi veya federal devlet modeli giderek gelişmektedir. Asya'da da sanıldığından daha fazla sayıda federal sistemle veya eyalet sistemini benimsemiş ülkeler bulunmaktadır. Asya'daki dört büyükten Pakistan, Hindistan, Çin eyalet sistemini benimsemişler, Rusya ise bir federasyondur.

Afrika Kıtası'ndan Güney Afrika ise, bizim için derslerle dolu bir örnek oluşturuyor. Bu ülkede, özgürlüğün sembolü Mandela'nın 27 yıl sonra cezaevinden çıkarılmasıyla, ırkçılığın ve ayırmacılığın açtığı yaralar sarılmaya başlandı. Barış süreciyle birlikte, beyaz azınlığın ve siyah çoğunluğun ulusal marşları ve renkleri gibi pek çok değerleri ortak bir payda etrafında buluştular. Yeni bir ulusal marş ve yeni bir Güney Afrika bayrağı oluşturuldu. 9 eyaletli bir federatif sistemle devlet, yeniden yapılandırıldı ve bugün bu ülkede 11 ayrı dil resmileşmiş bulunmaktadır. Bu ülkede de bölüneceğiz diye cılız sesler çıktı, ancak ülke bölünmediği gibi giderek gelişiyor ve bugün dünyada en itibarlı ülkelerin arasında hak ettiği yerini alıyor.

Bu zengin ve derslerle dolu pek çok örnek göstermektedir ki, benzer sorunların çözümün-

de gerçekçi olmak, köklü çözümler üretmek en doğrusudur. 70 yıldır süren bölünme kaynaklı, paranoyak politikanın değişmesi gerekir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında yazılı belgelere de geçerek taahhüt edildiği halde, sonra bölünürüz korkusuyla Kürdistan halkına karşı güdülen politika hala değişmeden devam etmektedir. Komşu ülkelerde kalmış Türk azınlıkların ulusal demokratik haklarının şampiyonluğunu yapan Demirel, son başbakanlığı döneminde TBMM'de yaptığı bir konuşmada; "Bize bir radyo, televizyon, eğitim gibi hakları verin diyorlar. Bu bir duvara benzer, verdiğimiz her şeye karşılık bir taş düşer bu davadan. Böylece bir gün duvarın hepsi yıkılır ve biz de altında kalırız" mealında bir konuşma yapmıştı. Son olarak Bülent Ecevit de, "kültürel hakları verirken bunun sonu bağımsızlıktır" diyerek, devletin korku, güvenden yoksun akıldışı politikasını özetledi.

Oysa burada takılıp kalmak-tansa, hantal, üretken olmayan, inisiyatifi körelten, denetimi zor, sorunları şiddet kullanarak çözmek isteyen katı, merkeziyetçi devlet yapısını gerçek bir demokrasi yönünde değiştirmek gerekiyor. Son yaşanan deprem felaketi de, devletin bu tükenmişliğini bütün yönleriyle gözler önüne serdi. Türkiye'nin gelişmesi için bu değişim zorunludur: Türkiye'nin, çok kültürlü ve çok uluslu gerçeğine uygun idari ve siyasi bir yapıya, zaman kayıp etmeden yönelmesi gerekir. Başka bir ifadeyle; yakaladığı şansı iyi kullanarak, bir demokratik federal cumhuriyet yolunda ilerleyerek sorunlarını çözebilir, bu sanıldığı aksine bölücülük olmayacaktır. Türkiye'nin geleceği bundadır.

Kapitalizmde sanayinin dönüşümü

Bu yazı içinde bulunduğumuz sürecin kavranmasında çok önemli bir alanın, kapitalizmin bir dünya sistemi olarak yaşadığı son iki birikim modelinin dinamiklerini, özellikle yaşadığımız dönemi önemli ölçüde belirleyen üretim ve teknolojik dönüşümler açısından özetlemeye çalışacaktır.

Haluk DEMİR

Son yirmi yıldır merkez ülkelerin sanayilerinde önemli dönüşümler yaşanmakta, bu dönüşümler üretimin yapısı, organizasyonu, üretim teknolojisi, işgücünün kullanımı ve sektörel ağırlıkları hızla değiştirmektedir. Üretim sürecinde başlayan bu köklü değişim kapitalizme yeni çehreler de kazandırmakta ve sonuçları başta siyasi ve kültürel kurumlar olmak üzere çok kapsamlı bir zemine yayılmaktadır. Kapitalizmin niteliğinin değiştiği, yeni bir toplumsal biçimle karşı karşıya olduğumuz iddiaları, sınıf dinamiklerinin ve

içeriklerinin değiştiği iddialarına paralel genişliyor. Yaşanan bu alt-üst oluş, birleşme, çözülme ve ayrışma süreçlerini etki alanına giren tüm coğrafyasında yoğun bir şekilde hissettiriyor.

Ne söylenebilir? Bir araya getirmeye çalıştığımızda nesnel gerçeklik; üretimin küreselleşmesi, çok uluslu tekellerin hızla yükselişi, kesinleşen rekabet, mali entegrasyon, global kumarhane, rantçılık, uluslararası borsa ekonomisi, ulus devletlerin tarihsel gerileme dönemine girmesi ve alt sistemlerin ortaya çıkışı, emeğin gerilemesi, sosya-

list sistemin çözülüşü, yeni uluslararası işbölümünün derinleşmesine paralel olarak üçüncü dünyanın ayrışması ve kavram olarak yok oluşu, safahat ve sefalet, haksızlık ve eşitsizlik, süreklileşen bilimsel ve teknolojik devrim ve bütün bu süreçlere etkisi(1) gibi ulusal ve uluslararası kurumsal yapı ile ilgili.

Sürecin sınıf mantığı ile kavranması, sınıfların geçirdikleri değişimin yerli yerine oturtulması çok önemli. Çünkü kapitalizmi dönüştürme gücünü bizzat kapitalist üretimin biçimi içinde işlevinden alan sınıfı da bu dönüşümden payını almakta, gerek üretim sürecindeki konumu, gerekse sektörel bazda ağırlığı değişmektedir.

Bu yazı içinde bulunduğumuz sürecin kavranmasında çok önemli bir alanın, kapitalizmin bir dünya sistemi olarak yaşadığı son iki birikim modelinin dinamiklerini, özellikle yaşadığımız dönemi önemli ölçüde belirleyen üretim ve teknolojik dönüşümler açısından özetlemeye çalışacaktır.

■ Kapitalizm ve kriz

Kriz kapitalist üretim biçiminin bağrında saklı tüm çelişkilerin ürünüdür. Bu nedenle salt bir ekonomik olguya indirgenemez. Kriz olgusuna nasıl yaklaşılsa yaklaşılın şu değişmiyor. Kriz; kâr oranlarının düşme eğilimine karşı duran dinamiklerin artık bu düşüşü engelleyemiyor olması nedeniyle, bu düşüşün teorik bir eğilim olmaktan çıkıp, reel bir düşüşe dönüştüğü andır(2).

Tarihsel gelişme içinde kapitalizmin doğası ve temel üretim ilişkileri aynı kalmakla birlikte

sermaye birikiminin koşulları, teknolojik temelleri, uluslararası iş bölümünün niteliği, işçi sınıfıyla sermaye arasındaki ilişkinin belirli yönleri önemli değişikliklere uğramıştır. Ancak bu süreç kesintisiz bir süreklilik değil, birikim tarzının köklü olarak değişimine dayanan genel krizlerle, bu birikim tarzı içinde çözülen daha küçük krizlerle birlikte sürmüştür.

Kapitalizmin yaşadığı her genel bunalım bu anlamda yeni bir birikim tarzının(3) ortaya çıkışı ve bunalımın aşılmasının gerektirdiği üretim yapısının değişmesi ve bir teknolojik atılım anlamına gelmektedir. Sistemin 1970'li yıllarda başlayan ve etki ve sonuçları halen devam eden krizi ve dönüşümü böyle bir birikim tarzı ortaya çıkarmış durumda. Bu tarza denk düşen teknolojinin sonuçları ise çok yaygın ve sarsıcı. Bu birikim modeli yoğunluğu her geçen gün artan bir bilgisayar teknolojisine dayanmakta ve bu teknoloji üretimin yapısında, aşamalarında, işgücünün kullanımında, emek piyasalarında köklü değişimlere neden olmaktadır.

Yaşanan bilimsel teknolojik devrim bugün küreselleşmenin de alt yapısını oluşturmaktadır. Kapitalizmin küreselleşme eğiliminin ona içkin olduğu bilinen bir olgudur ancak bugünkü dinamiği ile küreselleşmenin biçimini önemli ölçüde bu teknolojik devrim belirlemektedir.

Yeni birikim tarzının oluşumunu, geçmiş, 2. Dünya Savaşı sonlarında uygulama alanı bulan, ancak kökleri 1929 bunalımına dayanan ve kitlesel arz ve talebin belirlediği, devletin aktif bir ekonomik ve sosyal refah aracı ola-

rak kullanıldığı, birikim tarzının 1970'lere gelindiğinde tıkanmasına dayanmaktadır.

1970'li yıllarda başlayan krizin ve bugüne kadar yayılan sonuç ve dönüşümlerinin farklı özelliği ise tüm dünya coğrafyasına yayılması, nerede kimi vuracağını belli olmamasıdır. Örneğin 1990 yılı ile başlayan kriz dalgası daha bu yılın içinde Asya kaplanları olarak bilinen ve liberalizmin örnek çocukları olarak gösterilen bir dizi Asya ülkesini sarstı. 1987 yılında New York Borsası'nın çöküşü, 1992'de Avrupa'da yaşanan döviz krizi, 1992'de Japon ekonomisinin 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşadığı ve halen süren durgunluk, 1994 yılında Meksika ve Türkiye'de yaşanan kriz, yaşanan muhteşem bilimsel dönüşüme karşılık kapitalizmin çok sancılı bir tarihsel dönemine işaret ediyor.

Bugün kapitalist üretimin biçimi önemli ölçüde değişmekte, buna bağlı olarak da işgücünün yapısı ve kullanılışı da bu değişime uydurulmaya çalışılmaktadır. Bu değişimin iki yönü var, biri yukarıda işaret edildiği gibi kâr oranlarıdaki düşme eğiliminin 1970'li yıllarda çok belirgin olarak ortaya çıkması ve egemen birikim tarzının bu eğilimin nedeni haline gelmesi, diğer yönü ise teknolojik devrimin kısmen özerkleşerek yaptığı büyük atılım. Kâr oranlarının düşme eğilimi, o güne kadar uygulanan üretim biçiminin değişmesini zorunlu kılarken, bu değişim aynı zamanda teknolojik devrimin sunduğu imkanlarla çakışmakta ve yeni birikim tarzının şeklini belirlemektedir.

■ 2. Dünya Savaşı sonrası sermayenin birikim tarzı ve kitlesel üretim

1945 sonrası ABD hegemonyasının tartışmasız kabul edildiği, gelişmiş ülkelerin sanayi yapılarında büyük şirketlerin rakipsiz hakimiyetinin ortaya çıktığı, her büyük şirketin kendi sektörü içinde egemen olduğu ve bu şirketlerin istihdam hacmi, aldıkları sattıkları, kredi ilişkileri açısından da ülke ekonomilerini etkiledikleri, teknolojik araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin de bizzat bu şirketler bünyesinde gerçekleştiği, devlet sektörünün ve harcamalarının hızla arttığı, ancak bu harcamaların önemli ölçüde dev şirketlerce belirlenen üretimin yarattığı arza talep yaratmak işlevini gördüğü ve bunlarca belirlenen bir birikim tarzının hakim olduğu dönemdir.

Bu dönem aynı zamanda o güne kadar iktisatta hakim olan liberalizmin varsayım ve iddialarının geçersizleştiği bir konjonktürdü. 1945 sonrası liberalizmin müdahale olmazsa piyasaların kriz ve işsizliği ortadan kaldıracak dinamiklere sahip olduğu iddiasının aksine devlet müdahaleciliğinin, yüksek ücretlerin, refah devleti uygulamaları krizin aşılmasında etkili araçlar olarak kullanıldı. Genel anlamda bu politikalar, düşünsel temelleri 1929 bunalımından sonra oluşmaya başlayan ve uygulamasını 2. Dünya Savaşı sonrasında bulan Keynes'gil politikalarıdır.

1929 bunalımına kadar neo klasik iktisatçılar ekonomilerde uzun süreli bunalımların olmayacağını, ekonomiye müdaha-

leye gerek kalmadan piyasaların bunalımları aşabileceğini söylüyorlardı. Yine ekonomide işsizlik denen bir olguyu kabul etmiyorlardı. Onlara göre işsizliğin nedeni işçilerin yüksek ücret talep etmeleri idi. Bu teori ve ekonomik politikalar 1929 krizi ile iflas etmişti. Kriz New York Borsası'nın iflasıyla başlamış, kapsamı itibarıyla o güne kadar kapitalizmin yaşadığı en derin krizdi ve etkileri 10 yıla yayılan işsizlik, depresyonla devam etti. 1929 ile 1932 yılları arasında ABD'de üretim % 75 azaldı. Üretimdeki bu azalışla birlikte işsiz sayısı 1.5 milyondan 12 milyona çıktı.

Keynes neo klasik iktisatçıların tersine ekonominin kendi başına tam istihdamı sağlayamayacağını, tam istihdam için piyasaya müdahalenin şart olduğunu söylüyordu. İşsizliğin nedeni yüksek ücretler değildi. Sorun eksik talepten kaynaklanıyordu. Eğer piyasa talebi arzın altında kalırsa işsizlik ve durgunluk, üzerine çıkarsa enflasyon doğar, dolayısıyla işsizlik ve durgunluk dönemlerinde devletin talep artırıcı yönde önlemler alması gerekir.

Bu düşünceler 1945 sonrası ABD ve Avrupa ülkelerinde uygulama alanı bulmuş, gerçekleşen refah harcamaları, yüksek ücret politikaları piyasa talebini harekete geçirmiş ve önemli büyüme hızları yakalanmıştı. Örneğin 1945 sonrasında devlet harcamalarının toplam milli hasılaya oranı tüm gelişmiş ülkelerde sürekli artmış, bazı durumlarda %50'ye kadar yükselmişti.

Aslında diğer bir anlatımla

Bu düşünceler 1945 sonrası ABD ve Avrupa ülkelerinde uygulama alanı bulmuş, gerçekleşen refah harcamaları, yüksek ücret politikaları piyasa talebini harekete geçirmiş ve önemli büyüme hızları yakalanmıştı. Örneğin 1945 sonrasında devlet harcamalarının toplam milli hasılaya oranı tüm gelişmiş ülkelerde sürekli artmış, bazı durumlarda % 50'ye kadar yükselmişti. Aslında diğer bir anlatımla devlete tüm piyasaların düzenlenmesi ve kontrolü rolü veriliyordu.

devlete tüm piyasaların düzenlenmesi ve kontrolü rolü veriliyordu. Peki bu rolün birikim tarzı açısından önemli ve gerekliliği nereden kaynaklanıyordu? Bu sorunun cevabı ise önemli ölçüde birikim tarzına egemen olan üretim ve teknolojisi ile ilgiliydi. Çünkü kriz kâr oranlarındaki düşme eğiliminin bir sonucuymuştu ve yeni birikim modeli kâr oranlarındaki bu düşme eğilimini tersine döndürecek üretim ve teknolojisini bulmuştu.

2. Dünya Savaşı sonrası birikim tarzının hakim üretim modeli kitlesel arza dayanıyordu. Bu üretim modelinin mimarı ise ABD'li bir sanayici olan Henry Ford oldu. Geliştirdiği hareketli bant sistemiyle büyük ölçekli üretimde çığır açtı. Otomobil üreticisi olan Ford'un fabrikasında gerçekleştirdiği T model araba sonraki 9 yıl içinde dünya otomobil üretiminin yarısını kapladı. Ekonomide ve kentleşmede büyük bir dönüşüm sağlayan bu başarının temelinde ise Ford'un 1913-1914 yıllarında geliştirdiği üretim teknolojisi yatıyordu. Çeşitli aşamalara ayrılan üretimin hareketli bir montaj bandı üzerinde daha kısa sürede tamamlandığı bu sistem, üretkenliği yüksek bir düzeye çıkardı. Ford işçilerine ödediği ücreti iki katına çıkardı ve çalışma süresini 8 saate indirerek üç vardiyalı üretime geçti. Bu arada maliyetlerin sürekli düşmesiyle görelilik olarak ucuzlayan otomobil yaygın bir tüketim malı durumuna geldi(6).

Fordizm üretimin hareketli bantlara ve özel amaçlı makinalara dayanılarak yapıldığı bir sistemdi. Örneğin bir fabrika tek tip, ancak çok sayıda otomobil,

buzdolabı gibi ürünler üretmek için tasarlanmıştı. Üretim nasıl yapılacağı, hangi aşamalardan geçeceği, işgücünün ne şekilde kullanılacağı önceden tasarlanmış durumdaydı. İş küçük parçalara ayrılmış ve tanımlanmıştı. İşçiden istenen sadece işin bir parçasını ve yapılan tanıma göre yerine getirmekten ibaretti. İşçinin üretimle ilgili herhangi bir bilgisi yoktu, yani işçi üretim bilgisinden koparılmıştı.

Ford'un bu üretim modeli Frederic Taylor'un geliştirdiği yönetim sistemine dayanıyordu. Bilimsel yönetimin kurucusu olarak kabul edilen ABD'li bir mühendis olan Taylor çalıştığı fabrikada iş için gerekli zaman araştırmalarına öncülük etmişti. Taylor işçilerin teker teker yakından gözlenmesiyle ve çalışma sırasında boşa zaman harcanmasının ve gereksiz hareketler yapılmasının önüne geçilmesiyle bir atölye veya fabrikadaki üretim verimliliğinin önemli ölçüde artırabileceği görüşündeydi. Bu amaçla iş süresince bir işçinin her hareketini tek tek inceleyerek gereksiz hareketleri belirledi. Geri kalan hareketlere belirli bir dinlenme süresi ekleyerek belirli bir iş için uzman bir işçiye gereken zamanı teknik olarak ölçtü. Bu çalışma temposundan daha düşük bir hızla çalışanları ise cezalandıran bir ücret ödeme sistemi geliştirdi(7).

Fordist üretimde işçinin işin diğer aşamalarıyla herhangi bir ilgisi yoktu. Bu nedenle üretimden doğan hatalar ancak ürün tamamlandıktan sonra kontrol edilebiliyordu. Çalışma yöntemleri standart olup, işçinin bu sistemde herhangi bir vasfı yoktu. Bu vasıfsızlaştırma işçilik maliyeti-

ni düşürmekte ayrıca sermayenin vasıflı işçiye olan bağımlılığını azaltmaktaydı.

Fordizm ve Taylorist yönetim ilkeleri ABD dışındaki tüm ülkelere hızla yayıldı ve kitlesel üretim yapan sektörlerin üretim biçimlerini belirledi. Bu üretim sistemi kitlesel üretim etrafında örgütlenen küçük ve orta ölçekli sanayilerin, hizmet sektörünün ve devlet hizmetlerinin örgütleniş biçimini de belirledi. Çünkü büyük ölçüde sermayenin büyüme vaad ettiği tek alan olarak duruyordu(8).

Ancak bu durum yani kitlesel üretim ve onun seri üretim bandında örgütlenmiş biçimi yüzde olarak hiçbir zaman sanayinin ağırlıklı olarak 11. sırasında yer almadı. Zaten birikim tarzının hakim teknolojisini belirlerken böyle bir yaygınlığa da gerek yoktur. Birikim tarzını ağırlıklı olarak kitlesel üretim yapan ve piyasaları belirleyen büyük şirketlerin kullandığı hakim teknoloji belirleyecektir ki bu da dönem için kitlesel arzı mümkün kılacak teknoloji idi. Aynı zamanda hakim teknoloji bir ülkenin dışa açık ya da kapalı olacağını, sermaye birikimini, kilit sektörlerin ne olacağını, ticaretin kimlerle ve nasıl yapılacağını da belirleyen hakim ekonomik mantığa da denk düşüyordu.

İşte Fordizmin üretim maliyetlerini önemli ölçüde düşüren, yüksek ücret sistemine dayanan modeli kitlesel tüketimi dolayısıyla talebi arttırıcı Keynes'yen politikalarla tamamlandı ve dönemin birikim tarzını da belirlemiş oldu.

■ Birikim tarzının tikanışı

2. Dünya Savaşı sonrası yalanan ve etkileri yaklaşık 20 yıllık bir sürece yayılan iktisadi büyüme, bu yıllardan itibaren yavaşlamaya başladı. 1970 yılı ise büyüme sürecinin tapanıp iktisadi krizin net olarak görülebildiği bir yıl oldu. Bu konumuzun sınırları açısından üretim ve kullanılan teknolojik süreçlerin, yani tam istihdam, piyasaların devletçe düzenlenmesi, kitlesel arz ve talebe dayanan fordizmin tıkanışı anlamına geliyordu.

Yüksek büyüme, reel ücret artışlarına paralel genişleyen talep, kitlesel üretimin egemen olduğu otomobil, beyaz eşya vb. ürünlere karşı piyasada bir doygunluk ortaya çıkarmıştı. Yine reel ücretlerde görülen artış piyasalarda çeşitlenmiş, değişik tür mallara olan talebi arttırmaktaydı ve kitlesel üretimin standart mal üretimi için kurulmuş özel amaçlı makinalara dayanan sistem bu talebe cevap verememeye başlamıştı.

1970'de üretimde ağırlıklı olarak kullanılan petrol fiyatları kısa bir süre içinde dörde katlanmıştı ve bu üretim maliyetlerinin önemli ölçüde artması anlamına geliyordu.

Bu yıllarda krize paralel yeni gelişen mikro elektronik teknolojisi üretimde kullanılmaya başlanmış, özellikle küçük ve orta boy işletmelerin oluşturduğu, üretim bölgeleri ortaya çıkmıştı. Küçük ölçekli ve çok çeşitli malların üretilmeye başlandığı bu bölgeler esnek üretimleriyle esnek talep ihtiyacı nedeniyle piyasalara girmeye başlamışlardı.

Kapitalist dünya sistemi için yeni bir gelişme de sistem içinde etkin rol oynamaya aday yeni aktörlerin ortaya çıkmaya başlama-

sıydı. Başta Japonya olmak üzere Uzakdoğu Asya ülkeleri, çeşitlenmiş ve üretim maliyeti düşük mallarla dünya piyasalarına girmeye başlamışlardı.

Aslında 2. Dünya Savaşı sonrası yaşanan birikim tarzı kapitalizmin kısa sayılabilecek konjonktürel bir dönemine denk düşüyordu. Sistem piyasaların ulusal devletlerce düzenlenmesi doğrultusunda içine kapalıydı. Oysa bu kapalılık kapitalist sermaye birikiminin genişleyici özelliğine ters düşüyordu. Bu nedenle tam istihdam eğilimine ortam yaratan ve üretkenliğe göre ayarlanan ücret yükselmelerine dayanan toplumsal ortaklık modeli, sanayi ülkelerinin giderek merkezileşen sermaye birikimi için her daim varlığını sürdürecektir bir model olamazdı. Çünkü sanayi ülkelerinin toplumsal çevreleriyle ve her şeyden önce gelişen ülkelerdeki kapitalizmle ilişkileri oldukça yoğun ve bu durum sistem için en rasyonel üretimin başka yerlerde olması durumunda üretimi buralara kaydırabilecek açıklık ihtiyacı ile gelişiyordu(9).

Zaten bu dönem sınır ötesi üretim örgütlenmesi olarak güçlü çok uluslu şirketleri oldukça güçlendirmişti ve bu güç hızlı bir şekilde üretimin küreselleşmesi yönünde güçlü bir eğilimi ortaya çıkarıyordu.

Fordist birikim tarzının en önemli sorunu piyasaların düzenlenmesi ve istikrarının korunmasıdır. Çünkü özel amaçlı fabrikalarca üretilen standart ürünlere uygun talep ancak düzenlenmiş ve kontrol edilebilir piyasalarda yaratılabilirdi. Bu ise bir anlamda piyasalarda güçlü ve etkili büyük şirketlerin varlığı an-

lamına geliyordu. Önemli olan kitlesel arza uygun kitlesel talep yaratmaktı. Ancak bu istikrarın yukarıda ifade edildiği gibi uzun süreli sağlanması mümkün değildi.

Bu süreçte sistemin üretim biçimi ve örgütlenme tarzı, giderek artan bir maliyet sorunu ortaya çıkardı. Sistem bir çok nedenden ötürü maliyetli idi ve piyasaların gerektirdiği esnek üretime cevap veremiyordu.

Kitle üretimi özel amaçlı makinalarla, üretim bandında parçalanmış üretim bölümlerinin bağımsız işçilerle yapılmasına dayanan bir sistemdi. Sistemde yeni bir ürünün üretimi için tüm makine sisteminin değiştirilmesi gerekiyordu ki bu yüksek bir maliyet nedeniydi ve bu maliyete katlanılsa bile sistemin değiştirilmesi zaman alıcıydı. Oysa artık parçalanmaya başlayan piyasalarda hızlı üretim ve değişen talep şartları ortaya çıkmaya başlamıştı.

Ürünün montajında makineler arasında dengesizlikler her zaman hem de ürün kalitesi ile ilgili sorunlar çıkarıyordu. Yine makinelerle ilgili çıkan bir arıza tüm sistemin durmasına yol açıyordu.

Sistem yüksek bir hatalı ürün ortalaması ile çalışmaktaydı. Çünkü ürünün kalite ve hata kontrolü üretimin nihai aşamasında yapılıyor, önceden görülebilecek hataları tespit imkanı ortadan kalkıyordu. Bunun nedeni ise işin parçalanmış olması ve bölümler arasında iş gücü açısından da ilişkinin koparılmış olmasıydı.

İşgücü vasıfsızdı ve üretim hattının sadece bir noktasındaki işi yapıyor, üretimin diğer bö-

lümüleri ile ilgisi bulunmuyordu. Bu durum işgücünü daha esnek ve verimli kullanımını ortadan kaldırıyordu.

Diğer yandan reel ücret taleplerinin karşılanması, ortaya yaygın bir toplu pazarlık sistemi, güçlü sendikalar çıkarmıştı ve reel ücretler üretkenlik artışından daha hızlı artabiliyordu.

Tüm bu etkenler kapitalizmin 1970 petrol krizi ile belirginleşen krizini aşabilmesi için yeni bir birikim tarzının ortaya çıkmasını gerektiriyordu. İşte hala içinde bulunduğumuz sürecin birikim tarzının üretim ve teknolojisi de eskiden önemli bir kopuşu ve paralelde üretimin yapısı, örgütlenişi ve işgücünün kullanımını dönüştürmekte ve değiştirmektedir.

■ Post fordizm - Esnek üretim

Esnek üretimin ortaya çıkışı ve yaygınlaşması iki kanalla oluştu. İlki Kuzey İtalya ve Güney Almanya'da ortaya çıkan orta ve küçük ölçekli firmaların oluşturduğu sanayi bölgeleri oldu. Bu bölgelerdeki firmaların ortak özellikleri tasarımcılarla yeniden vasıflandırılmış zanaatkar işçilerin işbirliği içinde, genel amaçlı tezgahlarda, çok çeşitli mal üretebilme temelinde öğrenme, yeni teknolojilere ayak uydurma ve bu uyumda kamunun da desteğiyle ortaya çıkan bir işbirliği.

Bu bölgesel üretim birimi İtalya'da 1970'lerin başında güçlü işçi sınıfı hareketine karşı sermayenin bir tepkisi olarak ortaya çıkmış ve üretim ademi merkezileştirilerek işçi sınıfının örgütsel bütünlüğünün parçalanması sağlanmaya çalışılmış-

tır(10). 2. Dünya Savaşı sonrası fordizmin gelişmesine izin verdiği sendikali işçi hareketi güçlü bir örgütlülük yaratmış, bu güç reel ücret düzeyinin artırılmasında önemli rol oynamıştı. Kalabalık işgücünün bir arada olduğu kitlesel üretim yapan fabrikalar bu işçi örgütlenmeleri için bir temel oluşturmakta, düşen kâr oranlarına karşılık ücretlerin düşürülmesi sendikalar nedeniyle gerçekleştirilememektedir.

İşte bu bölgelerde ortaya çıkan esnek üretim iş sürecini dolayısıyla da toplu çalışma biçimini parçalara böldü. Üretimin değişik aşamaları taşeronlaşan şirketlere devredildi. Fason üretim yaygınlaştı ve bu iki biçim üretim maliyetlerini işgücü maliyeti açısından düşürdü ve örgütlü emek gücü de önemli ölçüde zayıflatıldı.

Esnek uzmanlaşmaya yönelen işletmelerin temelinde çekirdek işçi olarak nitelenen işgücünün öne çıktığı teknolojik gelişmelerini bizzat bu işgüciyle izlenip uygulamaya konduğu bir yapı yatmaktadır. Üretimle ilgili taşarımın, üretimin değişik aşamalarını aynı işgücü tarafından yapıldığı sistemde böylece kafa ile kol işçiliği arasındaki ayırım da ortada kalmış olmaktadır. Bu esnek üretim çekirdek denen işgücü dahil esnek bir işgücü piyasasına da ihtiyaç duymaktadır. Değişen talebin biçimi, miktarı ve buna üretimin uydurulması da işgücünün esnekliğini zorunlu kılmaktadır. Bu esnekliğin diğer yüzü işçilerin ırk, cinsiyet, yaş ve vasıf düzeyine göre ayrışması ve özellikle vasıfsız işgücü üzerindeki yoğun sömürü mekanizmasının ortaya çıkmasıdır. Üstelik güvencesizlik sadece va-

sıfsız işgücüyle sınırlı kalmamakta, vasıflı işgücü de kolayca işe alınıp çıkarılabilmektedir.

Esnek üretimin diğer kanalı başta Japonya olmak üzere Uzakdoğu Asya ülkelerinde ortaya çıkan esnek üretim ve örgütlenmesidir. Fordist kitle üretimi Japonya'nın savaş sonrası Pazar koşullarına uymamış, bu nedenle de daha küçük kümeler halinde, dolayısıyla daha esnek üretim yapacak biçimde dönüştürülmeye çalışılmıştır. Bu dönüşüm uzun seneler içerisinde üretimde israfı ortadan kaldırarak, sıfır üretim gerçekleştirme hedefi, işçilerin kapasitelerini, yönetim becerilerini, üretim deneylerini ve zihinsel potansiyellerini sonuna kadar kullanmak ilkesi ile gerçekleştirilmiş ve parçalarının büyük bir uyum içinde çalıştığı bir teknoloji ortaya çıkmıştır(11).

Japon üretim sistemi olarak da adlandırılan sistem esasen tam zamanında üretim ve tedarik sistemi, üretimin sosyal organizasyonu ve Japon istihdam uygulaması şeklinde gruplandırılmaktadır(12).

Tüm bu uygulamaların amacı üretimi maliyetini düşürülmesi ve işgücünün azami verimli şekilde kullanımını sağlamaktır. Öncülüğünü Toyota'nın yaptığı daha sonra da diğer otomobil firmalarınca uygulanan sistem firmaların gerekli olan miktarda hammadde, parça ve yarı montaj sistemleri, üretim süreçlerinin farklı aşamaları için tam zamanında sıfır hata ile tedarik edilebilmesi, bu malzeme ve parçaların işlenmesi ve gönderilmesi sürecinde harcanan zamanın da azaltılmasını sağlamaktır(13). Sistemi tamamlayan diğer kav-

ram ise "Toplam Kalite Kontrolü"dür. Bu kontrol üretimin başından sonuna kadar tüm aşamalarında kalitenin, harcanan, zamanın, ara stoklardaki israfın kontrolünü sağlayan bütünsel bir sistem olmaktadır.

Sistemde ihtiyaç duyulan ara malzemelerin üretimi başka firmalarca yapılmaktadır. Örneğin Japonya üreticilerinin ihtiyaç duydukları malzeme ve parçaların yaklaşık % 70'inin yan sanayi firmalarında temin edildiği ifade edilmektedir. Sistemde kademe kademe bir yan sanayi oluşmakta, büyük firmalar bu yan sanayileri küçük hisselerle kontrol ederek ürünlerin üretimini belirleyebilmektedirler.

Japon üretim sistemi üretimin sosyal organizasyonunu da değiştirmekte, fordist sistemin aksine burada iş gruplandırılmış işçilere verilmektedir. Grup içinde yer alan işçiler değişik işleri yapabilecek vasıflara sahip olup, üretimin hem sayısından hem de kalitesinden sorumlu olmaktadır. Bu işçiler oluşan küçük makine tamir işlerini bile kendi aralarında yapabilmektedirler.

Üretim hatları oldukça esnek kurulmuştur. Aynı anda bir ürünün değişik çeşitleri üretilebilmekte ve üretim hatları buna uyandırulabilmektedir. Bu süreç çok vasıflı bir işgücüne dayanmaktadır. Bu da yetmemekte, verilen sorumluluk işçinin kurumla bütünleşmesini, işyeri kimliğinin sınırsız kabulünü zorunlu kılmaktadır.

Bu kimliği reddetme, bütünleşmemenin maliyeti ise esnek işgücü piyasasında işsizlik olmaktadır. Japon firmalarında, tüm işçiler standart ça-

lışma çabasına ve zamana tabi olmaya, sürekli yükselen üretim hedeflerini yakalamak için çabalarını yoğunlaştırmak ve gerektiği zaman firma için boş zamanlarını feda etmek konularında zorlanmaktadırlar. İşçinin firmaya olan bağımlılığı iş güvencesi vererek değil, firmadan ayrılmasını imkansız kılarak sağlamaktadır. Japonya'da işçi işinden ayrıldığında çok ağır bir bedel ödemekte, çünkü işten ayrılan makbul sayılmamakta ve başka bir işyerinde çok zor iş bulmaktadır.

Esnek üretimin yaygınlaşmasının esnek işgücü piyasalarını gerektirdiğine daha önce değinilmişti. İşgücü piyasasındaki esneklik esasen işçi sınıfını toplu pazarlık, sendikalaşma ve diğer sosyal haklarının ortadan kaldırılması anlamına gelmekte, iş ilişkisi işçi ile işverenin tek tek karşı karşıya getirildiği bir sözleşme biçimine indirgenmektedir. Esasen bu eğilim standart çalışan işçilerin tasfiyesi ve işgücünün kayıtlarına kayması anlamı taşımaktadır. Esnek işgücü piyasası üç tip işçi grubu üzerine oturmaktadır.

- Tam gün çalışan, ücretleri görece yüksek, merkez firmalardaki çekirdek işçiler,

- Tam gün ama rutin işlerde çalışan, işten atılma oranı yüksek işçi,

- Yarım zamanlı ama, taşeron firmalarda çalışan veya eve iş alan iş güvencesinin düşük olduğu, cinsiyet, yaş, etnik temelli ayrımcılığın olduğu işçi grubu(15).

Özellikle üçüncü grup işgücünün temel karakteristikleri, kayıtsızlık ve sosyal güvence-

sizlik, düşük verimlilik, yoksulluk, işsizlik, eksik istihdam düşük gelir, düşük yaşam standartları ve sosyal statü yoksunluğu olarak sayılabilir(16).

Yine eve iş verilen işgücü de kolayca iş güvencesi vb. hakların dışında bırakılmaktadırlar.

Esnek üretim sisteminin alt yapısını bilgisayarın üretim sistemine girmesi ve kullanımı oluşturmakta, bilgisayar destekli tasarım, bilgisayar destekli üretim ve bu üretimde sayısal kontrollü makineler, bu gün için kısmen de olsa kullanılan robot teknolojisi üretimi tasarımıyla birleştirmektedir. Örneğin ABD'de 1980-1985 yılları arasında bilgisayar sistemleri 209.851'den 610.480'e çıkmış, yine endüstriyel robot kullanımı 1970'de ABD'de 200 iken, 1984'de bu sayı 14.500'e çıkarken, Japonya 1970'de robot kullanmazken, 1984'de kullandığı robot sayısı 144.500'dür (16).

Bunun önemli sonuçlarından biri ise hizmet sektörünün öne çıkmasıdır. Öyle ki mal üretimi giderek hizmet sektörüne bağımlı duruma gelmektedir. Hizmet sektörü, finans, hukuk, muhasebe, danışmanlık, reklam, eğitim, haberleşme gibi hızla büyüyen ve iş dünyasını kapsayan bir sektör konumuna gelmektedir. Hizmet sektörü sermaye sağlanmasından üretim tasarımına, Pazar araştırmasından, iş gücünün eğitimine kadar her alanda hizmet sunmaktadır. Yine buna paralel iletişim sektörünün esnek üretimin talep cephesini önemli ölçüde belirlemesi bu eğilimi

güçlendirmektedir.

Bu yazı daha çok esnek üretimin kapitalist merkez ülkelerdeki yerini açıklamaya yönelik olup, gelişmekte olan ülkelerin bu konuda ayrıca irdelenmesi gerekmektedir. Bunun nedeni sanayinin ve işgücünün yapısı ve birikimindeki farklılıklardır. Ancak sonuçları itibariyle bu ülkelerde esnek üretim, yaygın olan enformel sektör, ucuz ve örgütlenmemiş iş gücü, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin yaygınlığına dayandırılmakta ve bu etkenlerin yeni bir kalkınma dinamiği taşıyabileceği iddia edilmektedir.

Esnek üretimin bu ülkelerde gerçekleştirilebilmesi daha kolay ancak bunun yeni bir kalkınma dinamiğine yol açacağı iddiasının fazla bir geçerliliği yok.

Esnek üretimin ortaya çıkardığı sonuçlar, dizginsiz bir kayıt dışılık, bu sektörün yarattığı gayri meşru, mafyatik bir sektör, iş gücünün yoğun bir sömürüsü, örgütsüzlük ve sendikasızlık, piyasaların hızla parçlanması ve kontrol edilmez bir noktaya gelişi, kalkınma politikaları uygulayabilecek siyasi erkin ortadan kalkması gibi oldukça geniş bir alanda sonuçlar doğurmaktadır.

Sanayinin dönüşümü bugün için evrensel ve dinamikleri çok güçlü olan kapitalizmin küreselleşmesinin temel altyapısını oluşturmaktadır. Bu alt yapı bizzat işçi sınıfının tanımını, işlevini, üretimi içindeki yeri ve konumunu da değiştirmekte, özellikle hizmet sektörünün öne çıkması ile bu sektörde çalışan yeni bir işgücü

profili ortaya çıkmaktadır. Yine geçici ve vasıfsız işçi kitlesi dönemsel olmayıp, bizzat işgücü piyasasının aslı bir ögesi-ne dönüşmektedir. Dolayısıyla biçimi, üretimdeki konumu, sektörel ağırlığı değişen, parçalanmış bir işgücü ile karşı karşıya bulunmaktayız. Bu işgücünün klasik işçi sınıfı tanı mı içerisine sığdırmak ise pek mümkün gözükmemekte, yeni

tanımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Yine sınıf hareketinin klasik politik araçları ile sektörel farklılıkları, vasıfsız işçi kitlesini kavrayacak ortak politikalar üretmesi de oldukça zor gözükmektedir. Bu nedenlerle süreci kavrayabilecek politikaların bu değişimlerin çözülmesi ve kavranması ile yakın bir bağı olduğunu söylemek mümkündür.

Yararlanılan

Kaynaklar:

- 1- Günümüz Kapitalizmi ve Devleti Üzerine, Dr. Coşkun Adalı, Sarmal Yayınları
- 2- Kapitalizmin bunalım evrelerinin açıklanmasında en temel eğilim kâr oranının düşüş eğilimidir. Bu yasa kısaca şöyle: Sermayenin göreceli artı değer üretimini arttırabilmek için sürekli olarak mekanizasyona başvurmaları, canlı emeğin kullanımını, değişmez sermaye öğelerini (makine teçhizat gibi) oranla giderek azaltır. Oysa artı değer kanagı canlı emek olduğundan bu gelişme kâr oranının düşmesi yönünde güçlü bir eğilim yaratır (Emperyalizm Dosyası Dünya Sorunları Dizisi).
- 3- Emperyalizm Dosyası Dünya Sorunları Dizisi.
- 4- Birikim Tarzı: Sermaye dolaşımının çeşitli aşamalarında, uluslar arası sermaye akımlarında, sermaye ile işçi sınıfı arasında, işgücü piyasasında ve üretim sürecinde metaların alındığı ve satıldığı pazarlarda, devletin ekonomiyle ilişkisinde ortaya çıkan, belirli bir dönem özgü koşullar olarak tanımlanabilir. Dünya Kapitalizminin Bunalımı, Sungur Savran.
- 5- Ana Brittanica.
- 6- Ana Brittanica.
- 7- Ekonomik Yaklaşım, Sayı 17-18, Murat Şahin.
- 8- Dünya Sorunları Dizisi, Sayı 1, Sayfa 19- Alan Yayıncılık.
- 9- Hacer Ansal Ulusal Sos.Bil.Kongresi.
- 10- Hacer Ansal, Safya 18.
- 11- Zeki Parlak, Japon Üretim Sistemi ve İşletme Yönetimi Teknikleri İktisat Dergisi. Ağustos-Eylül 1997.
- 12- Zeki Parlak, Japon Üretim Sistemi ve İşletme Yönetimi Teknikleri İktisat Dergisi. Ağustos-Eylül 1997.
- 13- Zeki Parlak, Japon Üretim Sistemi ve İşletme Yönetimi Teknikleri İktisat Dergisi. Ağustos-Eylül 1997.
- 14- İş Hukukunun Esnekleştirilmesi İktisat Dergisi Ağustos 1997, Murat Özveri.
- 15- İktisat Dergisi Enformel Sektör, Enformel İst. Biçimleri, Yasemin Güngör, Sayfa 58.
- 16- Değişen Koşullarda Sendikacılık, Meryem Koray, sayfa 33.

Dersim tarihi mi, resmi tarih mi?-1

*A. Kaya'nın kitabının
"titiz bir çalışmanın
ürünü" olup olmadığı,
verilerin
"bilimsel yöntemler
kullanılarak"
hazırlanıp
hazırlanmadığı
konularını şimdilik bir
kenara bırakıyoruz.
Kitaba ilişkin bilgiler
verildikçe Kaya'nın bu
konudaki iddiasının ne
ölçüde gerçeği
yansıttığı da
kendiliğinden açığa
çıkacaktır.*

Munzur ÇEM

Ali Kaya ismiyle ilk kez birkaç yıl önce "Tunceli Kültürü" isimli kitabı okurken karşılaşmıştım. Kaya, bu çalışmasında sözümona Dersim yöresi kültürünü tanıtmaya çalışmıştı ama sonunda yaptığı şey, resmi tez sahiplerinin bu alanda yazıp çizdiklerinin bir kopyasını ortaya koymaktan ibaret kalmıştı. Bu nedenle de Deng dergisinde yayınlanan "Dersim Aleviliği Çok Tanrıçılık mı?" başlıklı yazıda bir örnek vererek kendisini kısaca eleştirmiştim.

Bundan kısa bir süre önce ise yazarın "Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi"

adlı kitabı elime geçti. Can Yayınları'nın 103. yayını olarak çıkan kitap 461 sayfadır.

Kaya, sunuş yazısında, bu çalışması ile ilgili olarak hayli iddialı gözüktüyor:

"Türkiye tarihi içinde, Dersim tarihine ilişkin olarak derli toplu bir eseri (eser olacak M.Ç.) ne yazık ki bulunmamaktadır. Bu durumun en önemli nedeni, bölgenin dağlık oluşu ve gezgin bilim adamlarının uğrağı olmaktan uzak kalışdır..."

"Eser hazırlanırken yöre ile ilgili kaynaklar, belgeler, veriler bilimsel yöntemler kullanılarak değerlendirilmiştir. Uzun ve titiz bir çalış-

manın ürünü olan bu eserin amacı; Dersim tarihinin her yönüyle, 'Monografisini' çıkarmak, yöreden uzak kalan insanların kendi tarihlerini bilmelerini sağlamak ve yöreyi yeterince tanımayan insanlara Dersim hakkında fikir vermektir.

"Bu kitapta ayrıca Dersim aşiret reisleri, seyitleri ve derebeylerinin henüz kuruluş aşamasındaki Cumhuriyet'in en büyük destekleyicileri olmalarına rağmen, Türkiye tarihi içinde, vergi ve asker bahaneleriyle nasıl büyük kıyım, kırım ve sürgünlere maruz kaldıklarını ve bu durumun gerçek nedenlerini ve sonuçlarını da bulacaksınız." (Sayfa 7)

A. Kaya'nın kitabının "titiz bir çalışmanın ürünü" olup olmadığı, verilerin "bilimsel yöntemler kullanılarak" hazırlanıp hazırlanmadığı konularını şimdilik bir kenara bırakıyoruz. Kitaba ilişkin bilgiler verildikçe Kaya'nın bu konudaki iddiasının ne ölçüde gerçeği yansıttığı da kendiliğinden açığa çıkacaktır.

Ancak alıntıda yeralan bir iki noktaya değinmek gerekiyor.

Her şeyden önce Ali Kaya'nın Dersim tarihini, "Türkiye tarihi içine" oturtarak ele alması düşündürücüdür. Çünkü Türkiye sözcüğü, yanılmıyorsa geçen yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanan, yani tarihsel bakımdan oldukça yeni bir sözcüktür.

Ayrıca coğrafi değil, siyasi bir anlamı var. Türkiye diye adlandırılan toprakların uzun bir tarihi dönemi kapsayan gerçek adı, Türkçede Anadolu denilen Anatolia'dır. Yazar, eğer başka bir isim bulamadıysa ya da bulmak istemediyse ve Dersim'i ille de bu çağrıyla birlikte ele almak istiyorduyorsa peki bu ismi kullanabilirdi. Gerçekte ise Dersim, yüzyıllardır Kürdistan'ın bir bölgesi olarak bilinir. Hatta tarihte öyle dönemler var ki, "Kürdistan" denildiğinde bu yöre akla gelmiştir.

"Üç kısma ayrılan Melkiler Kürdistan'da büyük ihtisamları, hizmetçilerinin, taraftarlarının ve kendilerine bağlı olanların çokluğuyla ün yapmışlardır... Ülkeleri ise genişlik ve önem bakımından, uzak yakın herkesçe 'Kürdistan' özel adıyla tanındı; öyle ki berat ve emirnamelerde ve diğer sultanlık belgelerinde bu ad geçtiği zaman, yalnız bu önemli vilayet anlaşılır; ayrıca Kürtler arasında 'Kürdistan' sözcüğü geçtikçe, bundan yalnız Çemişkezek Vilayeti kastedilir." (Şeref Han, Şerefname, Yöntem Yayınları, İstanbul 1975, s. 209)

Yazarın "Dersim tarihine ilişkin derli toplu bir eser yok," demesi ve kendi kitabının bu boşluğu doldurduğunu söylemesi bir yönüyle bu alanda yapılmış öteki çalışmalara haksızlık etme, bir yönüyle de gereksiz bir böbürlenmedir.

örneğin 1950'lerde, sürgün koşullarında ve diziyle olanaksızlığa rağmen Baytar Nuri'nin yaptığı çalışmanın A. Kaya'ninkinden daha derli-toplu ve sağlıklı olduğu tartışma götürmez.

Beri taraftan Dersim tarihi ile ilgili yeterli çalışma yapılamayışına ya da yapılanların yetersizliğine asıl neden olarak yörenin dağlık oluşunu ve gezginci bilginlerin uğramayışını göstermek de gerçeği yansıtmaktan uzak bir tesbittir. İnsanoğlunun bu alanda sahip olduğu olanaklar ve attığı adımlar bir bütün olarak gözönüne alındığında, yörenin dağlık oluşunun kaydeder bir engel teşkil etmediği ve etmeyeceği rahatça görülebilir. Hele de yüzyılımız için böyle bir durum hiç söz konusu olamaz. İşin gerçeği şu ki Kürdistan'ın tümü gibi Dersim tarihiyle ilgili çalışmaların yetersiz oluşunun asıl nedenini, önce Osmanlı sonra da T.C.'nin izledikleri politikalarda aramak gerekir. Yazarın, son 75 yıldır izlenen red ve inkar politikasını, yasakçı anlayışı görmezlikten gelmesi ilginçtir.

Ali Kaya'nın, Dersim aşiret reisleri, seyitleri ve derebeylerinin henüz kuruluş aşamasındaki Cumhuriyet'in en büyük destekçileri" olduklarını iddia etmesi de gerçeğe uygun düşmüyor. Gerçi daha önce, değişik yazılarda bu konuya değinmişim ama yine de birkez daha üzerinde kısa-

ca durmakta yarar var.

Dersim'de derebeyi olarak nitelendirilecek bir kesimin var olmadığı konusu bir yana, yörenin geleneksel liderleri acaba hangi pratik uygulamalarıyla bu işi yaptılar? Eğer bununla Diyar Ağa, Miçê Zeyni (Meço Axa), Hasan Hayri, Ramiz Tan ve M. Zeki Saltuk gibi birkaç milletvekilinin Ankara'ya gidişi kastediliyorsa, bu bir işe yaramaz. Çünkü sözkonusu kimselerden bazılarının zaten Dersim'le ilişkileri neredeyse kalmamıştı. Geriye kalanların ise gösterilmeye çalışıldığı ölçüde ağırlıkları yoktu. Dersim'in güçlü aşiret reisleri ya da dini liderleri Ankara ile uzlaşmayı reddettiler. Nitekim ismi geçen kişilerin Ankara'ya gitmeleri devletin Dersim'e nüfuz etmesini sağlayamadı, hatta bazıları "ihamet ettiler" diye küçümsenmeyecek bir tepki topladılar.

Kaldı ki 1920'de kurulan 1. TBMM'de yer alan Kürt parlamenterler, Kemalist yönetimin, ya da genç Türkiye Cumhuriyeti'nin 1924'ten itibaren izlediği politikaaya destek olmuş değillerdi. Onlar Türklerle Kürtlerin eşitçe yaşayacakları bir ilke uğruna ve de bu yönde verilen vaatlerin gerçekleşeceğini düşünerek M. Kemal'e destek verdiler. O nedenle de Lozan Antlaşması imzalanarak adı Cumhuriyet olan yeni Osmanlı devleti ilan edilir edilmez, aldatıldıklarını gördüler ve

Türk yönetimiyle araları bozuldu. 1924'de M. Kemal tarafından atanan parlamentoda artık onlara yer yoktu. Sonra ki yıllarda bir çoğu öldürüldü, hapse atıldı ya da ülkeyi terketmek zorunda kaldılar. Demek oluyor ki 1920-1924 arasındaki desteği T.C.'ye destek şeklinde algılamak yanıltıcı olur.

Onu da geçelim; Mustafa Kemal'in önce Samsun'a, oradan da Erzurum-Sivas-Ankara'ya geçtiği ve Birinci TBMM'yi Kurduğu günlerde, Dersim-Koçkiri yöresinde Kürt yurtsever hareketi oldukça parlak günlerini yaşıyordu. Kürt yurtseverleri, ulusal-demokratik haklarını elde edebilmek için oldukça faal haldeydiler. Nitekim bu iş 1921 Mart ayında Koçkiri de silahlı bir direnişe dönüştü. Ayrıca Dersimliler, Türk-Yunan savaşı dönemi dahil, 1938 yılına kadar devletin Dersim'de yerleşmesine karşı çıktılar, askerlik yapmadılar ve vergi vermediler. Böyle destek olur mu?

■ Dersimlilerin kökeni üzerine

Kaya, kitabında Dersimlilerin kökeni, daha doğrusu Dersim'de Kırmancı (Zazaki) konuşan kesimin kökeni üzerinde de durmuş. Bunu yaparken de değişik çevrelerin görüşlerine yer vermiş. Tarihçi olmadığım için Kırmancıların kökeni üzerine ile-

ri sürülen tezleri tek tek ele alıp değerlendirebilecek durumda değilim. Ayrıca böyle bir yazıda buna gerek de yok. Ancak şu kadarını söylemek gerekir ki, yazar tarafından benimsenen ve Kırmancıları (Zazaları) köken olarak Deylemlere dayandıran tez verilerle kanıtlanmamış, oldukça zayıf bir tez olup değişik araştırmacılar tarafından eleştirilmektedir. O nedenle de bu görüş, bir varsayım olmaktan öteye gitmiyor.

Beri taraftan Dersimlilerin geldikleri yerleri açıklamaya çalışırken, yazarın hayli zorlandığı ve sıradan savlarla "kesin sonuçlara" varmaya çalıştığı gözden kaçmıyor. Kitabındaki dil bozuklukları ise ayrıca bir sorun.

"... M. Şerif, bu secerede Hormek aşiretlerini başta olmak üzere tüm Dersim aşiretlerinin ilk olduğunu ileri sürse de; gerek Kalmansur gerekse Şeyh Hasan'ların evlilikleriyle çoğalan Dersimlilerin Horasan'dan Hazar Denizi'nin güneyine ve doğusuna uzanan (İran ve Afganistan arasında kalan) Hazar Denizi'nin güney batısındaki Daylam denilen geniş bir bölgeden gelme oldukları bir gerçektir. Çünkü bu bölgede bugün bile Zazalar yaşamaktadır. Bu gerçek, uzun yıllar savunulagelen 'Zazaların Türk olduğu' yönündeki sava gölge düşürmektedir." (s.76)

Görüldüğü gibi M. Şerif'e atfen verilmek istenen bilgi-

ler, cümle bozukluğu nede niyle anlaşılamıyor. Horasan, Hazar Denizi'nin güneyi ve doğusu ile aynı denizin güneybatısı ile Dersimlilerin atalarının göçünü ilişkilendirmeyi tam olarak anlamak yine olanaksız. Daha doğrusu yazar değişik coğrafi alanları karman-çorman bir tarzda vermiş. "... gerek Kalmansur gerekse Şeyh Hasan'ın evlilikleriyle çoğalan." tarzındaki gereksiz belirleme neden yapılmış, o da belli değil. Öyle ya, bir yerde bir topluluk varsa, başka topluluklar gibi onlar da evlilik yoluyla çoğalırlar, bunu ayrıca belirtmeye gerek var mı? Onu da geçelim, "Daylam" bölgesinde bugün bile Zazaların yaşadığına ilişkin kanıt ne? Hangi kaynağa, hangi araştırma ve gözleme dayanarak böyle bir iddiada bulunuyor yazar? O da belli değil. Böyle tarih çalışması ya da bilimsel araştırma olur mu?

Üstelik ona göre bu durum, Dersimlilerin Alevi-Zaza kimliğini açık bir şekilde ortaya koyuyor ve "Zazalar Türktür" görüşüne "gölge düşürüyor." Anlaşılan yazar resmi tezçilerin Kürtler ve tabi bu arada Zazalar Türktür tarzındaki yalanlarını ciddiye almış ve şimdi de alıyor ki ona "gölge düşmekten" bahsediyor.

Kaya, bununla da yetinmeyerek daha ileriki sayfalar da hem Zazaların atalarının geldikleri bölgelere ve hem

de Zazakinin konuşulduğu yerlere yeni eklemeler yapıyor.

"... Safevi şahları Özbek-Safevi savaşından sonra Özbeklere karşı kullanılan Dersim kökenli Alevi Zazalar'ın bir kısmını (Hacı Rüstem Beyle İran'a gelen Çemişgezekliler de burada kalmışlardı.) Dersim'e geri gönderdiler. İşte Dersimlilerin bir bölümü: Horasan'dan bu yolla gelmişlerdir. Ama asıl çoğunluk X. y.y. sonra Horasan-Harzem-Maveraünnehir bölgesinde, çoğunluk Türk yörelerinden gelmişlerdir. Dersimlilerin "Horasan'dan gelme"leri bu olaylara dayanır. Bu da Dersimlilerin Alevi-Zaza kimliğini açık bir şekilde ortaya koyduğu gibi, Dersimlilerin Daylam'dan (Horasan, Hazar Denizi'nin güneybatı tarafından) geldiğinin bir başka kanıtıdır." (s. 89-90)

"İran'ın kuzeydoğu eyaleti, kuzey Horasan'da özellikle Mazdaran ve Gilan bölgelerinde, Harevemiz'de bir milyondan fazla Zazaca konuşan Kurmançlar yaşamaktadırlar. Bazıları göçebe, çoğu da yerleşiktir. Buradaki aşiretler üç grupta toplanmıştır. Şadlû, Zafirânî (Çemişgezekli) ve Keyvanlû aşiretleridir. Kullandıkları dil Zazacadır. Ayrıca Demavand-Ler bölgelerinde ELİKANI aşireti ile, Gaçsar-Kanduven dağlık bölgelerinde BELİKANI aşiretleri de Zazaca (Dimili) konuşurlar

ve Alevi'ler." (s. 89)

Görüldüğü gibi daha önce "kesin olarak Hazar Denizi'nin güneybatısından" geldikleri söylenen Dersimlilerin atalarının büyük çoğunluğu bu kez, Horasan-Harzem-Maveraünnehir gibi birbirlerinden oldukça uzakta bulunan "Türk bölgelerinden" gelmiş oluyorlar. Eline kalemi almışken atalarımızı ordan oraya dolaştırıp duruyor yazar. Bir Hazar Denizi'nin güneybatısına, bir onun güneydoğusuna ve Horasan'a, bir Ortaasya'daki Mavearünnehir'e taşıyor.

Daha da komik olanı, ortada somut herhangi bir bilgi ve belge yokken Horasan'da yaşanan sözkonusu Kürtlerden "Zazaca konuşan Kurmançlar" diye bahsedilmesidir.

Oysa bu yöredeki Kürtlerin konuştukları lehçe Kirmancki (Zazaki) değil, Kurmanci (Kirdaski)dir. Hem bu bölgeden tanıdığım insanların bana verdikleri bilgi bu yöndedir -ki kendileriyle Kurmanciyi konuşuyoruz-, hem de konuyla ilgilenen araştırmacıların yazdıkları.

Örneğin, daha önceki yazılarımda değindiğim gibi tanınmış Kürdolog Martin Van Bruinessen, Ağa, Şeyh ve Devlet isimli çalışmasında konuya ilişkin şu bilgileri veriyor:

"...İran'ın Kuzeydoğu eyaleti kuzey-doğu Horasan'da bir kaç yüzbin Kürt yaşamaktadır. (...) Buradaki aş-

retler üç grupta toplanmıştır. Şadlû, Zefiranlû ve Keyvanlû. Kullandıkları dil Kurmanci'dir. (...) Özgün gelenekleriyle, Çemişgezek diye adlandırılan geniş aşiretten gelmekte. Çemişgezek'liler buraya, 1600'de Şah Abbas tarafından Özbek ve Türkmen'lere karşı sınır korumacılığı için gönderildiler. Daha küçük Kürt aşiretlerinden küçük gruplar, bir süreden beridir buralara yerleşmiş durumlardı zaten. Geriye kalanlar da daha sonra, gene Şahlar tarafından oraya gönderilmişlerdi." (s. 213.)

Yazar Mehmet Bayrak'ın aynı konuda yazdıkları ise şöyle:

"Safevi Şahları tarafından Kuzey Horasan'a yerleştirilen ve kuzeydeki Sünni Özbeklere ve Türkmenlere karşı kullanılan Dersim kökenli bu Alevi-Kürt aşiret topluluklarından bir bölümü, savaş sonrası barış aşamasında eski topraklarına geri dönüyorlar. İşte 'Horasan'dan gelme olayı' budur. Gerçekten bugünkü aşiret durumuna bakılırsa, Horasan'daki aşiretlerin -ki buradaki iki aşiret konfederasyonundan biri Zafiranlû (Çemişgezek), diğeri Şadlû'dur. Birincisi Dersim'in Çemişgezek, öteki Şadyan aşiretiyle bağlantılıdır. Aşiret alt birimleri Dersim'in bir yansıması gibidir." (Azadi Gazetesi, 12-18 şubat 1995 ve 19-25 şubat 1995)

Hem bu yörelerden göçet-

miş olmak, neden mutlaka Dersimlilerin Alevi-Zaza kimliğinin bir göstergesi olsun? Pekala böyle olmayabilir de. Yazar'ın Dersimlileri sırf Alevi-Zazalardan ibaret sayması da ayrıca bir eksiklik. Dersim nüfusunun önemlice bir kesiminin Kurmanccayı konuştuğu biliniyor. Örneğin, Şadiyan, İzolıyan, Pilvançikan, Bamasuran, Seydan, Sekakan, Bextiyaran vs.

Dersimlilerin atalarının Dersim'e göçedişleriyle ilgili olarak tarihçi İshak Sunguroğlu'nun verdiği bilgiler ise şöyle:

"... Şah İsmail ise, zaptettiği bölgelerde emniyeti temin etmek için kendi tebaasından olan Dinbilli aşiretini tedibe girince etrafında bulunan bütün Irak Kürtleri korkularından batıya doğru kaçmağa başlamışlar ve gelip Van, Bitlis, Diyarbakir, Harput gibi dağlık bölgelerine yayılmışlar ve bunlardan bir kısmı bilhassa sarı dağlara ve vahşi meşe ormanlarına sahip ve aynı zamanda yol uğrağı da olmayan D e r s i m ' - i bir yurd olarak seçmişler ve buraya yerleşmişlerdi." (İshak Sunguroğlu, Harput Yollarında, 1958, c. 1. s. 134-135. Malmisanıj, Kırd, Kırmanc, Dımili veya Zaza Kürtleri, Deng Yayınları Broşür dizisi, 1996, s. 41-42'den naklen)

Sunguroğlu'nun verdiği bilgilerden de anlaşılacağı gibi, Kürdistan'dan kuzey-batı-

ya doğru gerçekleşen göç, sadece Dersim'e değil, aynı zamanda Van, Diyarbakir, Bitlis ve Harput yörelerinedir. Bugün Dersim'de bulunan bazı aşiretlerin, örneğin Haydaran, Alan, Seydan ve Demenanların aynı zamanda Ağrı, Van ve Hakkari yörelerinde yaşıyor olmaları da bu bilginin doğruluğunun bir kanıtı olarak kabul edilebilir. Bunlardan başka da, bugün Dersim'de yaşayan aşiretlerin önemlice bir kesimi aynı zamanda Kürdistan'ın öteki bir çok yöresinde yaşıyorlar ki bu da Dersimlileri köken olarak Kürtlerden ayrı gösterme çabalarının gerçeklerle bağdaşmadığının bir başka kanıtıdır.

Sunguroğlu yukarıya alınan sözlerine, bahsi geçen göçten sonra Şah İsmail'in, **Rumyeli Nur Ali Halife** adında bir Kızılbaş şeyhini Dersim'e yolladığını, onun orada Şiiliği yaygınlaştırarak mezhep çelişkilerini yaygınlaşmasına neden olduğunu ekliyor.

Demek oluyor ki, "Bu gün de Dersimliler'in Kürt olduklarına dair yaygın bir kanı vardır. Her ne kadar Kürt aydınları arasında da bu görüş kabul görse de gerçeği yansıtmamaktadır. Dolayısıyla Zazaca-Dımilice'nin Kürtçe'nin olduğu görüşü de yanlıştır." (s. 32-33) diyen yazar hiç de haklı değil.

Kaldı ki burada yazar dili ulusal kimlikle özdeşleştirmek suretiyle bir başka önem-

li yanlışa düşüyor. Gerçekte bu ikisi belli koşullarda birbirlerinden ayrılabilirler. Bir başka deyişle farklı uluslar aynı dili konuşabildikleri gibi tersi de mümkün olabilir. Böyle olunca da Kırmancki konuşanlar ayrı bir halk olsalar bile, bu her koşulda Kırmanckinin ayrı bir dil olduğu anlamına gelmez.

Beri taraftan Dersimlilerin Kürt oluşu, sadece Kürt aydınları arasında kabul gören bir kanıdan mı ibarettir? Öyle olmadığı ortada. Dersimlilerin tarihi, kendilerini nasıl gördükleri, verdikleri mücadelenin amaçları vs. gözönündedir. Onların ulusal kimlikleriyle ilgili olarak dün herhangi bir tereddütleri olmadı, bugün de yok. Son yıllarda az sayıdaki Dersimlinin bu konuyu gündeme getirmesi ve bu yöre halkımıza "kimlik arama" çabası maddi temelden uzak bir çabadır. Bu, bir yandan asimilasyonun yarattığı bilinç bulanıklığı, bir yandan kimi politik hesapların ortaya koyduğu suni bir durumdur.

Ali Kaya, "Zazaca konuşanlar yöreden yöreye dağınıklık arzederler. Örneğin, Kürd, Kırmanç, Dımılı, Zaza gibi adlandırmaların yanı sıra Kırmançi, Dımilki, Sobe, veya Zazaki şeklinde çeşitli tanımlamalar da yapılmaktadır," diyor. (s. 30-31)

Görüldüğü gibi yazar etnik olarak kullanılan adlarla, dil ya da lehçeye verilen isimleri birbirine karıştırıyor. Bilindi-

ği gibi, birinci sırada sayılanlar; yani *Kürd*, *Kırmanç*, *Dımili*, *Zaza* terimleri etnik olarak kullanılan isimlerdir. İkinci sıradakiler; yani *Kırmançi*, *Dımilki*, *Sobe*, ve *Zazaki* ise onların konuştukları lehçeye verilen adlardır. Ayrıca Kırmanclar kendilerine *Kürd* değil *Kurd* derler. Kırmancki (*Zazaki*) konuşanlar, Dersim yöresinde kendilerine *Kırmanç* (Kırmanç değil), Çewlîg (Bingöl)-Diyarbakır- Palu yöresinde *Kird*, Sêvreg (Siverek) ve Gımgım (Varto)'da *Dımili*, Palu'nun bir kesimi ile Maden civarında ise *Zaza* derler. Konuştukları lehçeyi ise sırasıyla *Kırmancki*, *Kirdki*, *Dımilki* ya da *Zazaki* diye adlandıırırlar. Yazar, kitabında Dersimlilerin kendilerine *Kırmanç*'ın yanı sıra *Zaza* dediklerini belirtiyor ki bu yanlıştır. Dersimliler açısından *Zaza* teriminin küçültücü bir anlamı var ve onlar bunu sadece *Zazakiyi* konuşan Sünni kesimler için kullanırlar. Kaya ayrıca "Dımili" sözcüğünü de yanlış kullanıyor ve onu Bazan *Dımılı*, bazan *Dimili*, bazan da doğrusu olan *Dımili* şeklinde yazıyor. *Sobe*'nin karşılığı, Türkçe de git-gel olup Dersim'in kimi yörelerinde *Kurmanci* (*Kırdaski*) konuşanların onlara taktığı bir addır. Yoksa Kırmancki konuşanlar kendileri için bu ismi kullanmazlar. Aynı yörelerde Kırmancki konuşanların *Kurmanci* konuşanlar için kullandığı isimlerden biri ise yine aynı anlama gelen *here-we-*

re'dir.

Yukarıya alınan alıntıda yazar, Kırmancki'yi ayrı bir dil kabul ederken kitabının başka yerlerinde kendisiyle çelişkiye düşüyor ve ondan sık sık Kürtçenin bir lehçesi diye bahsediyor.

"*Borani: Evraman-Zazaki-Dımili* gibi çeşitli şekillerde adlandırılan lehçeyi *Zaza* ve *Borani* Kürtleri konuşur..." (s.33)

"*Kürtçe'nin kendi arasındaki lehçe farklılıklarına gelince; Dımili (Zazaca) ile diğer lehçeler arasında ciddi farklılık ve ayrılıklar görmek mümkündür.*" (s. 42)

İlk örnekte de görüldüğü gibi Kırmancki sadece Kürtçenin bir lehçesi olarak görülüyor, aynı zamanda Evremanki (*Hevremanki*) ile aynı kabul ediliyor. (Yeri gelmişken Evremanki/ Hevremanki'nin etnik ad olduğunu, lehçe isminin ise Hevremanki (*Evremanki*) olduğunu belirtiyim. Kırmanckide bu Evremanki/ Hevremanki şeklinde söylenir). Ayrıca yazar *Borani Kürtleri* diye bir Kürt grubu sayıyor ki burada bir yanlışlık olmalı. Sanıyorum bununla Goranlar kastediliyor.

■ Kırmancki ile öteki dil ve lehçelerin karşılaştırılmaları üzerine

Yazar, Avesta ile Kırmanckide sayıları karşılaştıran bir liste veriyor, arkasından da Avesta ile Zazacada sayıların

hemen hemen aynı olduğunu söylüyor. Gerçekten de aralarında önemli benzeşme var. Ancak şunu unutmamak gerekir ki sözkonusu benzerlik sadece Kırmancki ile değil, öteki İrani dillerle Avesta arasında da geçerlidir. Bu gruba giren dillerde sayılar aşağı-yukarı aynıdır.

Ayrıca Kaya'nın Kırmancki sayılarla ilgili listede yeralan kimi yanlışlar var ki onlara da işaret etmek gerekiyor.

Listede yazılı biçimi	doğrusu	Türkçesi
dide	dıdı	iki
hire	hirê	üç
panç	panc	beş
nou	new	dokuz
dihazarı	dı hezari	ikibin
desdide	des û dıdı	oniki
despanç	des û panc	onbeş.

Rakamların yöreler göre farklı varyantları da var. Örneğin, bir: ju, zu, jew, yew; oniki: des û dıdı, diwês, duyês; onbeş: des û panc, pancês, poncês, puncês...

Kaya, Avesta ile Kırmancki'de şahıs zamirleri arasındaki benzerlikleri de karşılaştırmış -ki burada da yine biçim ve anlam itibarıyla değinilmesi gereken noktalar var. Dersim ağzını esas alarak konuyu açacak olursak:

şahıs zamiri	yazarın yazdığı anlamı	doğrusu
mı	beni	ben (1)
mare	bize	ma rê
mire	bana	mı rê
mirade	bende	mı de
marede	bizden	ma ra
mare	bize	ma rê
çılı?	ne?	çı?
kutra?	nereye?	kut ra? Koti ra? (2)
kambenu?	kim olur?	kam beno? (3)
çıvapt?	ne zaman	çı waxt?, key?, çı taw, ..?
çukene?	nasılsın?	çitora? senêni/senêna?
itara	burası	tiya (ita) (4)
itarede	buradaki	(a wo ke, a wa ke, na wo ke, na wa ke) tiya ro
ewı	o	a, o
tı	sen	tı, tu, to
tıwı	seni	to

thıde	sende	to de
tiwara	senden	to ra

Yazar bu karşılaştırmayı yaptıktan sonra şunları yazıyor:

"Yukarıdaki sözcüklerde Avesta dili ile Zazaca arasındaki yakın benzerliği çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Avesta'nın yazıldığı dille, Zazaca'dan aldığım bazı sözcüklerin anlamlarını karşılaştırdığımızda iki dilin aynılığı net bir şekilde anlaşılabilmektedir." (s. 37)

Görüldüğü gibi, peşpeşe gelen iki paragrafta farklı iki belirleme var. Yazar ilk paragrafta Avesta dili ile Zazacanın benzerliğinden söz ederken, ikincisinde aralarında net bir aynılık olduğunu belirtiyor. Aldığı kelimelerin çoğunun yanlış olması gerçeği bir yana, bu kadarlık bir kelime benzerliği ile iki dilin aynılığı nasıl savunulabilir, onu da düşünmek gerekir.

38 ve 39. sayfalardaki listedeki yanlışlıkları da şu şekilde sıralayabiliriz: (Dersim ağzına göre)

Kırmancki:

Tabloda yeralan şekli	doğrusu	Türkçe
aşıl	kesk, hewz, zergûn	yeşil
apeyma	peyên	sonuncu
estik	astık	kemik (komik değil)
bend	bend, la	ip
çêçiy	çiyê	birşey
şerm	şerm kerdene	utanmak
tersan	tersayene	korkmak
cini	cêniye, ciniye, cini	kaşın
nika	nika, nêka	şimdi
kew	kef	köpük
kiye (ciye)	keye, çê, kiye	ev
merd	merde/e, merdiye/d	ölü
ser	serre	yıl
spye	sıpi (sıpê, sıstık, sis)	beyaz
şıkıyayı	şıkıyaye-e, şıkıte-e, şıkıyaye-d, şıkıtiye-d	kırık
vay	va	rüzgar
waştı	wastene	istemek
venid	vênayene	görmek
velik	velik	böbrek
vinana	vênayene, vinitene	görmek
veg	verg	kurt va-
ron	varış, şiliye	yağmur
zono	zonayene, zonitene	bilmek

çane

çenik, çene

çene

■ Kaya'nın

“Zazaki Alfabe”sine dair

Ali Kaya'nın kitabında Kırmancî alfabe ve bu lehçenin öteki lehçeler ya da dillerle karşılaştırılması epey yer kaplamış. Ne var ki Kaya da Dersimliler arasında sıkça rastlanan “benimkisi ayrı olsun” geleneğini yenileyerek bugüne kadar kullanılan alfabeyi ya da alfabeleri bir kenara itip kendisi yeni bir alfabe sunmuş. İnsan ister istemez, Kaya'nın dil bilgisi, dile hakimiyeti böyle bir şeyi yapmaya elverişli mi diye sormadan edemiyor. Kitabından sunduğumuz ve daha da sunacağımız verilere bakılırsa, öteki diller bir yana, yazar anasından öğrendiği lehçe ya da dili bile doğru-dürüst bilmiyor. Üstelik 34 harfli “alfabesini” sunarken, öteki örneklerle şöyle veya böyle değinme gereği de duymamış. Açıktır ki bu da sağlıklı bir yöntem olmaktan uzaktır. Alfabe, sonuç itibarıyla seslerin harf adı verilen şekillerle ifade edilmesidir. Ne var ki bu işin üstesinden gelmek, ihtiyaca uygun bir alfabeyi ortaya çıkartmak kolay bir şey de değil. Yüzlerce yıllık yazma geleneği olan ve devlet şeklinde örgütlenmiş toplumlarda bile alfabe üzerine tartışmalar sona ermiyor, zaman zaman değişiklik yapılması yoluna gidiliyor. O nedenle de A. Kaya'nın, böylesine önemli bir konuda gerekli birikime sahip olmadığını düşünerek 20 yıldan fazladır Kırmancî ile yazmada kullanılan alfabeyi esas alması, varsa, katılmadığı noktaları dile getirmesi en sağlıklı yol olurdu. Ancak daha önce de değinildiği gibi o bunu yapmamış ve üstelik de çok kesin bir şekilde “(Dımılki) Zazaki alfabesi 34 harften oluşmaktadır” diye kestirip atmış.

Alfabesi şöyle Kaya'nın:

A, b, c, ç, ç, d, e, ê, f, g, h, ı, i, j, k, l, m, n, o, ö, p, q, r, s, ş, t, u, ü, v, w, y, z,

Şunu açıkça ifade etmeliyim ki bu alfabe üzerinde dikkatle durdum ama yazarın hangi kriterlere uyduğunu saptamayı beceremedim. Örneğin yazar iki c harfi almış. Gerçekten de Kırmancî de bu harfin söyleniş i iki türdür. Ancak bu iki söyleniş (ses) arasındaki fark, bunların ayrı harflerle yazılmasını gerektirecek büyüklükte değil, aynı sesin farklı varyant-

larıdır. Eğer yazar bu ölçüde küçük ses farklarını ayrı harflerle ifade etme gereği duyuyor idiyse, o zaman bu durumda olan öteki harfler bakımından da aynı kriter uyması gerekirdi. Örneğin, ç harfi onun belirttiği gibi iki değil, üç ayrı söyleniş tarzına sahiptir: ç: çêver, ç: çımık, ç: çem. P, r, k, t harflerinin de yine sert ve yumuşak olmak üzere ikiye ayrıldığı var (pere/ pepug, raye/parçe, kemer/kone, toraq/torn) örneklerinde olduğu gibi.

Beri taraftan alfabe çalışmasında kural olarak aynı harf, farklı temel sesleri ifade etmek üzere birden fazla kez yazılmaz. Bir diğer deyişle temel sesler ayrı harflerle ifade edilirler. Bu durumda, eğer yazar c ve ç harfleriyle ifade ettiği sesleri birbirinden farklı temel sesler olarak görüyorduyse, onları aynı harfi iki kez yazarak değil, ayrı ayrı harflerle (şekillerle) ifade etmesi gerekirdi. Yok eğer değerlendirmesi, bunların aynı sesin farklı söyleniş tarzları (varyantları) olduğu biçiminde ise o zaman da aynı harfi bir kez yazmakla yetinmeliydi. Ama o bunu yapmamış ve aynı alfabede aynı harfleri ikiye kez yazıp bunları alfabedeki toplam harf sayısına ekleyerek garip bir duruma yolaçmış.

Ayrıca alfabede yeralan harflere örnek olmak üzere verilen listede de bir dizi yanlışlık var. Yazar'ın listesinden aldığımız aşağıdaki örnekler, bu tarz yanlışların ne ölçüye vardığının bir kanıtıdır.

- 1) ç: cemed (buz), cile (yatak)
- 2) d: dü (duman)...
- 3) g: gırıs (büyük)...
- 4) p: ğıdık (kap)
- 5) j: jan (dil), jü (bir)
- 6) l: lüye (tilki),...
- 7) p: por (saç), pırnıklı (burun)
- 8) q: çeleme (kalem)
- 9) r: raye (yol), rü (yol)
- 10) v: va (rüzgar), vast (ot)

Görüldüğü gibi:

- 1) İlk sıradaki harf ç ama örnek olarak yazılan kelimeler c ile başlıyor.
- 2) Kürt dilinin öteki lehçelerinde olduğu gibi Kırmancîde de Türkçedeki ü harfi; daha doğrusu bu harfle ifade edilen ses yoktur. Bazı

sessiz harflerden sonra **u** geldiğinde, konuşma dilinde söylenişi biraz güçleşir. Böyle olunca da **u** kısmen değişerek **ü**'ye yaklaşır. Kırmanc-ki yazan kimi arkadaşlarımız da zaman zaman bunu başlı başına bir sesmiş gibi algılayarak var olmayan bir sesi ve onun ifadesi olan bir harfi alfabeyle sokuyorlar. Örneğin, Türkçe'deki **düt** kelimesinin karşılığı Kurmancide **tu**, Türkçe'de tilki bazı yörelerin Kırmancisinde (örneğin, Çewlîg) **lu**'dur. Yine geceleri öten ve "tû" şeklinde ses çıkartan bir kuş var, Çewlîg yöresinde ona da **tû** denir. Ne var ki Dersim Kırmancisinde yalın halde de kelimelerin cinsiyeti (eril/dişil) belli olur ve dişil olanların sonuna genelde **e** gelir. Bu durumda da örneğimizdeki kelimeler, yani **lû lue**, **tu tue**, **tû ise tûe** biçimini alır. İki sesli harfin yanyana gelmesi halinde ise araya bir bağlama harfi (burada **y**) girer ve böylece örneğimizdeki sözcükler **luye** ve **tuye** biçimine bürünürler. **U** ve **û** sesli harflerinden sonra **y** sesini çıkarmak, yukarıda değinilen tarzda bir zorluğa sahip olduğu içindir ki bazı yörelerde **luye lûye**, **tuye tûye**, **tûye** ise **tûye** şeklinde ya da ona yakın tarzda söylenir. Türkçe'deki bir sözcüğünün karşılığı olarak Kurmanckinin bazı ağızlarında kullanılan **zu** ve **ju** sözcüklerinin ikincisinde de benzer bir durum var. Yani bazan **ju**, bazan hafif bir değişimle **jû** şeklinde söylenir.

3) G harfi karşısında yeralan **gırısın** (r vurguludur: **rr** şeklinde) Türkçe karşılığı listede belirtildiği gibi büyük değil giysi'dir. Büyük kelimesinin Kırmanc-ki karşılığı **gırs** ya da **gırd**'dir.

4) 4. Sıradaki **p** harfi karşısına **ğ** yazılmış. Türkçe'deki yumuşak **g** (**ğ**) sesi Kürtçe'de oldukça az sayıda kelimede var. Öte taraftan görülebildiği kadarıyla bu ses yabancı sözcüklerle dilimize girmiş ithal bir sestir. O nedenle de ayrı bir harfle değil, halihazırda kullanılan Kürt alfabesindeki **x** harfiyle ifade ediyor. Bazı kelimelerde yeralan Türkçedeki **ğ** sesinin kimi yörelerde değişik bir vurguyla, **xo**, **xori** sözcüklerinde geçen **x** sesi ile ifade edilmesi de bu görüşü güçlendirmektedir.

5, 6) **jû** ve **lûye** ile ilgili açıklayıcı bilgi yukarıda verildi.

7) **P** harfi karşısında yeralan pırnıklı kelimesinin arkasındaki **lı** aslında yoktur. Doğrusu: pırnıke'dir.

8) 8. Sıradaki **q** harfine örnek olarak kalem anlamında **çeleme** yazılmış, doğrusu **qeleme**-dir.

9) Türkçe'deki **yüz** anlamında **rû** Kırmanc-kide yok. Bunun Kurmanc-ki/Kurdaskisi **rû**, Kırmanc-kisi (Zazaki) **ri**'dir.

10) 10. Sırada yeralan **v** harfi karşısında yazılı ot anlamındaki **vast** formuna bugüne kadar hiç rastlamadım. Kırmanc-kide **vas** ya da **vaş**-tır.

41. Sayfada yeralan tabloda ise yazar **med** dediği **medce** ile **Dimili**'yi bir sütunda vermek, yani ikisini aynılaştırmak gibi garip bir duruma yolaçıyor. Bu eksiklik, öteki karışıklıklarla bir araya gelince de tablo nerdeyse anlaşılmaz bir hal alıyor.

Yazar kitabında birkaç kez de **Boranice**' diye bir şive ya da dilden bahsetmiş. Duruma bakılırsa bununla Kürtçenin Goranice lehçesinin kastedildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Süleyman-ca diye bir lehçe ya da dil daha var. Sanıyorum bununla kastedilen de Soranicenin Sülemani (Süleymaniye) ağızıdır.

43. sayfada verilen tablodaki **Kuzey Lehçesi** de Kürtçede "Kurmanc-ki jor" (Kuzey Kurmancisi) olarak isimlendirilen Kurmanc-ki için kullanılıyor olsa gerek. "Zaza (Dimili)" sütununda verilen kelimeler burada da kimi yanlışlıklar ihtiva ediyor. Örneğin, su karşılığında **axu** diyor. Oysa Kırmanc-kide böyle bir söyleniş biçimi yok. Tesbit edebildiğim kadarıyla suya değişik yörelerde **awe**, **uwe**, **awke**, **axwe** deniliyor. Ali Kaya'nın geldiği yöreden tanıdığım kişiler **Awke** diyorlar. Zaten kendisi de iki sayfa sonra buna yakın olan **awk** formunu yazmış.

Kürtçenin farklı lehçeleri ile Farsça ve Türkçeden karşılaştırmalı kelimelerin yeraldığı

44. Sayfa ve devamındaki listede, Kırmanc-ki bakımından aynı şekilde bazı yanlışlar var ki

bunları belirtmenin k de yararlı olacağı kanı-sındayım (Dersim ağzı):

Türkçe	Kirmancki (Zazaki)	Doğru formu
	Kitapta yazılı şekli	
yüzmek	ajne kırdın	ajne (azne) kerdene
su	awk	awe (awke, uwe, axwe)
bırakmak	verdayan	raverdayene, verdayene
çiftçilik	cıtkari	cıtkariyeçiftçilik
yapmak	cıtkari kırdın	cıtkariye kerdeneçar
şamba	çarşembe	çarşeme
ağaç	dor (dar)	dare
ses	deng	veng (venc)
haber	dengübas	vengüvaz
ana, anne	de (ma)	maye, dake, dayê! (hitapta)
duman	dü	du, duman
köylü	gundi	dewij
gelecek	amayene	bêye (eril)
bal	hingimen	hemgên
iro	emro	emro, ewro
zayıf	jar (car)	jar (zar)
sayı	merde	amor
kadın	cınike	cênike, cınike, cênıye
işçilik	karkeri	karkeriye, karkerêni
öpmek	maçkerden	maçkerdene
biz	ma (me)	ma
dişi	me	maki, mayıke
erkek	mer	camêrd
yiğit	merxas	camêrd, mêrxas, çêr
konuk	meywan	meyman
koyun	mi	miye
da, isim	naw	name
sırt	pışt	pışti
yazmak	nıvısan	nustene, nusnayene
geçmek	rawerdin	raweriyayene
yol	ra	raye
güneş	roz	roj (roz, roc), tiji
gün	roj	roje (roze, roce)
oturmak	ronıştin	ronıştene
başkan	serdar	serek
kırmızı	sür	sûr
aslan	şer	şêr
birlikte	tew	piya, tew
kariştırmak	fewdayin	têvdayene
yormak	westandin	qefelnayene
yorulmak	westin	qefeliyayene
yayınlamak	weşandin	çap kerdene
yemek	xvardene	werdene
kendi	xwe gisne	xo, xu
tuz	xwe (sule)	sol

okumak	xendın	wendene
doğum, doğma	zanin	zayış
sarı	zerd	zerd (altın s.), çequer
altın	zer	zern
dil	zan	ziwan (zon, jan, juyan)
gümüş	sem	sêm

Yeri gelmişken şunu da belirtmek gerekir: Kürt dilinin sözlü edebiyat alanında oldukça ileri olduğu bir gerçektir. Ne var ki bir karşılaştırma yapılacak olursa, Kirmancki (Zazaki)'nin bu alanda Kurmanciden daha geri olduğu da rahatça görülebilir. Kaya'nın yukarıya alınan "*Zazaca dili, sözel edebiyat yönü çok güçlü bir dildir*" belirlemesi fazla gerçekçi değil.

■ Koçkiri ve 1937-38 Direnişleri üzerine

Yazar, kitabında 1937-38 direnişine kadar uzanan olaylar zinciri üzerinde de durmuş. Ama bunu yaparken, ordan-burdan elde ettiği bilgileri rastgele denilebilecek bir tarzda ve çoğu yerde kaynak belirtme gereği de duymadan peşpeşe sıralamış. Baştan sona çelişkilerle; yanlış ve eksikliklerle dolu bölümden bazı örnekler almak, sanıyorum okuyucuya gerekli bilgiyi verebilmek bakımından yeterli olacak.

"Osmanlı İmparatorluğunun yapısındaki bunalım Dersim'e yansımıştı. Dersim İsyanlarının sebepleri arasında ekonomik farklılıklar, kültürel ve kimlik bunalımının yanı sıra, Abdulhamid'in Kurduğu Hamidiye olaylarının mezhepsel ayrılıklara dayandırılması ve Dersim aşiretlerini kapsamaması önemli bir yer tutmuştur. İlk olay 1907 yılının ilkbaharına doğru meydana gelir..." (s.167)

"Deveye boynun neden eğri diye sormuşlar, o da nerem doğru ki boynum eğri olmasın," yanıtını vermiş diye bir söz vardır. Kaya'nın bu satırları da bana bu sözü hatırlattı. Bir kere "Osmanlı yapısındaki bunalım Dersim'e yansımıştı" demek gerçeği ne ölçüde ifade ediyor, onu bir kenara bırakalım. Dersim isyanlarının nedenleri arasında sayılan ekonomik farklılıklardan kastedilen ne? Kime göre, ne tür bir

farklılık; belli değil. "Kimlik ve kültür bunalımı" belirlemesi bakımından da yine aynı durum söz konusu. Yazar ne tür bir kimlik ve kültür bunalımını kastediyor acaba? Bizim bildiğimiz, o dönemlerde Dersimliler, kimlik ve kültürel yönden herhangi bir bunalım yaşamıyorlardı. Tersine o konuda rahattılar, kimliklerin ve kültürlerine dışarıdan yöneltilen tehditleri bertaraf etmek üzere mücadele ediyorlardı.

Kaya'nın görüşlerindeki en ilginç noktalardan biri ise isyanların nedenleri arasında Hamidiye Alaylarının Dersimlileri kapsamamasını göstermesidir. Dersimliler, elbet Hamidiye Alaylarının kurulması dahil, devletin izlediği politikadan hoşnutsuzdular ama onların ille Hamidiye Alayları oluşturmak şeklinde bir talepleri olduğunu ve bu yerine getirilmediği için isyan ettiklerini söylemek de gerçeklerle bağdaşır bir tesbit değil.

Kaldı ki Dersim-devlet ilişkisi Hamidiye Alayları dönemiyle sınırlı olmadığı gibi, ilk olayın 1907'de meydana geldiği belirlemesi de gerçeği yansıtmıyor. En güçlü dönemlerinde bile Dersim'in Osmanlı ile yıldızının barışık olmadığı bilinen bir gerçek. Denilebilir ki Kürdistan'ın bu bölgesi, onun otoritesini hiç bir zaman benimsemedi. İmparatorluk, bölgede denetimi sağlamak için 1860'lilerden

itibaren çabalarını yoğunlaştırdı ama yine başarılı olamadı ki bu durum resmi belgelere ya da resmi tezlere göre hazırlanmış eserlere de yansıyor:

"Dersim'in asayiş durumuna genel olarak bakılacak olursa görülür ki Osmanlı devletinin Dersim'e hakim olmaya çalıştığı 1860 yılından Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar Dersim'de bir çok olaylar olmuş.." (Genel Kurmay Bşk., Harp Tarihi Dairesi, Türkiye Cumhuriyet'nde Ayaklanmalar s. 374)

"Derebeyliğin en fena şekliyle yaşayan Dersim Kürtleri, Osmanlı İmparatorluğunun hiç bir devrinde, tamamilen ve kelimenin bütün manasile, tedip edilmemişlerdi. Yaptıkları daima yanlarında kar kaldığı için, şımarıklıkları mütemadiyen artıyor..." (Vali Ali Kemal, Erzincan, 1932, s.136).

A. Kaya, Dersim'i saldırgan şeklinde göstermekten de geri kalmıyor: "Çünkü Dersimli'nin Osmanlı merkez yönetimine karşı saldırgan davranması kendilerinin yaşam kaygısından ileri gelmekte idi..." diyor. (s.151)

Açıktır ki Dersim halkının Osmanlı'yla ilişkilerinde, onu böylesine saldırgan göstermek doğru bir belirleme değil. Kaya'nın kendisinin de belirttiği gibi Dersimlilerin yaptıkları şey; baskılara karşı direnmek, mal ve canlarını korumaktan ibaretti. Yani on-

lar saldırgan değil, saldırgana karşı kendilerini savunanlardı. Yazarın Hamidiye Alayları - Dersim ve Osmanlı ilişkilerini irdelerken yaptığı tesbit ise şöyle:

"... Bu aşiretler (Hamidiye Alaylarını oluşturan aşiretler kastediliyor M.Ç.) vergiden muaf devlet ilişkilerini dolaysız olarak sağlarlar. Subay unvanlarıyla maaş almaları, çocuklarını aşiret mektebi olarak anılan okullarda okutmaları, belli bir düzeyde kendilerini güvenlikte histemeleleri, aşiretler arasında ayrıcalıklı olmaları gibi sebeplerden dolayı Doğu aşiretleri arasında özellikle de Dersim Alevi-Zaza-Kurmanci aşiretleri arasında çekişmelerin artmasına yol açmıştır..."

"Tüm bu gelişmeler sonucunda 1892 yılında Dersim Koç aşireti ve Çam Uşağı aşiretlerinin ittifakı yaparak yöre üzerinde tedirginlik yaratmaları üzerine Hozat (Dersim) alay komutanı Ali Şefik Paşa, Karabali aşireti yardımıyla Amutka bölgesine giderek tecrit hareketine girişir. 50 kadar asker ve bir doktorun ölmesi üzerine geri çekilmek zorunda kalır." (s. 152)

A. Kaya'nın sapla samanı birbirine karıştırma becerisinin bir örneğini burada da görüyoruz. Daha önce ilk olayın 1907'de meydana geldiğini söylemişti. Şimdi geriye giderek 1892'de meydana gelmiş bir olayı anlatıyor. Bir yandan ayrıcalıklı duruma gelmiş

olan Hamidiye Alayları'nı oluşturan aşiretlerden bahsediyor, bir yandan da bu durum için, "*Dersim Alevi-Zaza-Kurmanci aşiretleri arasında çekişmelerin artmasına yol açmıştır,*" diyor. Birincilerin, yani Hamidiye Alaylarını oluşturan aşiretlerin ayrıcalıklı hale gelmeleri, ikinciler arasında neden çekişmelerin artmasına yolaçsın, anlayan beri gelsin. Tersine eğer Hamidiye Alaylarından kaynaklanan bir tehdit söz konusu idiye, Dersimlilerin kendi aralarında barışı ve birliği güçlendirmeleri gerekirdi. Kaya'nın "*Tüm bu gelişmeler sonucunda 1892 yılında Dersim Koç ve Şam Uşağı aşiretlerinin ittifakı yaparak yöre üzerinde tedirginlik yaratmaları üzerine..*" derken kastettiği tedirginlik nedir acaba? Eğer Hamidiye Alaylarına duyulan bir tepki varsa söz konusu iki Dersim aşireti neden kendi yörelerinde tedirginlik yaratsınlar?

Yıllardır Ali Boğazı yöresinden insanlarla yazarın bahsettiği dönemin olayları üzerine konuşuyorum, kimse bugüne kadar o olayların Hamidiye Alayları ile bağlantısına ilişkin bir olay anlatmadı. Tersine edindiğim bilgiler, çıkar sağlama derdine düşmüş bazı Dersimli aşiretlerin devlet tarafından rakiplere saldırtılmalarının sonucu çatışmaların büyüdüğü şeklinde oldu. (Daha geniş bilgi için bkz. "Tanıkların Diliyle Dersim-38," Peri Yayınları.)

Bunu da geçelim; Hamidiye Alayları Xunıs (Hınıs)-Gungım (Varto) yöresindeki Alevi Kürtlere karşı kullanıldılar, aralarında önemli sürtüşmeler görüldü ama Dersime karşı bu düzeye varan bir kullanma ya da sürtüşme ve çatışma söz konusu değil. O nedenle de Hamidiye Alaylarının Dersim-İmparatorluk ilişkilerindeki rolü, ancak tali bir etken olarak ele alınabilir.

Bu konuyu kapatırken şunu da belirtmek gerekiyor: Yazar Koç ve Sam Uşağı isimli aşiretlerden bahsetmektedir ki bu isimde aşiretlerin varlığına hiç rastlamadım. Koç aşireti ile Qocan/Qocu, Sam Uşağı ile de Semkan aşireti kastediliyor olsa gerek.

Yazar, 1. Dünya Savaşı sırasında Rus-Dersim ilişkileri üzerine yazarken benzer yanlışlara düşmekten kurtulamıyor.

"Ayrıca Rus ordusuna karşı Pülümür ve Dersim dağlarında (Anlaşılan yazar Pülümür'ü Dersim'den saymıyor M.C.) Kazım Orbay'ın emrinde, Çarek aşiret reisi Mustafa Bey ve Kureyşan aşiret reisi Şah Haydar 24 aşiret kuvvetlerini Ruslara karşı kahramanca savaşmışlardır. Kureyşan aşireti reisi Şah Haydar özellikle de Dersim ve Kuzucan aşiretlerini Erzin-can'da toplayarak 10.500 milisle Ruslara karşı kahramanca savaşmışlardır. Ovacıkta yüzde 10, Hozat'ta yüzde 10, Pertek'te yüzde 8, Çemişge-

zekte yüzde 8, Nazımiye'de yüzde 25, Mazgirt'te yüzde 22, diğer yöre aşiretlerinden yüzde 17 katılımıla Dersim aşiretleri Ruslara karşı savaşmışlar.." (s.173)

Burada, artık alıştığımız için yazarın yolaştığı acemice cümle bozuklukları ve gereksiz tekrarlar üzerinde durmuyoruz. Yazar, Dersim aşiretlerinin Türk Generali Kazım Orbay emrinde savaşmışlarını söylüyor ki buna katılmak mümkün değil.

Yine onun "*.. Dersim bölgesine Rusların bir takım tecavüzlerde bulundukları saptanır. Osmanlı kuvvetlerinin bazı aşiretleri kendi tarafına çekmesi üzerine Dersim milisleri Ruslara karşı başarılı mücadele verirler,*" şeklindeki belirlemesi de aynı şekilde resmi tarihin çarpıtmalarının tekrarından başka bir şey değil. (s.174)

Ali Kaya, ısrarla Ruslar'a karşı Dersimlilerin verdikleri mücadeleyi Osmanlıya yamamaya kalkışadursun, resmi belgeler tersini ortaya koyuyor. Bu belgelerin de açıkça gösterdiği gibi ittifak şurda kalsın, Dersimliler o dönemde elden geldiğince Osmanlıdan uzak duruyor, Ruslarla yaptıkları savaşın daha büyü-ğünü onlara karşı veriyorlardı. Orda-burda ortaya çıkması muhtemel tekil olaylar dışında gerçek durum budur.

"Birinci Dünya Harbinin ilanı va bunu takip eden günlerde Dersimliler fenalıkları-

nı gittikçe arttırmaya ve özellikle silahlarını çoğaltmaya başladılar.

"1916'da Ferhat uşağı aşiretinin yaptığı isyankar bir davranış derhal yerinde bastırılmıştı. Fakat aynı sene doğu Dersim'de Kureysan aşireti Reisi Ali Ağa (Aliyê Gaxi M.Ç.)'nın, doğu Dersim aşiretleri ile birlikte Nazımiye'yi işgal ve Elazığ'a doğru harekete geçerek Mazgirt, Pertek ve Çarsancak havalisini basması üzerine, Dersim işleri yine karışmıştı. Bu sırada Hozat bölgesindeki bazı aşiretler de Hozat'a tecavüz ederek bu mutasarrıflık merkezlerini muhasara suretiyle tehdide başlamışlardı. Bu ara Ruslar da Bitlis, Muş, Hınıs, Mamahatun ve Rize'yi işgal ederek Dersim'e yaklaşmış ve fakat Kürtlerle Ruslar arasında cereyan eden çeşitli olaylar dolayısıyla Rusların Dersim'e girmeleri mümkün olmamıştı. Bir süre sonra Ruslar Tercan'a ilerledikleri sırada yaptıkları kıstırtmalar dolayısıyla Dersimliler Türk ordusunun zayıf kitalarına tecavüze başlamışlardı. Hatta Cibice boğazında 36'ncı Tümen'e yaptıkları baskında, tümeni tamamen silâhtan tecrit etmiş ve ele geçirmişlerdi." (Genel Kurmay Bşk., Harp Tarihi Dairesi, Türkiye Cumhuriyet'nde Ayaklanmalar s. 373-374)

Kurêşan aşiret reisi ise yazarın belirttiği gibi Şah Haydar değil. Bu aşiretin o dö-

nem en önde gelen kişisi Aliyê Gaxidir. Şah Haydar, direnişin ünlü silahşörlerindendir. Kiği-Pilemuriye arasındaki hat üzerinde yürütülen çatışmalarda yeralan gruplardan birinin lideri Mustafa Bey, ötekişinin ki ise Kiği'nin Conage nahiyesine bağlı Pagasure'li Usên Ağa'dır. Usên Ağa, Kurmancki (Kırdaski konuşan) Sünni Kürtlerden olmasına rağmen, yönetimi altında yörenin Alevi Kürtleri de vardı. Bu satırların yazarının iki dedesinin de (Silemanê Xerzi ile Mirzaliyê Usêni) içerisinde yer aldığı, Şıxmamedan aşiretinin Sêydikan kolunun oluşturduğu grup bunlardan biriydi.

Aile bireyleri dahil, birçok Dersimlilerin anlattıklarına göre ise Aliyê Gaxi, o dönem cepheye kadar giderek Rus komutanla görüşmüş. Ona Dersimlilerin Kürt olduklarını, Osmanlılara karşı savaş-tıklarını, Dersim'e girmemeleri halinde kendileriyle çatışmayı düşünmediklerini söylemiş, silah verilmesi talebinde bulunmuş. Sonunda ise aralarında anlaşma sağlanmış. Bu konuda imzalanmış yazılı bir anlaşma metninin bulunduğu nu, bu belgenin 1938 aramaları sırasında devletin eline geçtiğini söyleyenler de var.

Şah Haydar'ın, aşiret reisi olmaması gerçeği bir yana, herhangi bir aşiret liderinin o günkü koşullarda 10.500 kişilik bir kuvvet toplaması madeten mümkün değildi.

Ali Kaya, ısrarla Ruslar'a karşı Dersimlilerin verdikleri mücadeleyi Osmanlıya yamamaya kalkışadursun, resmi belgeler tersini ortaya koyuyor. Bu belgelerin de açıkça gösterdiği gibi ittifak şurda kalsın, Dersimliler o dönemde elden geldiğince Osmanlıdan uzak duruyor, Ruslarla yaptıkları savaşın daha büyüğünü onlara karşı veriyorlardı. Orda-burda ortaya çıkması muhtemel tekil olaylar dışında gerçek durum budur.

Yazar'ın, Ruslarla yapılan savaflara katılan Dersimlilerin yüzdelerini ilçe itibariyle yayınlaması ise dikkat çekici noktalardan bir diğeridir. Yazar bu kadar kesin rakamları nerden bulmuş, onlara nasıl bu ölçüde güveniyor belli değil.

Kaya, "... Bu gelişmelerin ardından Dersimli Alişer, 9. Kolordu Komutanı Ali İhsan Sabis ile görüşür. Dersimlilerin Ruslara karşı daha etkili bir mücadele sürdürebilmeleri için Kolordunun kendilerine silah yardımında bulunmasını ister," (s. 174) şeklindeki görüşü de aynı şekilde ayakları havada bir iddiadan öteye gitmez. Alişer'in Osmanlı yöneticileriyle bu tür görüşmeler yaptığına ilişkin ciddiye alınabilecek bir kanıt yok ama onun, yine o dönemde Ermeni ve Ruslarla; Kürt halkının hakları ve geleceği ile ilgili görüşmelerde bulunduğu biliniyor. Dönemin aktif politikacılarından Baytar Nuri bu konuda şunları yazmaktadır:

"Ruslarla Dersimliler arasında Kürdistan teşkilatı hakkında müzakereler başlamıştı. Koçgiri'li Alişer Erzincan'a gelmiş ve bu hususu Rus komutanıyla müzakerede bulunarak..."

1937'de Sêy Rıza ve öteki Dersimlilere karşı Elazığ'da açılan dava idianamesinde, Kaya'nın da kitabına aldığı bir bölümde şöyle deniliyor:

"...İsyanı hazırlayanlardan bahsederken baş tarafa Ali-

şer'in ismini geçirmek lazımdır. Alişer, Zara'nın Ümraniye nahiyesine bağlı Ağzıkır köyünde doğmuş ve şer için yaratılmış bir mahluktur. Büyük harpte Ruslara casusluk etmiş bir çok masum hanımların (ocağını) söndürmüş ve sonunda da Rus kararğahına firar ederek işgal edilen Türk topraklarında yapmadığı melanet kalmamıştır. Mütarekeden sonra da Alişer, Seyid Rıza'nın himayesine iltica etmiş ve Erzincan, Sivas ve Dersim havasında (yöresinde) ika edilen çapulcu akımlardan baş rolü ifa eylemiştir..." (s. 241)

Kaya, kitabının 175. sayfasındaki "Koçgiri Halk Hareketi" başlığı altındaki bölümde de yine kimi olayları aynı tarzda peşpeşe sıraladıktan sonra şunları belirtiyor:

"Ordu birlikleri, Koçgiri'nin içlerine kadar girerek savaflarda görülen yağma, talan ve yoketme tavrına girmiş, akıl dışı metodlar ve başı bozukluklar sergileyerek kontrol edilemez hale gelmiştir. Cephe komutanlarının da bir çoğu öldürülmüştür. Merkez ordusunun müdahalesini gerektirecek kadar önemli görülmediğinden, merkez ordusu Sivas'a döner..." (s. 179)

Görüldüğü gibi yazarın Koçgiri'de yaşanan planlı bir katliamı değerlendirmesi de oldukça yüzeysel ve yanıltıcı. Ona göre yağma, talan ve yoketme olayları gibi her savaşta görülebilecek türden şeyler,

Koçgiri'de de görülmüş ama bunun nedeni askeri birliklerin kontroldışı kalmaları, başıbozuk şekilde hareket etmeleridir.

Oysa bizzat devlet yöneticileri, bu konuda da Kaya'dan farklı şeyler anlatıyorlar. Örneğin, eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar şunları söylüyor:

"... Dersimliler'in, Kürtlük hesabına en idealistleri Koçgiri'de toplandılar, teşkilat yaptılar. Sivil, asker bütün kuvvetleriyle oraya toplandılar. Orada mühim bir kuvvet teşekkül etti. Koçgiri'de isyan çıktı. (...) Koçgiri bence diğer isyanların hepsinden mühimdir. Yunanlılar'a karşı durmak için nasıl tedbir alıyor isek, orada da aynı şekilde teşkilat yaptık. Koçgiri'de bir ordu merkezi yapıldı. Onun başına da Nurettin Paşa'yı tayin ettiler. Koçgiri'de çok mühim muharebeler oldu. İki taraftan da çok telefât verildi. (...) Hadiseler üzerine Merkez Ordusu Kumandanlığı'na tayin edilen Nurettin Paşa duruma el koydu ve bölgede tam bir tenkil hareketi başladı. İki taraf da büyük zaiyat verdi..." (Tercüman gazetesi 10. 9. 1986. Ayrıca Kurtul Altuğ: Celal Bayar Anlatıyor. B. Nuri, Hatıratım, Öz-Ge Yayınları, Ekler Bölümü s. 230'dan naklen)

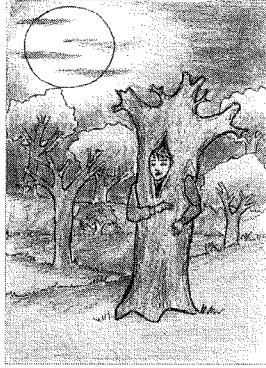
Ne yapalım? Devletin sahibi Celal Bayar'a mı inanalım, yoksa Ali Kaya'ya mı?

-Devam edecek-

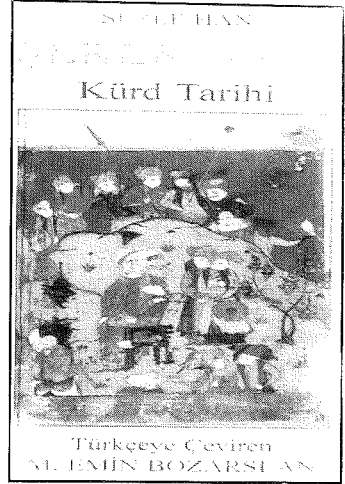
DENG YAYINLARI

KURDİSTAN

M. EMİN BOZARSLAN

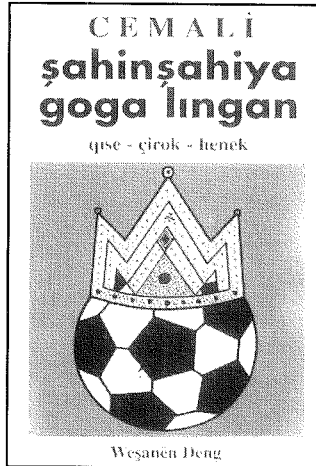

SELEMAN

Kürd Tarihi

Türkeeye Çeviren

M. EMİN BOZARSLAN

CEMALİ
şahinşahiya
goga lıngan

qise - çirok - henek

Weşanen Deng

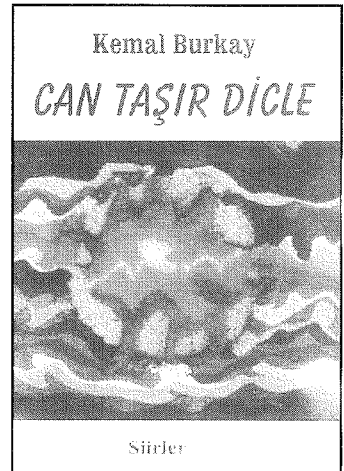
KEMAL BURKAY

Geçmişten Bugüne

KÜRTLER
ve
KÜRDİSTAN

Coğrafya - Tarih
Edebiyat

CİLT: 1

Kemal Burkay

CAN TAŞIR DİCLE

Sürer

DÎWÎRÎ XWÎN

ZEND-AVISTA

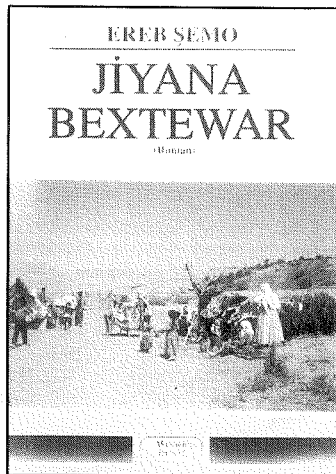
(Diwana 5'an)

ŞEFAQ

(Diwana 6'an)

Wêşanên Deng

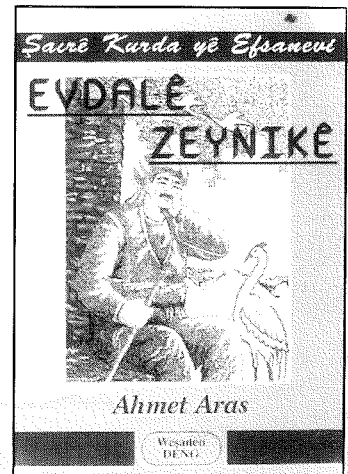
ÇAPA SEYEM

EREB SEMO

JİYANA
BEXTEWAR

(Hingir)

Şairê Kurdî yê Efsanewî

EYDALÊ
ZEYNIKE

Ahmet Aras

Weşanen Deng

İsteme Adresi:

Tarlabaşı Cad. No: 232/4

Tel: 0.212- 235 38 62-235 61 63 Fax: 0.212-235 53 82

Beyoğlu İstanbul